

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

**15-17 YAŞ GRUBU ERGENLERDE SOSYAL DESTEK, OKUL BAŞARISI VE
AİLE YAPISININ MADDE BAĞIMLILIĞINA KARŞI KORUYUCU ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hülya KASAP

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nadire Gülçin YILDIZ

İSTANBUL 2015

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

**15-17 YAŞ GRUBU ERGENLERDE SOSYAL DESTEK, OKUL BAŞARISI VE
AİLE YAPISININ MADDE BAĞIMLILIĞINA KARŞI KORUYUCU ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hülya KASAP

134102027

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Nadire Gülçin YILDIZ

İSTANBUL 2015

BİLİMSEL ETİK KURUL ONAY FORMU

www.uskudar.edu.tr

REKTÖRLÜK - FAKÜLTELER - MESLEK YÜKSEKOKULU
Altunizade Mah. Haluk Türksoy Sk. No:14 PK:34662 Üsküdar / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 216 400 22 22 Fax: +90 216 474 12 56 E-posta: info@uskudar.edu.tr

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
GİRİŞİMSSEL OLMAYAN KLİNİK
(İNSAN ÜZERİNDE YAPILAN)ARAŞTIRMALAR
ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

SAYI: B.08.6.YÖK.2.ÜS.0.05.0.06 /2015 / 79

16 Mart 15

Yrd. Doç. Dr. Nadire Gülçin Yıldız (Hülya Kasap)

Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'nun 13 Mart 2015 tarihinde, 03 No.lu toplantısında değerlendirmeye almış olduğu "15-17 Yaş Grubu Ergenlerde Sosyal Destek, Okul Başarısı ve Aile Yapısının Madde Bağımlılığına Karşı Koruyucu Etkisi" adlı araştırma projenizin etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Yrd. Doç. Dr. Cümhur TAŞ
Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar
Etik Kurulu Başkanı

TEZ KABUL FORMU

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

GENEL BİLGİLER

Öğrenci No	: 134102027
Öğrenci Adı Soyadı	: Hülya KASAP
Anabilim Dalı	: Klinik Psikoloji
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Nadire Gülşin YILDIR
Tezin Başlığı	: 15-17 yaş grubu ergenlerde sosyal destek kabul basansı ve aile yapısının medetle başımllığına izati koruyucu etkisi

TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Toplantı Tarihi	: 3.11.2015	Saati	: 16.00
Öğrenci Savunmaya	: ☒ GELDI		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca tez bilimsel olarak incelenmiş, adayın tez çalışmasını sunmasının ardından, adaya tez çalışması ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,			
☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUGU			
☒ Yapılan savunma sınavında adayın başarılı bulunması sonucunda tez KABUL edilmiştir.			
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ için ay EK SÜRE verilmesinin Enstitü Müdürlüğüne önerilmesi kararı alınmıştır. (en fazla 3 ay)			
☐ Yapılan savunma sınavının sonucunda tezin REDDEDİLMESİ kararı alınmıştır.			
Savunmada Tezin Başlığı	: ☒ Değişmedi.	☐ Değişti.	
Tezin Yeni Başlığı	:		
Öğrenci Savunmaya	: ☐ GELMEDI		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca yukarıda belirtilen tarih ve saatte Tez Savunma Jürisi toplanmış ancak ilgili öğrenci savunma sınavına gelmemiştir. Adayın tez çalışmasını Jüri önünde sunmadığı için yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,			
☐ OY BİRLİĞİ ile REDDEDİLMİŞTİR.			

ile almıştır.

Tez Sınavı Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Danışman Üye	Yrd. Doç. Dr. Nadire Gülşin Yıldız	
Üye	Yrd. Doç. Dr. F. Duygu Kaya Yertutanoğlu	
Üye	Yrd. Doç. Dr. Asil Özdoğan	

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “15-17 yaş gurubu ergenlerde sosyal destek, okul başarısı ve aile yapısının madde bağımlılığına karşı koruyucu etkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

/ /2015

Hülya KASAP

İmza

ÖNSÖZ

Ergenlik dönemi, çocukluk döneminde yaşananlardan daha farklı olarak fiziksel, duygusal ve sosyal yaşantılara uyum sağlayabilme çabası içerisinde, stresli bir dönem olmakla birlikte, gelişim dönemleri arasında psikolojik sağlık açısından oldukça kritik bir yere sahiptir. Daha sağlıklı ve mücadeleci bir toplumun ergenlerin önemli bir rolü vardır. Ergenleri anlayabilmek, onların yaşadıkları sorunlarının farkına varmak ve yaşadıkları sorunların çözümünde yardımcı olmak, daha sağlıklı, kendini bilen, problem çözme becerilerine sahip bireylerin yetişmesi için büyük önem arz etmektedir.

Yaşamımızın her döneminde, yardım alınabilecek, güvenilebilecek, maddi ve manevi güç veren bir desteğe ihtiyaç duymaktayız. Özellikle ergenlik döneminde bu ihtiyaç daha çok hissedilmektedir. Ergenlerin, kendisine yardımcı olacak birisini ve kendisini güvende hissedecek desteği görmesi, mutluluğunu ve üzüntüsünü paylaşmasını sağlayacağı gibi aynı zamanda herhangi bir sıkıntıyla ya da stresli bir durumla karşılaştığında daha kolay bir şekilde, o problemin üstesinden gelmesini sağlayacaktır.

Ergenlerin okul başarıları kendilik gelişimine önemli katkıda bulunmaktadır. Okulda gelen akademik başarı ile birlikte kendini tanıyan, problem çözme becerileri gelişen ve geleceğini planlayan bireylerin yetişmesi mümkündür. Sadece akademik başarı değil anne-baba tutumları da ergenlik dönemindeki çeşitli sonuçları beraberinde getirmektedir. Ebeveynlerin, çocuklarına karşı olumsuz tutum ve davranışları ya da kişilik geliştirici, demokratik davranışları ergenlik döneminde çok farklı sonuçlarla karşımıza çıkabilmektedir. Birey olma yolunda ilerleyen ergenlerin, kendini kanıtlama çabası, ilgi görme istekleri ile anlaşılma istenmeleri, desteklenmezse çeşitli gruplara üye olma ve madde bağımlılığı gibi sonuçlar doğurabilmektedir.

Madde bağımlılığı ve bağımlılık yapıcı maddeler, tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de sağlıklı kişiler ve toplumun devamlılığı adına çok önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Toplumların elması olan ergenlerin, yaygın kullanıcı potansiyeli olması nedeni ile hedef olması tehlikenin önemi daha da artarak sınırları aşan küresel toplum sağlığı sorunu haline gelmektedir. Madde bağımlılığı ve bağımlılık yapıcı

maddelere karşı tüm dünya ülkeleri ortak mücadele adına uluslararası anlaşmalar ve işbirliği protokolleri ile mücadele-de hususunda çeşitli önlemler almaktadırlar.

Yurt içinde yapılan alanyazına göre madde kullanımı çok küçük yaşlara kadar düşmüştür. Her ne kadar çok fazla gündemde yeri olmasa da ergenlerin madde kullanımı, toplumumuzun kanayan ve önlem alınmazsa da ciddi bir kayba yol açacak olan yarasıdır. Bu konu bu kadar önemli iken, yapılacak bu çalışmada 15-17 yaş grubu ergenlerde sosyal destek, okul başarısı ve aile yapısının madde bağımlılığına karşı koruyucu etkisinin araştırılarak alanyazına katkıda bulunmak istenmiştir.

Madde bağımlılığının artarak toplumsal bir sorun haline dönüşmesi ile birlikte, madde bağımlılığının sebeplerinin araştırılması ve madde bağımlılığına karşı koruyucu ve önleyici tedbilerin alınması amacıyla çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada ise sosyal destek, okul başarısı ve aile yapısının madde bağımlılığına karşı koruyucu etkisi, 15-17 yaş grubundaki ergenlerde incelenecektir.

Bu noktadan hareketle yürütülen tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm literatür tarama bölümüdür. Bu bölümde sosyal destek, akademik başarı ve anne baba tutumları ile ilgili alanyazında yer alan bilgiler incelenmiş ve bu konudaki çalışmalar özetlenmiştir. İkinci bölümde araştırmanın yöntemi açıklanmıştır. Üçüncü bölümde analiz neticesinde elde edilmiş olan bulgulara yer verilmiştir. Dördüncü bölümde bulgular literatür ışığında tartışılmıştır.

Son bölümde ise çalışmadan elde edilen sonuçlar belirtilmiştir. Madde bağımlılığını önleme amacıyla yapılabilecek uygulamalar ile ilgili uzmanlara ve gelecekte madde bağımlılığı üzerinde araştırma yapmayı hedefleyen araştırmacılara tezde incelenen araştırma sorusunun hangi açılardan ele alabilecekleri hakkında önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca araştırmanın sınırlılıkları hakkında da bilgi verilmiştir.

Tez çalışmamda bilgi ve tecrübeleri ile desteğini her daim gösteren tez danışmanım; Yrd. Doç. Dr. Nadire Gülçin YILDIZ'a, tezimi hazırlama sürecinde bana verdiği manevi desteğin yanında bilgi ve deneyimlerini benimle her zaman paylaşan değerli arkadaşım ve meslektaşım Neslihan Güçlücan'a, yardımlarından dolayı değerli arkadaşım Duygu ALTIN'a, kıymetli katkılarından dolayı Yrd Doç. Dr. F. Duygu

KAYA YERTUTANOL'a, katkılarından dolayı değerli hocam Prof. Dr. İlhan YARGIÇ'a, yardımlarından dolayı sevgili arkadaşım ve meslektaşım Beyhan KÖKSAL'a, tez hazırlama sürecimde ilgisi ve yardımseverliği ile her zaman yanımda olan kıymetli dostum Nil GEMİCİBAŞI'na, SPSS programını öğrenmemi kolaylaştıran kıymetli dostum Nagihan NAYCI'ya, veri analizi kısmında bana yol gösteren hocalarım Yrd. Doç. Dr. Asil ÖZDOĞRU ve Yrd. Doç. Dr. Cumhuri TAŞ'a, yardımlarından dolayı sevgili arkadaşım ve meslektaşım Hacer YILDIRIM KURTULUŞ'a, sevgisi ile bana huzur veren ve tez hazırlama sürecimde beni her zaman motive eden hayat arkadaşım Fikri ELMAS'a, her zaman yanımda olan sevgili kardeşim Tuğba KASAP'a, sevgili ablam Halise KASAP'a ve canım kardeşim Ceyda KASAP'a, yaşam yolunun her basamağında sevgileri ve sonsuz destekleri ile yanımda bulunan annem Hayriye KASAP ve babam Mehmet KASAP'a teşekkür ederim.

ÖZET

GENEL BİLGİ

Adı ve Soyadı :Hülya KASAP

Anabilim Dalı :Psikoloji

Program :Klinik Psikoloji

Tez türü ve Tarihi :Yüksek Lisans – 2015

15-17 YAŞ GRUBU ERGENLERDE SOSYAL DESTEK, OKUL BAŞARISI VE AİLE YAPISININ MADDE BAĞIMLILIĞINA KARŞI KORUYUCU ETKİSİNİN İNCELENMESİ

15-17 yaş grubu ergen bireylerde madde bağımlılığına ilişkin faktörlerin incelendiği çalışmada, sosyal destek, okul başarısı ve aile yapısı değişkenlerinin madde kullanımının görülme riskinde koruyucu etkiye sahip olup olmadığı araştırmada esas alınmıştır. Bu çalışma için, İstanbul ilinde Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı devlet okullarında öğrenim gören ve rastgele seçilen 219 öğrenci ile yapılmış ve anketi geçerli sayılan 200 kişilik örneklemin verilerinden yola çıkılmıştır. Öğrencilere, Sosyodemografik Veri Formu, Anababa Tutum Ölçeği ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek (ÇBASDÖ) ölçeği uygulanmış ve bu ölçeklerden aldıkları puanlar, araştırmada söz konusu olan değişkenler arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla istatistiksel veri analiz yöntemleri doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Araştırmanın sonuçları doğrultusunda, sosyodemografik değişkenlerin madde kullanım riski ile bağlantısı incelenmiştir. Sonuçlara göre, kız ve erkek öğrencilerin madde kullanım riskinin erkek öğrencilerde daha fazla olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte yaş düzeyinin madde kullanım riski ile arasındaki ilişki anlamlı bulunmuş, 17 yaşındaki öğrencilerin daha fazla risk altında olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, yaş düzeyi ile eşdeğer olarak, sınıf düzeyi ve madde kullanım riski arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmış, lise 3 düzeyindeki öğrencilerin ölçek puan ortalamalarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Okul başarısı

değişkenini incelediğimizde, madde kullanım riski ile arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüş, okula bağlılığın bu noktada önemli bir faktör olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırma için seçilen okulların türü ise madde kullanım riski ile arasında anlamlı ilişki bulunan bir diğer değişken olarak tespit edilmiştir. Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin puan ortalamalarının Anadolu Lisesi ve Anadolu teknik ve meslek lisesi öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha düşük olduğu saptanmıştır. Son olarak, sosyodemografik değişkenler arasındaki gelir düzeyinin, ergen bireylerdeki madde kullanım riski ile anlamlı düzeyde ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Gelir düzeyi çok yüksek olan öğrencilerin madde kullanım riskinin daha fazla olduğu sonucu elde edilmiştir.

Araştırma, ergen bireylerde madde kullanım riskini sosyal ve psikolojik değişkenler doğrultusunda inceleyen ve bu alanda daha sonra yapılacak araştırmalar ve gelecekte geliştirilebilecek programlara ışık tutacak niteliktedir.

Anahtar kelimeler: *madde kullanımı, ergenlik, sosyal destek, aile yapısı, okul başarısı*

ABSTRACT

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : HÜLYA KASAP

Field : Psychology

Program : Clinical Psychology

Supervisor : Assistant Professor Nadire Gülçin YILDIZ

Degree Awarded and Date: Master's Degree - 2015

EXAMINING PROTECTIVE IMPACTS OF SOCIAL SUPPORT, ACADEMIC ACHIEVEMENT, AND FAMILY STRUCTURE ON SUBSTANCE ADDICTION AMONG ADOLESCENTS BETWEEN THE AGES OF 15 AND 17

In this study, protective factors on substance addiction among adolescents between the ages of 15 and 17 was examined. Academic achievement, family structure, and social support were included as independent variables of the research. The main objective of this study is to find out whether these variables have protective impact in terms of reducing the risk of substance use and addiction. For this study, 219 students studying in high schools in İstanbul under the auspices of Ministry of National Education. Answers of 200 students were valid for data collection. Students completed sociodemographic data form, parental attitudes scale, and Multidimensional Perceived Social Support Scale and their scores were used for statistical data analysis in order to find out the relationship among the variables.

Based on the results of this study, gender differences have significant relationship between substance use. Male students reported higher scores on the scales indicating higher risk of substance abuse. Additionally, age level was also found as significant in terms of explaining substance use among adolescents. 17-year-old students were higher at-risk group than younger students in this study. Grade level is another variable which was found as statistically significant in terms of explaining risk

of substance use among adolescents. 3rd grade high school students have higher risk of substance use. The relationship between school achievement and substance use was found as significant among participants. One of the reasons underlying this relationship is related to students' integration to school environment and belongingness. Additionally, the relationship between types of high schools and substance use was found as significant in this study. Students in anatolian technical and occupational high schools reported higher scores than students in anatolian religions vocational high school. Income level was also found as significant factor in term of its relationship between substance use among adolescents. Students having families with very high income level reported higher scores related to substance use than students with high and moderate income levels.

This study is important with the results derived from distinctive variables in order to understand adolescents' vulnerability to using substances. The results of the study will provide further understanding and valuable data for further studies and related projects for prevention and intervention programs for adolescents and substance abuse.

Keywords: *adolescence, substance use, family structure, social support, academic achievement.*

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK KURUL ONAY FORMU	iii
TEZ KABUL FORMU	iv
YEMİN METNİ	v
ÖNSÖZ	vi
ÖZET	ix
ABSTRACT	xi
İÇİNDEKİLER	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
TABLolar LİSTESİ	xvi
BÖLÜM 1	19
GİRİŞ	19
1.1.Problem Tanımı	19
1.2.Araştırma Soruları	21
1.3. Araştırmanın Önemi	22
1.4. Araştırmaya İlişkin Tanımlar	22
1.5. Araştırmanın Amacı	23
BÖLÜM 2	24
LİTERATÜR TARAMA	24
2.1. Sosyal Destek İle İlgili Kuramsal Bilgiler	24
2.1.1. Sosyal destek türleri.....	27
2.1.2.ergenlik döneminde sosyal destek kaynaklarının önemi	28
2.1.4. Algılanan sosyal destek	30
2.1.5. Sosyal destek ile ilgili yapılan araştırmalar	31
2.2. Ergenlerde Okul Başarısı	36
2.3. Okul Başarısını Etkileyen Faktörler	40
2.3.1. Okul başarısıyla ilgili yapılan araştırmalar	45
2.4. Anne-Baba Tutumları	50
2.4.1. Aşırı koruyucu anne-baba tutumu.....	51
2.4.2. Demokratik anne-baba tutumu.....	52
2.4.3. Baskıcı-otoriter tutum	53
2.4.4. Aşırı hoşgörülü tutum	55
2.4.5. İlgisiz-kayıtsız tutum	55
2.4.6. Tutarsız-dengesiz tutum.....	56
2.4.7. Mükemmeliyetçi tutum.....	56
2.4.8. Anne-baba tutumu ile ilgili yapılan araştırmalar	57
2.4.8.1. Madde Bağımlılığı	62
2.4.8.1.1. Madde Bağımlılığının Nedenleri	63
2.4.8.1.2. Maddenin Farmakolojik ve Fizyolojik Özellikleri	64
2.4.8.1.3. Madde Kullanımının Yaygınlığı	66
2.4.8.2. Ergenlik ve Madde Bağımlılığı	68
2.4.8.3. Madde Kullanımı İle İlgili Yapılan Araştırmalar	71
2.5.Sosyal Destek, Okul Başarısı Ve Anne-Baba Tutumu İle Madde Kullanımı Arasındaki İlişki	76
BÖLÜM 3	80
YÖNTEM	80

3.1. Araştırmanın Modeli	80
3.2. Araştırma Soruları Ve Hipotezler	80
3.2.1. Hipotezler.....	81
3.3. Evren Ve Örneklem	82
3.4. Araştırmanın İşlem Yolu.....	82
3.5. Veri Toplama Araçları	83
3.5.1. Sosyodemografik bilgi formu	83
3.5.3. Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği (mspss)	83
3.5.4. Ana-baba tutum ölçeği (abtö)	84
3.6. Verilerin Analizi.....	85
BÖLÜM 4.....	88
BULGULAR.....	88
4.1. Demografik Değişkenlerin Betimleyici İstatistikleri	88
4.2. Sosyal Destek, Okul Başarısı Ve Anne-Baba Tutumu İle Madde Kullanımı Arasındaki İlişki.....	97
BÖLÜM 5.....	107
TARTIŞMA.....	107
5.1. Demografik Değişkenler Ve Ergenlerde Madde Kullanımı Riski.....	107
5.2. Cinsiyet Ve Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki.....	110
5.3. Başarı Ve Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki.....	112
5.4. Anne Baba İlişki Durumu, Anne Ve Baba Eğitim Düzeyi İle Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki	115
5.5. Kardeş Sayısı, Kardeş Sırası İle Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki	117
5.6. Yaş, Sınıf Düzeyi İle Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki.....	118
5.7. Okul Türü İle Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki	120
5.8. Aile Türü, Gelir Düzeyi İle Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişkisi....	121
5.9. Okula Devam Durumu Ve Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki	123
5.10. İnternet Kullanımı Ve Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki	125
5.11. Üyelik Durumu Ve Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki	125
5.12. İkamet Yeri Ve Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki	126
5.13. Anne Baba Tutumu Ve Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki.....	127
5.14. En Az Bir Kez Madde Kullanmış Olma İle Yakın Arkadaş Çevresinde Madde Kullanan Birinin Bulunması Arasındaki İlişki	130
BÖLÜM 6.....	133
SONUÇ VE ÖNERİLER	133
6.1. Sonuç	133
6.2. Öneriler	134
6.3. Sınırlılıklar	135
KAYNAKÇA.....	137
EKLER	158
Ek-1: SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU	158
Ek-2: ÇOK BOYUTLU ALGILANAN SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ.....	161
Ek-3: ANA BABA TUTUM ÖLÇEĞİ.....	162
Ek-4: ÖZGEÇMİŞ.....	163
Ek-5: ARAŞTIRMA İZİNİ	164

KISALTMALAR LİSTESİ

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

ÇBASDÖ: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Uyuşturucu Kullanımı (Unodc 2008 Raporu) Sonucuna Göre:	67
Tablo 2. Araştırmaya Katılan ğrencilerin Sosyodemografik zellikleri	89
Tablo 3. 15-17 yaş grubunda yer alan öğrencilerin madde kullanım riski puanları ile belirlenen değişkenlerin karşılaştırılması	94
Tablo 4. Yaş ve Madde kullanım riski Arasındaki Korelasyon Karşılaştırması	97
Tablo 5. Sosyal destek ve Madde kullanım riski Arasındaki Korelasyon Karşılaştırması	97
Tablo 6. Madde kullanım riskinin ebeveyn tutumu (baba tutumu) ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları	98
Tablo 7. Madde kullanım riskinin ebeveyn tutumu (anne tutumu) ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları	98
Tablo 8. 15-17 yaş gurubunda bulunan öğrencilerin madde kullanım riski puanları ile internet kullanım saati değişkeninin karşılaştırılması.....	98
Tablo 9. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin en az bir kez alkol kullanıp kullanmamış olmalarının anne tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Ki kare (chi-square) Testi Sonuçları	99
Tablo 10. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin en az bir kez alkol kullanıp kullanmamış olmalarının baba tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Ki kare (chi-square) Testi Sonuçları	99
Tablo 11. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin en az bir kez sigara kullanıp kullanmamış olmalarının baba tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Ki kare (chi-square) Testi Sonuçları	100

Tablo 12. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin en az bir kez sigara kullanıp kullanmamış olmalarının anne tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Ki kare (chi-square) Testi Sonuçları	100
Tablo 13. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin en az bir kez alkol kullanıp kullanmamış olmalarının yakın arkadaş çevresinde alkol kullanan birinin olmasına bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Ki kare (chi-square) Testi Sonuçları	101
Tablo 14. Öğrencilerin ÇBASDÖ'den aldıkları puanların en az bir kez madde (sigara) kullanma davranışı ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları	101
Tablo 15. Sosyal desteğin en az bir kez madde (uyuşturucu madde) kullanma davranışı ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları.....	102
Tablo 16. Sosyal desteğin en az bir kez madde (alkol) kullanma davranışı ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları.....	102
Tablo 17. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin uyuşturucu madde kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının anne tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonuçları	102
Tablo 18. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin uyuşturucu madde kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının baba tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonuçları	103
Tablo 19. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin alkol kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının baba tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonuçları	103
Tablo 20. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin alkol kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının anne tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonuçları	104
Tablo 21. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin sigara kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının anne tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonuçları.....	104

Tablo 22. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin sigara kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının baba tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonuçları.....	104
Tablo 23. Sosyal desteğin uyuşturucu madde kullanımını deneme düşüncesine sahip olma ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları.....	105
Tablo 24. Sosyal desteğin alkol kullanımını deneme düşüncesine sahip olma ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları.....	105
Tablo 25. Sosyal desteğin sigara kullanımını deneme düşüncesine sahip olma ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları.....	106

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, soruları, amacı ve önemi konusundaki bilgilere yer verilmiştir.

1.1.Problem Tanımı

Doğduğu andan itibaren çocukları hayata hazırlayan en büyük öğreticiler anne ve babalardır. Çocuğun psiko-sosyal gelişimindeki en büyük etken ise anne ve babasının tutumları olmaktadır. Özellikle hayatın ilk yıllarında ve ergenlik döneminde içinde yaşadığı aile ortamı ve buna bağlı anne-baba tutumları, çocuğun kişilik gelişimi üzerinde oynadığı rol ile bütün hayatının seyrini etkileyecektir.

Öncelikle anne-babasıyla özdeşim kurarak kişiliğini belirleyen çocuk, anne-babasının uygun tutumlar sergilemesi sonucunda, özgüveni ve benlik algısı yüksek, eşitlikçi, akademik ve sosyal hayatında başarılı, topluma ve hayata karşı uyumlu ve özerkliği gelişmiş bir birey olacaktır.

Sosyal destek kavramının ele alınışı 1970'li yıllara dayanmaktadır. Sosyal ilişkilerin tatmin edici oluşunun daha az hasta olma ile ilişkili olduğuna dair görüşler, sosyal desteğin insan sağlığına etkilerinin araştırılmasını sağlamıştır (Cohen ve Mckay, 1984).

Sosyal desteğin kişi üzerinde iki türlü etkisinin olduğu belirtilmektedir. Birinci etki doğrudan/temel etki, diğeri ise tampon etkisidir. Doğrudan etki modeline göre

bireylerin sosyal ağ ilişkilerindeki pozitif algıları ve sosyal ağlarındaki davranış türlerinin varlığı, onların sağlıklarına, iyi oluşlarına ve stres seviyelerine pozitif ve doğrudan katkı sağlamaktadır. Bu modelde bireyler çeşitli şekillerde sosyal desteği alarak doğrudan faydalanabilir. Örneğin daha sağlıklı davranışlar gösterebilir ya da yalnızlık, izolasyon, iş kaybı v.s. gibi yaşam durumlarıyla ilişkili stresi önleyebilir (Mac Neil, Steward ve Kaufman, 2000).

Öğrencilerin okulda başarılı olma kriterleri incelendiğinde ilk olarak öğrenci-öğretmen arasında iletişimin kalitesinin olduğu görülmektedir. Sağlıklı bir şekilde iletişim kuran öğrencilerin motivasyon düzeyi artmakta ve öğrenmeye karşı daha istekli olmaktadır. Öğretmenin iletişim becerisi zenginleştirilmesi, zihinsel, bedensel ve sosyal yönlerden öğrencilerin başarılı olmasına olanak sağlayacaktır.

Ülkelerin eğitim sistemlerindeki amaç incelendiğinde nitelikli ve başarılı insanların yetişmesi ve bu insanların ülkelere yararlı olmaları ilk etapta göze çarpmaktadır. Eğitim sistemi sonucunda başarılı öğrencilerde olabileceği gibi başarısız öğrencilerde olabilmektedir. Bu durumda öğrencilerin başarısını etkileyen faktörlerin tespit edilmesi ve başarıyı artıracak yolların aranması çok önemlidir. Eğitimde başarıyı etkileyen faktörler incelendiğinde ise, eğitim sistemi, okulun genel yapısı ve idareci profili, öğretmenler, öğrencide oluşan sınav kaygısı, sosyal kaygı, motivasyon, aile, kişilik özellikleri, ilgi ve yetenekler, zeka, arkadaş ilişkileri, bağlanma stilleri ve ders çalışma alışkanlıkları olarak sıralanabilir.

Son yıllarda zararlı olduğu tespit edilen ve bağımlılık yaptığı bilinen maddeleri kullanan çocuk ve genç sayısı hızla artmaktadır. Ergenlik dönemi içerisinde yer alan gençlerin ortaöğretim hayatlarında; gerek yasal, gerekse yasal olmayan bağımlılık yapıcı maddeler ile tanışma riskinin diğer zamanlara oranla çok daha fazla olduğu önemli bir gerçektir.

İnsan, çevresinde bulunan bütün canlılara ve nesnelere birbirinden farklı ilgi ve sevgi duyar. Bu nedenle onlara farklı biçimde bağlanabilir. Ancak bu bağımlılık tutku ve tutsaklık durumuna gelince bağımlılık oluşur. Bağımlılık yapan bütün maddeler, insanın ruhsal yaşantısında oluşturdukları kimyasal değişikliklerle bağımlılığın biyolojik alt yapısını oluştururlar. Bağımlılık davranışının özünde insanın duygu durumu, duygusal

dünyası vardır. Bir davranış sorunu olan bağımlılığın bir köşesinde madde; bir köşesinde kişilik yapısı; bir köşesinde madde alt kültürü bulunur. Böylece oluşan üçgen alanı içinde, bütün yönleriyle bağımlılık sorunu yer alır (Ekşi, 1999).

Dünya genelinde ve ülkemizde yapılan araştırmalar ergenler arasında madde bağımlılığının yaygınlığının arttığını göstermektedir. Ülkelerin ergenleri madde bağımlılığından uzak tutmak için koruyucu ve önleyici tedbirler alması çok önemli bir husustur. Bu araştırmada temelde sosyal destek, okul başarısı ve aile yapısının madde bağımlılığına karşı koruyucu etkisini araştırmak amaçlanmıştır. Bu araştırmanın problemini, 15-17 yaş grubu ergenlerde sosyal destek, okul başarısı ve aile yapısının madde bağımlılığına karşı koruyucu etkisinin bilinmemesi oluşturmuştur.

1.2.Araştırma Soruları

Bu genel amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranacaktır:

1. 15-17yaş grubundaki ergenlerde madde kullanım riskini arttıran faktörlerin azlığı ya da çokluğu demografik değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?

1a. 15-17 yaş grubundaki ergenlerde yaş ile madde kullanım riski arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki var mıdır?

2. 15-17 yaş grubundaki ergenlerde sosyal desteğinin azalması madde kullanım riskini arttıran bir faktör olarak görülebilir mi?
3. Otoriter anne-baba tutumuna sahip ergenlerde madde kullanım riski demokratik anne-baba tutumuna sahip ergenlerden daha fazla mıdır?
4. 15-17 yaş grubundaki ergenlerde İnternet kullanım saati arttıkça madde kullanım riski artmakta mıdır?
5. Ebeveyn tutumu sigara, alkol veya maddeyi en az bir kez kullanma davranışı ile ilişkili midir?

5a. Yakın arkadaş çevresinde sigara alkol veya madde kullanan birinin olması, en az bir kez madde kullanma davranışı ile ilişkili midir?

6. Sosyal destek sigara, alkol veya maddeyi en az bir kez kullanma davranışı ile ilişkili midir?
7. Ebeveyn tutumu sigara, alkol veya madde kullanma düşüncesine sahip olma ile ilişkili midir?
8. Sosyal destek sigara, alkol veya madde kullanma düşüncesine sahip olma ile ilişkili midir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Yapılan literatür taraması sonucunda sosyal destek, okul başarısı ve aile yapısının madde bağımlılığına karşı koruyucu etkisi ile ilgili 15-17 yaş grubunda yer alan ergenler üzerinde yapılmış bir çalışma bulunmadığı görülmüştür. Bu araştırma ile sosyal destek, okul başarısı ve aile yapısının madde bağımlılığına karşı koruyucu etkisini araştırarak madde bağımlılığı ile ilgili yapılan çalışmalara ışık tutmak ve öğrenciler üzerinde büyük etkileri olan bu koruyucu unsurlarının iyileştirilmesi için gerekli desteğin başta Psikolojik Danışma ve Rehberlik Servisi'nde çalışan okul psikolojik danışmanları ve aileler tarafından verilmesi için gerekli önlemlerin alınmasını sağlamak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda madde bağımlılığına karşı alınan koruyucu ve önleyici tedbirlerin artacağı ve sağlanan değişimlerin öğrenciler üzerinde olumlu yönde gelişime sebep olacağı öngörülmektedir.

1.4. Araştırmaya İlişkin Tanımlar

Sosyal Destek: Kişilerin yaşantılarını sürdürürken karşılaştıkları kriz ve duygusal gerginlik durumlarının aşılmasında, yakın çevresinden sağladığı yardım olarak ifade edilmektedir (Çakır ve Palabıykoğlu, 1997).

Başarı: İstenen sonuca ulaşma, güdülen amaca erişme, isteneni elde etme olarak ifade edilmektedir (Demirtaş ve Güneş 2010).

Anne Baba Tutumu: Yaşamanın ilk yıllarından itibaren anne-baba ile çocuklar arasında bir etkileşim olmaktadır. Anne-baba tutumları çocukların kendine özgü tutum ve davranış geliştirmesinde büyük ölçüde etkilidir (Yavuzer, 2005).

Uyuşturucu Maddeler: gerçekte kişiyi uyuşturan, hareketsiz kılan, kontrolünü kaybettiren maddelerdir (Ögel, 1997).

1.5. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı 15-17 yaş grubunda yer alan öğrencilerin sigara, alkol veya madde kullanım riski oluşturan davranışlarının demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini, sosyal destek ve ana-baba tutumlarına göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Bu inceleme sonucunda da örneklem grubundaki öğrencilerin sosyal destek, okul başarısı ve aile yapısının madde bağımlılığına karşı ne derece koruyucu etkiye sahip olduğu hakkında fikir edinilmiş olacaktır.

BÖLÜM 2

LİTERATÜR TARAMA

2.1. Sosyal Destek İle İlgili Kuramsal Bilgiler

Dünyaya gözlerin açılmasından itibaren bireyler, yaşamlarının sonuna kadar içinde bulunulan toplumun diğer üyeleri tarafından onaylanma ve destek görme ihtiyacı içerisindeydirler. Bireyi yaşama tutan ve hedeflere ulaşma konusunda güçlü bir motivasyon aracı olan onaylanma ve destek görme ihtiyacı vazgeçilmezler arasındadır. En mutlu zamanlarımızda çevremizdeki insanların ilgisini çekeriz ve bizimle beraber olmanın mutluluk verdiği sık sık onlardan duyarız. Fakat en acı ve sıkıntılı günlerde başta aile ve yakın arkadaşlar olmak üzere çevremizde bulunan diğer kişilerin desteğine daha fazla ihtiyaç duyarız. Hissedilen sosyal desteğin, kişilerin yaşamında fiziksel ve psikolojik sağlık açısından oldukça fazla önemi vardır. Destekleyici bir çevrenin içinde bulunmanın ve yakın ilişkilerin varlığı, daha mutlu ve huzurlu bir yaşamın kapılarını aralamaktadır. Bu durum çok güçlü bir güdülenme aracı olduğu gibi, bireyin sağlığı açısından olumlu etki yaratmaktadır (Ateş, 2012).

Zamanla daha da sanayileşen ve modernleşen hayatlarla birlikte sosyal yaşam değişmeye başlamıştır. 90'ların en bariz özellikleri arasında kalabalık aileler, yakın komşuluk ve akraba ilişkileri ile çok güzel dostluklar vardır. Zamanla bu durum yerini çekirdeğe çekilen ailelere, akraba ilişkilerinin zayıflamasına, birbirini hiçbir şekilde tanımayan ve görmeyen komşuluk ilişkilerine bırakmıştır. İnsanoğlu her daim iletişim kurmaya programlı bir şekilde yaşamaktadır ve bu temel ihtiyaçlardandır. Kurulan iletişim, çeşitli sebeplerle bozulmuş ve bu durumda bireyleri yalnızlığa sürüklemiştir. Genel itibariyle yalnızlığın sebebi, sosyal ilişkilerin yetersiz oluşu ve ilişkilerden alınan doyum düzeyinin düşüklüğü şeklinde ifade edilmektedir (Buluş, 1997).

Sosyal destek, kişilerin yaşantılarını sürdürürken karşılaştıkları kriz ve duygusal gerginlik durumlarının aşılmasında, yakın çevresinden sağladığı yardım olarak ifade

edilmektedir (Çakır ve Palabıyıköğlü, 1997). Kişiler içinde buldukları zor durumlardan kurtulmak için aile fertlerinden, arkadaşlarından ve yakın çevrelerinden fiziksel ve psikolojik destek alırlar (Leavy, 1983). Alınan bu destek sayesinde yaşanan sıkıntıların üstesinden daha hızlı gelinebilmektedir (Annak, 2005).

Sosyal destek ile ilgili çok farklı tanımlamalar yapılmıştır. Duygusal ilgiye dayanan tanımlara bakıldığında sosyal destek: Sevme, empati kurma ya da hoşlanma gibi duygusal ilgi işlemi olarak görülmektedir. Farklı bir tanımda ise; ait olunan sosyal ağın kişiye gösterdiği ilgi, saygı ve değere ilişkin bilgi olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir tanımda ise sosyal destek kavramı, yalnızca duygusal ilgi olarak değil, bunun yanı sıra işlevsel yardım, bilgi ve iletişim olarak ifade edilmektedir (Kaltiala- Heino, Rimpela, Rantanen ve Laippala, 2001).

Sosyal ağ kavramı, sosyal destek kavramı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Sosyal ağ, kişi ile sosyal çevresindeki insanlar arasındaki ilişkiler ve bu insanların birbirleriyle olan ilişkilerini ifade etmektedir. Sosyal ağın büyüklüğü hususunda, bu ağda bulunan bireylerin birbirleriyle olan ilişkilerinin boyutu, bireylerin yaş, cinsiyet ve kültürel değerleri gibi çeşitli değişkenler mevcuttur. Bununla birlikte sosyal ağın büyüklüğü nicelenmesinde, sosyal ilişkilerin sıklığı, ağ üyelerinin birbirleriyle olan ilişkilerinin boyutu, üyelerin yaş, cinsiyet ve kültürel olarak birbirleriyle benzerlikleri, üyeler arasındaki fiziki mesafeler, ilişkilerin sürekli-süreksiz oluşu gibi değişkenler üzerinde durulmuştur. Var olan büyük bir sosyal ağda ise sosyal destek kaynaklarının daha zengin olacağı görüşü de üzerinde en fazla durulan değişkendir. Yapılan araştırma bulgularına göre, psikiyatrik hastaların sosyal ağlarının, normal bireylere göre daha küçük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca sosyal ağın büyümesi ile birlikte bireye çevreden gelen isteklerin artması ve daha fazla sorumluluk hissedilmesi de geniş sosyal ağların olumsuz özelliklerinden birisidir. Sosyal ağın pozitif etkilerinin yanında negatif etkilerinden de söz edilmektedir. Şöyle ki; sosyal ağ büyüdükçe çevreden gelen isteklerin artması baskı ve sorumluluk hissedilmesine yol açmaktadır. Aynı zamanda sosyal ağın fazla oluşu ile daha güçlü ve etkili destek sistemleri beklenirken, yoğunluk ile destek arasında negatif ilişkiyi aktaran çeşitli çalışmalar da bulunmaktadır (Erim, 2001).

Caplan (1973), sosyal desteği, duygusal sorunlarıyla baş edebilmesi için insanlara psikolojik kaynaklarını harekete geçirmede yardımcı olan, bireylere gerekli para ve materyal sağlayarak ya da beceri, bilgi ve öğüt vererek yüz yüze geldikleri stres yaratan özel durumlarla baş etmelerinde yardımcı olan, onların görevlerini paylaşan yakınlarından aldığı destek olarak tanımlamaktadır (akt. iç. Eylene, 2001).

Psikolojik destek sistemi, kişinin kendisine sağladığı destek ve çevreden aldığı destek olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Çevresel destek: Kişinin, arkadaştan, aileden, okuldan aldığı destek olmakla birlikte diğer bütün kişi, kurum ve nesnelere alınan destektir. Çevresel destek sadece fizik anlamıyla düşünülmemelidir, daha çok psikolojik destek anlamıyla değerlendirilmelidir (Akkoyun, 2001).

Sosyal destek, bireyin varlığını devam ettirebilmesi için vazgeçilmez unsurlardandır. Sosyal destek sayesinde, kişisel ve ailevi problemler aşılabilir, çevreye uyum sağlama kolaylaşır ve psikolojik sağlık sürdürülebilir (Geçtan, 2000).

Sosyal destek sistemi, ihtiyaçlar hiyerarşisinde var olan, ait olma, sevgi, takdir görme, kendini gerçekleştirme gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında büyük önem taşımaktadır. Arkar, Sarı ve Fidaner (2004) yaptıkları araştırmada, yaşam kalitesi ve algılanan sosyal destek arasında pozitif yönde ilişki olduğunu tespit etmiştir. Bireyin algıladığı sosyal destek düzeyi arttıkça, yaşam kalitesinde de artış görülmektedir. Birey kendini daha işlevsel ve iyi hissetmektedir. Yapılan başka bir çalışmada ise aile ve arkadaştan algılanan sosyal desteğin, yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen etmenlerin azaltılmasında yardımcı olduğu saptanmıştır (Manning-Walsh, 2005). Bu çalışmadan da sosyal desteğin, yaşam kalitesini arttırmaya yönelik yararı olduğu düşünülmesi çıkarılabilir.

Gümüş (2006) yaptığı araştırmada, meme kanserli kadınların, hastalık süreci boyunca hem ailelerinden, hem arkadaşlarından hem de sağlık profesyonellerinden destek görmeye ihtiyaçları olduğunu tespit etmiştir. Sosyal desteğin bu hastaların psikososyal uyumları ve yaşam kaliteleri üzerinde olumlu etkiye sahip olduğunun anlaşılması, kanser tedavi sürecinde kanserli hastalara sosyal destek ağlarının genişletilmesinin zaruriyetini açıklamaktadır.

Fiziksel problemlerin yanı sıra ruh sağlığı açısından durum ele alındığında, sosyal destek, bireyin stresli anlarında sıkıntıyı azaltmaya yardımcı olarak psikolojik uyum sağlanmasına destek olmaktadır. Düşük sosyal destek bildiren bireylerin diğer bireylere göre daha fazla ruhsal bozukluklar yaşadıkları tespit edilmiştir. Travma sonrası stres bozukluğu (Brewin, Andrews ve Valentine, 2000), panik bozukluk (Huang, Yen ve Lung, 2010), sosyal fobi (Torgrud vd., 2004), major depresyon (Ünal vd., 2002) bu kapsamda değerlendirilebilir.

2.1.1. Sosyal destek türleri

Alanyazın incelendiğinde, algılanan ve alınan şeklinde iki tür sosyal destekten söz edildiği görülmektedir. Algılanan sosyal destek bireyin ihtiyaç duyduğu anda öznel olarak hissettiği destek olarak ifade edilirken, algılanan sosyal desteğin, psikolojik sağlığın iyileşmesi açısından alınan sosyal destekten daha etkili olduğu belirtilmektedir. Algılanan sosyal destek niteliksel olup, alınan sosyal destek ise niceliksel bir kavramdır. Birey için sosyal desteğin sayısal olarak çokluğu değil az da olsa kaliteli ve güçlü olması daha önemlidir (Çeçen, 2008).

Robertson (1988)'a göre dört farklı sosyal destekten söz edilebilir:

Duygusal Destek: Bireyi duyguları ve düşünceleri ile anlamak ona ilgi göstermek ve empatik davranmak

Öğüt ve Bilgi Desteği: Bir problem durumunu anlaması ve problemle başa çıkabilmesi amacıyla bireye nasihat etmek öneride bulunmak ve bilgi sunmak

Sosyal İlişki Desteği: Bir gruba ait olması veya sosyal çevrede değerli bulunması, saygınlık kazanması v.b. yönelik olarak bireye verilen destek.

Maddi Yardım Desteği: Para, araç gereç gibi bireyin ihtiyaç duyduğu maddi destek.

Birch (1998) sosyal destek türlerini duygusal, bilgisel, araçsal ve değerlendirici destek olarak 4 boyutta sınıflandırmıştır. Duygusal destek; ilgi, sempati göstermek, karsıdakini dinlemek, arkadaşına gereksinim duyduğunda yanında olmaktır. Bilgisel

destek; bilgi kaynağı olmak, kişinin bilgiye nasıl ulaşacağını göstermek, yardımcı olmaktır. Araçsal destek; kişiye gereksinimi olan kaynakları saklamaktır. Değerlendirici destek; bireyin neyi nasıl yaptığını değerlendirmek, geri bildirim sağlamak ve çeşitli öneriler sunmaktır.

Araştırmacılar, sosyal destek ile ilgili farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Bu görüşler içerik bakımından çok farklı olmamakla birlikte bazı küçük değişiklikler olduğu görülmektedir. Caplan, kişiye öncülük eden ve geribildirim sağlayan sosyal destek türlerini beş kategoride dile getirmiştir. Bunlar:

Duygusal destek(emotional support): ilgi, sevgi ve güven duygularının dışavurumuna dayanır.

Takdir desteği(esteem support): kişinin problemleri ve eksiklikleriyle birlikte olduğu gibi kabul edildiği ve saygı duyulduğunun belirtilmesine dayanır.

Maddi destek(instrumental support): Maddi yardım, araç, gereç ve hizmet verilmesine dayanır.

Bilgisel destek(informational support): sorunların çözülmesini sağlayabilecek bilgilerin verilmesi veya becerilerin üretilmesine dayanır.

Berberlik desteği(social companionship): boş zamanların birlikte geçirilmesine dayanır (akt. iç.Torun, 1995).

2.1.2.ergenlik döneminde sosyal destek kaynaklarının önemi

Ergenlik döneminde gösterilen sosyal desteğin, bedensel ve psikolojik unsurlarla ilgilidir. Ergenler, öfkeli, karamsar, mutlu, sevimli ve anlaşılmaz olarak gözlense de, ergenlerin tutumları oldukça ilginç olabilmektedir. Karmaşık sorunlar yaşayan ergenler, yaşadıkları sorunlara çözüm bulamazsa ergenlik öncesi yani çocuksu dönemine ya da erişkinliğe yönelecektir. Ergenlerle ilgilenen ve destek olmaya çalışan kişilerin, ergenleri olumlu yönlendirerek, pozitif kuvvet göstermesi gerekecektir. Pozitif kuvvet sayesinde erişkinliğe geçiş, daha sorunsuz sağlanacaktır (Yavuz, 1986).

Ergenler, başarıma duygusunu tadacakları farklı alanlara yönelirler ve bu aşamada çeşitli olumsuzluklarla karşılaşır. Önemli olan sadece başarısız olduğu, korktuğu durumlarda değil, başardığı zaman bile yanında bir kişinin olması, ergeni rahatlatacaktır (Yavuz, 1986).

Ergenlik dönemi gibi en az hasarla aşılması gereken bir dönemde, diğer bireylerle sağlanan etkileşim ve destek sayesinde, problem çözme becerileri, sağlıklı ilişkiler kurma, kararlar verebilme, çözüm odaklı yaklaşım ve umutlu bir bakış açısı kazanabilmektedir. Bu dönemdeki öğrencilerin en önemli destek kaynakları aile, arkadaşlar ve öğretmenleridir. (Yıldırım, 1998). Özellikle okullarda sınıf ve rehber öğretmenlerin ergenlere yaklaşım biçimi çok önemlidir. Öğrencinin anlaşılması, ileriye dönük hedeflerin oluşturulması ve planlanması ile yaşanan kişisel sorunlarda doğru yönlendirmelerin yapılması, ergenlerin yaşamlarında çok önemli bir yere sahip olacaktır. Aksi takdirde, takdir edilmeyen, devamlı cezalandırılan ve kendini savunma hakkı verilmeyen ergenlerin, okuldan kaçma, disiplin problemlerinde artış ve ikili ilişkilerinde çeşitli sorunlar yaşaması kaçınılmaz olacaktır.

Kahriman ve Yeşilçiçek (2007) tarafından üniversite öğrencilerine yönelik yapılan araştırmada, aileden algılanan sosyal destek ve arkadaştan algılanan sosyal destek arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir.

Sosyal destek kaynakları, eş, akraba, sınıf arkadaşı, iş arkadaşı, din görevlisi, gönüllü grup üyeliği, evlat ve torun şeklinde sıralanmaktadır (Lakey ve Cohen, 2000). Farklı bir kaynaktan ise çekirdek aile, geniş aile, arkadaşlar, karşı cins arkadaş, öğretmen, iş arkadaşı, komşular, ideolojik, dinsel veya etnik gruplar, içinde yaşadığı toplum, bireyin sosyal destek kaynakları olarak belirtilmiştir. Sosyal destek kaynakları ve düzeyleri, duruma ve mekâna göre zaman zaman değişebilmektedir. Yaşanan travma durumları ve bir yakının vefat etmesi gibi durumlarda değişebilmektedir (Yıldırım 1997).

Taylor (2011)'a göre, aile, arkadaş, romantik birliktelik, evcil hayvan, iş arkadaşı da sosyal destek kapsamında değerlendirilebilmektedir. Terzi (2008)'e göre ise sosyal destek kaynakları bireyin hayatında öneme sahip olan anne, baba, eş, sevgili, arkadaş, aile, öğretmen, akraba ve komşu gibi kişilerden oluşur.

Sosyal destek, durağan değil dinamik bir süreçtir. Bu yüzden, bireyin yaşamı boyunca sürekli olarak değişebilir. Bireyin kendisinde veya destek kaynaklarında meydana gelen değişimler nedeniyle bireyin sosyal destek düzeyi ve sosyal desteğin niteliği de değişebilir.

Anne-baba arası boşanmalar, eşlerden birinin vefat etmesi, cinsel sapmalar, bireyin formal ve informal yardım kaynakları konusundaki bilgisizliği, göçler, hastalık, ailenin istemediği bir dinden veya etnik kökenden biriyle evlenmek gibi durumlar bireyin, sosyal destek sistemini zayıflatabilmektedir. En önemli destek merkezi evlilik ve ailedir. Aile üyeleri ise doğal destekçilerdendir ve her zaman onlara ihtiyaç vardır (Yıldırım, 2010).

2.1.4. Algılanan sosyal destek

Sorias'a göre, algılanan sosyal destek, sosyal ilişkinin algılanış biçimi ve sosyal ağın birey üzerinde bıraktığı etkiyle yakından ilgilidir. Sosyal ağ, kişi ve çevresindeki diğer insanlar arasındaki bağları ve bu insanların birbirleriyle olan ilişkilerini anlatmak için kullanılırken; sosyal ağın yeterince destekleyici olup olmadığı konusunda kişinin genel izlenimi algılanan sosyal destek olarak tanımlanmaktadır (akt. iç. Deveci, 2011).

Önemli olan sosyal desteğin kendisi değil, algılanış ve yorumlanış biçiminin ruh sağlığı üzerinde bıraktığı etkilerdir. Araştırmacıların birçoğu bu konuda hem fikirdir. Algılanan sosyal destek kişinin, yakın ilişkilerde aldığı doyumunu ve başkaları tarafından desteklendiği duygusunu arttırmaktadır (Ünüvar, 2003).

Yaşanılan çevreye ilişkin algı ve inançlar, kişinin eylemlerini etkilemektedir. Vejetaryen olan bir kişi, açlığını gidermek için et yemekleri dışında bütün alternatifleri değerlendirmeye çalışır. Var olan algı ve inançlar, et yemeyi engellemektedir. İnsanoğlu çevrenin yapısıyla ilgili birçok türde biliş oluşturur. Bu farklı öğrenme yaşantılarından oluşan bilişler, kişinin ihtiyaç duyulduğunda yaşam amaçlarına ulaşmasına yardım etmede bir arada kullanılmaktadır.

(<http://mail.psikoloji.com.tr/akademi/dusunurler/edward-chace-tolman-1797.html>).

Sosyal destek, bireylerin hayatında stres yaratan olayları ve hayatında oluşan değişmeler ile yaşam mücadelesi açısından çok önemlidir. Sosyal destek; sosyal açıdan kişinin güvende olmasını sağlar. Algılanan sosyal destek, bireylere değerli olduklarını hissettirir, ihtiyaç duyduğu zamanda yardım alabileceği düşüncesini pekiştirir ve ikili ilişkilerinin sağlıklı yürümesine yardımcı olur (akt. iç. Akın, Uysal ve Çitemel, 2013).

Sosyal desteğin ölçülmesi konusunda ise çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Nolten'in açıklamalarına göre bazı araştırmacılar sosyal destek kaynaklarından (Örneğin: Anne baba, akran, öğretmen) kişiye verilen desteği; kimisi algılanan desteği, kimisi ise elde edilen desteği ölçmektedir. Alanyazında, sosyal destek ölçeklerinin daha çok çocuk ve ergen yaştaki öğrencilere yönelik olarak onların anne baba, öğretmenler, sınıf arkadaşı ve yakın arkadaşlarından algıladıkları desteği ölçmek amacıyla geliştirildiği görülmektedir. Ülkemizde sosyal desteğin, doksanlı yılların ortalarına kadar, uyarlaması yapılan ölçekler aracılığıyla ölçüldüğü bilinmektedir. Daha sonraları ise Türk kültüründe geliştirilen sosyal destek ölçeklerinin kullanıldığı gözlenmiştir. Yıldırım (1997) tarafından geliştirilen Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin revizyonu Yıldırım (2004) tarafından yapılmıştır.

Sosyal desteğin değerlendirilmesinde nicel ve nitel değerlendirmeler kullanılmaktadır. Nicel ölçümlerde, çevredeki yardım edecek kişi sayısı ve bu kişilerle görüşme sıklığı ele alınmaktadır. Buna yapısal destek de denilmektedir. Nitel ölçümlerde ise diğer kişilerden alınan desteğin ne kadar doyurucu olduğu belirlenmektedir. Bu kategori işlevsel destek olarak adlandırılmaktadır (Torun, 1995).

Sosyal desteği değerlendirmek için kullanılan ölçme araçları, sosyal desteğin tüm yönlerini içermemektedir. Karşılıklılık ve desteğin olumsuz yönleri gibi alanlar ölçme araçlarına nadiren dahil edilirler. Bu nedenle nitel değerlendirmelerin kullanılması ile bu tür problemlerin azaltılabileceği düşünülmektedir (Hypcess ve Morse, 1995).

2.1.5. Sosyal destek ile ilgili yapılan araştırmalar

Çakır (1993), Çok yönlü Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışmasını, 12-22 yaş grubunda toplam 960 normal genç üzerinde

yürütmüştür. Yapılan araştırma sonucunda, yaşlar ve ergenlik evrelerine göre oluşturulmuş yaş grupları arasında algılanan sosyal destek arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Ayrıca, sosyo-kültürel düzey ve yaş değişkenlerinin algılanan sosyal desteği etkilediği de saptanmıştır. Çekirdek ve geniş ailelerinde, kardeş sayısı ve doğum sırasının algılanan sosyal desteği etkileyip etkilemediği araştırılmış ve çekirdek ailede etkili iken geniş ailelerde etkili olmadığı belirlenmiştir. Yaş gruplarına göre, sosyal desteğin en çok hangi kaynaktan algılandığı araştırılmış, 12-14 ve 18-22 yaş grubunda en fazla desteğin aileden, 15-17 yaş grubunda diğer önemli kişiden 78 algılandığı görülmüştür. Cinsiyete göre bakıldığında, kızlar ve erkekler arasında destek kaynakları arasında fark bulunmamıştır. ÇASDÖ'nün Aile, Arkadaş ve diğer önemli kişi alt ölçekleri ile depresyon, anksiyete, benlik saygısı arasında da ters yönde bir ilişki saptanmıştır. Yatılı ve yatılı olmayan grup, ÇASDÖ'nün alt ölçekleri açısından karşılaştırılmış, yalnızca aile alt ölçeğinde istatistik olarak anlamlı fark bulunmuştur. Arkadaş ve diğer önemli kişi alt ölçekleri arasında fark bulunmamıştır.

Türkmen (2012) tarafından araştırmada, öznel iyi oluşun yapısı ve anne-baba tutumları, özsaygı ve sosyal destekle ilişkisi incelenmiştir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, anne-baba tutumlarının doğrudan özsaygıyla ve algılanan sosyal destekle ilişkili olduğu, ayrıca algılanan sosyal destek ve özsaygının bu yapı içerisinde öznel iyi oluşla ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Altunbaş (2002) tarafından yapılan araştırmada, üniversite öğrencilerinin sosyal destek düzeylerinin bazı kişisel özellikleri ve sosyal beceri düzeyleri ile ilişkisi incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, kız öğrencilerin aileden ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek düzeyleri, erkek öğrencilere göre anlamlı derecede yüksek saptanmıştır. İkamet yeri açısından öğrencilerin aileden algıladıkları sosyal destek düzeyleri karşılaştırıldığında anlamlı farklılık bulunmamıştır. Yurtta kalan öğrencilerin hem sadece arkadaşlardan algılanan sosyal destek, hem de aileden ve arkadaşlardan birlikte algılanan toplam destek düzeyleri bir ikamet durumunda olan öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca etkinliklere katılma durumları karşılaştırılan öğrencilerin ne ailelerinden ne arkadaşlarından nede birlikte algıladıkları sosyal destek düzeyleri anlamlı bulunmamıştır. Son olarak yüksek sosyal beceriye sahip olan öğrenciler düşük ve orta düzey sosyal beceriye sahip olan öğrencilere göre daha fazla ailelerinden ve arkadaşlarından sosyal destek aldıkları tespit edilmiştir.

Cırık (2010) tarafından yapılan bir araştırmada, ilköğretim 5. 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin algıladıkları sosyal desteğın, sıklık düzeyinin, önem düzeyinin, türlerinin (duygusal, bilgisel, değerlendirici, araçsal) ve kaynaklarının (aile, öğretmenler, sınıf arkadaşları, yakın arkadaş, okuldaki diğer insanlar) çeşitli özelliklere göre farklılaşp farklılaşmadığını incelenmiştir. Öğrencilerin algıladıkları sosyal destek türlerinin sıklık ve önem düzeyi puanları: genel olarak akademik başarısı yüksek olan öğrenciler lehine anlamlı derecede farklılaştığı tespit edilmiştir. Sınıf düzeyleri küçük olan öğrencilerin algıladıkları sosyal destek türlerinin sıklık ve önem düzeyi puanları ise genel olarak sınıf düzeyleri büyük olan öğrencilerden anlamlı derecede yüksek çıkmıştır. Kız ve erkek öğrencilerin algıladıkları sosyal destek türlerinin sıklık ve önem düzeyi puanlarının, genel olarak, kızlar lehine anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmıştır. Öğrencilerin anne-babalarının aldıkları eğitim düzeyleri yükseldikçe, genel olarak, algıladıkları sosyal desteğın sıklık ve önem düzeyi puanlarının da yükseldiği görülmüştür. Devlet okulunda ve özel okulda okuyan öğrencilerin algıladıkları sosyal destek türlerinin sıklık ve önem düzeyi puanlarının, genel olarak, özel okulda okuyan öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Öğrencilerin algıladıkları sosyal destek türlerinin sıklık ve önem düzeyi puanlarının, sosyal destek kaynaklarına göre anlamlı derecede farklılaştığı saptanmıştır.

Haskan (2009)'un yaptığı araştırmada, ergenlerde şiddet eğiliminin görülme sıklığının ve yüksek şiddet eğilimi olan ergenlerin algılanan sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri incelenmiştir. Yapılan araştırma bulgularına göre, yüksek şiddet eğilimi olan ergenlerin aile, arkadaş ve öğretmen desteklerinin düşük düzeyde olduğu ve yalnızlık düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır.

Bayraktar (2011) tarafından yapılan araştırmada, üniversite öğrencilerinin duygusal zekâları ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişki saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırma bulgularına göre, arkadaşlarım alt boyutu ile kişisel farkındalık, kişilerarası ilişkiler, şartlara ve çevreye uyum, stres yönetimi ve genel ruh hali alt boyutları puanları ile pozitif yönlü ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Ailem alt boyutu ile kişisel farkındalık, kişilerarası ilişkiler, şartlara ve çevreye uyum, stres yönetimi ve genel ruh hali alt boyutları puanları ile pozitif yönlü ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Son olarak öğretmenlerim alt boyutu ile kişisel farkındalık, kişilerarası

ilişkiler, şartlara ve çevreye uyum, stres yönetimi ve genel ruh hali alt boyutları puanları ile pozitif yönlü ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Thoits (2011) tarafından yapılan araştırmanın bulgularına göre, sosyal destek ile fiziksel ve psikolojik iyilik hali, stres durdurma arasındaki ilişkilerin ele alındığı çalışmada, algılanan sosyal desteği, benlik saygısı, duygu kontrolü, fiziksel ve duygusal stresi hafifletmede, problemlerle aktif başa çıkma, empati kurma ile stresi kontrol altında tutmada olumlu etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Wang ve Eccles (2012) tarafından yapılan çalışmada, ergenlerin öğretmenleri, akranları ve aileleri ile sosyal desteğe ilişkin algılarının değerlendirilmesi araştırılmıştır. Araştırmanın örneklem grubunu 1470 öğrenci oluşturmuştur. Örneklem grubunun yaşları 12-17 yaş arasında değişmektedir. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin kendi akranlarından algılamış oldukları sosyal desteğin onların akademik başarılarını diğerlerine göre daha fazla etkilediği saptanmıştır.

Malecki ve Elliott (1999) tarafından yapılan çalışmada, Batı Illinois'de yaşayan 198 öğrenci üzerinde, algılanan sosyal destek düzeyleri ve sosyal desteğin önemi incelenmiştir. Araştırma sonucuna göre ergenlerin yaşları arttıkça algılanan sosyal destek düzeyinde düşüş olduğu, kız öğrencilerin algılanan sosyal destek düzeylerinin erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu, algılanan sosyal destek düzeyinin özgüven ile ilişkili olduğu saptanmıştır.

Helsen, Wilhelmina ve Will (2000) tarafından yapılan bir çalışmada, 12-24 yaş arasındaki 2918 ergende, ebeveyn ve arkadaş desteği arasındaki ilişki belirlemek için, özellikle duygusal problemlere dayanarak bir çalışma alanı geliştirmişlerdir. Yapılan araştırma sonucuna göre, ilk ergenlik döneminde görülen destek seviyesi, ebeveyn desteğinin azalması ve arkadaş desteğinin artması yönünde değişmiş olsa bile, anne-baba desteği ergenlik dönemindeki duygusal problemin en iyi belirleyicisi olarak ortaya konulmuştur. Arkadaş desteğinin etkisi ise gözlenen ebeveyn desteğinin seviyesine bağlı gibi görülmüştür. Kızların erkeklerden daha fazla ebeveyn desteği algıladığı, duygusal değişimlerin erkeklerde daha uzun sürede olduğu ve daha sonra ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin algıladığı sosyal desteğin ruh sağlıkları üzerindeki etkisinin incelendiği bir araştırmada, araştırmann örneklem grubunu 7 ve 12. sınıflar arasında eğitim gören, Amerika Birleşik Devletlerinde yaşayan 18.417 ergen oluşturmaktadır. Yapılan araştırma sonucuna göre, aileden, arkadaşlardan ya da diğer yetişkinlerden yüksek düzeyde algılanan sosyal desteğin düşük sosyo-ekonomik düzeyden gelen ergenler için ruh sağlığını koruyucu etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Ayrıca, sosyo-ekonomik düzeyin ruh sağlığı üzerindeki dezavantajlarının sosyal destek tarafından azaltıldığı bulgulanmıştır (Wight, Botticello ve Aneshensel, 2006).

Perrier, Boucher, Etchegary, Sadava ve Molnar (2010) üniversite öğrencileri örneklemleri ile yaptıkları araştırmalarda ise kaygı ile sosyal destek arasında, negatif bir ilişki tespit etmiştir.

Colarossi ve Eccles (2000) tarafından yapılan çalışmada, ergenin algıladığı ebeveyn ve akran sosyal desteğini incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucuna göre, algılanan ebeveyn desteği açısından cinsiyet farkı bulunmamıştır. Kızlar erkeklere göre algılanan akran desteği tatminini daha yüksek rapor etmiştir. Ebeveyn desteği önemli ölçüde kızların depresyonunu, öz saygısını ve algılanan akran desteğini etkilemiştir.

Wight, Botticello ve Aneshensel (2006) tarafından yapılan araştırmada, sosyoekonomik dezavantajın ergenlerin sosyal desteğe dair bireysel algılarının düzeyine bağlı olarak akıl sağlığı üzerinde bir etkisinin olup olmadığını incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre, sosyoekonomik dezavantajın depresif etkisi bireysel seviyede sosyal desteğe bağlı olduğu; depresif semptomlar algılanan ergenler için yetersiz sosyal destek ile ilişkili olduğu saptanmıştır.

Holt ve Espelage (2007) yaptıkları çalışmada sosyal destek, zorba- mağdur statüsü ve psikolojik sıkıntı arasındaki ilişkiyi etnik çeşitliliği olan bir örnekleme incelemişlerdir. Olaylara karışmayan gençler, kız öğrenciler ve beyaz tenliler, daha fazla akran sosyal desteği algılamaktadır. Olaylara karışmayan öğrenciler, kurbanlara göre daha fazla anne desteği hissetmektedir. Ayrıca 7. ve 8. Sınıfların, 9-12. sınıflara göre daha fazla aile desteği algıladıkları saptanmıştır.

Terzi (2008), üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık hali ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma bulguları bir kişilik özelliği olan psikolojik dayanıklılık ile sosyal desteğin birbiri ile ilişkili olduğu yönündedir. Sosyal destek bireyin psikolojik dayanıklılığını artırmaktadır. Bireyin psikolojik dayanıklılığı arttıkça, psikolojik dayanıklılığı da sosyal destek kaynaklarını harekete geçirmesine yardımcı olmaktadır. Bireyin sosyal çevresi, stresli yaşam olaylarıyla baş etmesinde bireye güç kaynağı oluşturmaktadır.

Yıldırım (2006), 8-11.sınıf öğrencilerinin akademik başarılarının yordanmasında, gündelik sıkıntı, sosyal destek ve cinsiyet değişkenlerine yönelik inceleme yapmıştır. Araştırmaya katılan 962 öğrenciye uygulanan anketler doğrultusunda akademik başarının aile, arkadaş ve öğretmen desteği ile pozitif yönde ilişkili olduğu, sosyal destek ve gündelik sıkıntılar arasında negatif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Gündelik sıkıntılar bireyi strese sokan, sinirlendiren şeyler olarak tanımlanmaktadır. Akranlarla ve kardeşlerle kavga, anne babayla tartışma gündelik yaşamda karşılaşılan can sıkıcı olaylara örnek olarak verilebilmektedir. Yıldırım tarafından yapılan bu araştırma, sosyal desteğin faydalarına yönelik gündelik sıkıntılarla baş etmedeki önemine dikkat çekmektedir.

Dunkel-Schetter, Folkman ve Lazarus (1987) tarafından yapılan araştırmanın bulgularına göre, algılanan sosyal destek ve stresli durumla baş etme arasında yüksek bir ilişki tespit etmişlerdir. Ayrıca bireyin algıladığı sosyal destek arttıkça, karşılaştığı stresli durumlarla başa çıkabilme becerilerinde artış olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bu araştırmaya göre, yaşanan sorunlarla başa çıkabilme konusunda, sosyal desteğin çok önemli bir yeri vardır.

2.2. Ergenlerde Okul Başarısı

Doğumdan ölüme kadar devam eden süreç boyunca, bireylerin hangi ortamlarda bulduklarına bakılmaksızın, öğrenme süreci devam etmektedir. Kendisini meydana getiren boyutların nicelik ve nitelik olarak toplamından çok daha fazla değer arz eden insanoğlunun; doğumundan itibaren, fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçları olmaktadır. Anne karnından ayrılıp, gözlerin dünyaya açılması ile birlikte ihtiyaçlar çeşitli etkileşim

sonucunda giderilmeye çalışılır. Bu ihtiyaçlar giderilmeye çalışılırken, karmaşık bir sistem olan evrenin içinde var olma mücadelesi de verilmeye başlanır. Dünyaya gelen bir bireyin öğrenme olgusu da bu şekilde başlamış olur.

Var olan öğrenme ortamında kendine özgü bir biçimde oluşan durumlar, o ortamda bulunan bireylerin, geleceğe yönelik istek ve ihtiyaçlarını giderme aşamasındaki bilgilere erişme noktasında yönlendirici konumdadır (Lorsbach ve Jinks, 1999). Bu açıdan bakıldığı zaman var olan ortamlarda gerçekleşen yaşantı ve deneyimlerin, tasarlanan yeni ortamlar üzerindeki etkileri önemli bir araştırma konusu olacaktır. Mcrobbie ve Thomas (2001), sınıf ortamları ile ilgili olarak yapılan eğitim araştırmalarının öğrenme koşullarının yeniden tasarlanmasına yönelik olmadığını, daha çok geleneksel öğrenme ortamlarını karakterize etmeye dönük olduğunu belirtmişlerdir. Bu sebeple mevcut duruma odaklanmaktan ziyade, konunun merkezi değer arz ettiği ve öğrenenin pasif kaldığı geleneksel yapıdan uzaklaşarak, öğrenme ortamlarındaki öğrenmeyi engelleyen her türlü olumsuz değişkenin yapılacak eğitim araştırmalarıyla belirlenip, eğitim ve öğretim programlarının da bu çerçevede geliştirilmesi zamanının geldiğini belirtmişlerdir.

Baltaş (2012), başarıyı uyumlu ve doyumlu bir şekilde yaşamak olarak ifade etmiştir. Başarıyı yakalayan bireylerin çok fazla çalışmanın yerine verimli ve etkili çalıştığını belirtmiştir. Etkili ve verimli çalışabilmek, bir program dâhilinde çalışmaktır. Bu programda amaç ve hedeflerin önceden açık ve net bir şekilde belirtilmesi gerekmektedir. Ayrıca başarı, sadece tek bir alanda ürün vermek değildir. Burada önemli olan nokta başarının hayatın bütün alanlarını kapsayan bir süreç olduğunun anlaşılmasıdır. Ayrıca başarıya ulaşmaya çalışırken, çok yönlü ilgileri de kullanmak gerekir. Aksi durumunda ise yüzeysellikten öte geçilemez. Baltaş (2012)'a göre, başarının yakalanabilmesi için, sanat, edebiyat, müzik ve spor gibi çeşitli dalları kapsayan alanlarla ilgilenilmesi gerekmektedir.

Başarı; istenen sonuca ulaşma, güdülen amaca erişme, isteneni elde etme olarak ifade edilmektedir (Demirtaş ve Güneş 2010).

Akademik başarı, öğrencilerin okul yaşamında amaçlanan davranışlara ulaşma düzeyi olarak tanımlanmaktadır (Silah, 2003). Ancak öğrencinin akademik olarak

başarılı olabilmesi için öğrencinin diğer yönleriyle birlikte güçlü yönlerinin de geliştirilmesi gerekmektedir.

Başarılı olan bireyler, buldukları konumdan ve mevcut koşullarından şikayet etmek yerine önlerindeki problemi nasıl çözeceklerine odaklanırlar ve sorunların nedenlerini kendi içlerinde ararlar. Olası çözülemeyen problem durumlarında ise alternatif çözüm yolları bulmaya çalışırlar (Suner, 2000).

Bandura (1982)'ya göre, başarılı bireyler, özgüven sahibi ve yeteneklerinin farkındadır. Daha çok çalışmaya ve yoğunlaşmaya güdülenmektedirler. Fakat bu bireyler, zihinsel kapasitelerini kullanmada ve geliştirmede isteksiz olduklarında yetenekleri olsa bile başarısız olabilirler.

Başarılı olan bireylerde özgüven artışı, sevinç ve mutluluk gözlenirken; tam tersi durumda ise hayal kırıklığı, üzüntü ve mutsuzluk gözlenir (Keskin ve Sezgin, 2009). Öğrenci başarısı, programda yer alan ve önceden belirlenmiş olan hedef davranışlara ulaşma düzeyi olarak tanımlanırken; son zamanlarda programda yer alan kazanımlarla ilgili temel bilgileri, öğrenme ve bunları karşılaştığı yeni yaşam durumlarına aktarım, kullanabilme, hatta bunları yaparken kendi bireysel özelliklerini de işin içine katma süreci olarak ifade edilmektedir (Kutlu, Doğan ve Karakaya, 2010; Ovayolu, 2010).

Yavuzer (1998) okul başarısını, öğrencinin bulunduğu okul, sınıf ve derse göre belirlenmiş sonuçlara ulaşmada göstermiş olduğu ilerlemeler olarak tanımlamıştır. Öğrencilerin derslerinden aldıkları yüksek puan, başarıyı belirlemektedir. Okul başarısızlığı ise öğrencilerin gerçek yeteneğiyle okuldaki başarısı arasında görülen farklılık olarak adlandırılmıştır.

Talim ve Terbiye Kurulunun hazırlamış olduğu, Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği 17.Maddesinde:“Devamsızlık süresi özürsüz 10 günü, toplamda 45 günü aşan öğrenciler, ders puanları ne olursa olsun başarısız sayılır ve durumları yazılı olarak velilerine bildirilir. Ancak üniversite hastaneleri veya eğitim ve araştırma hastanelerinde kontrol kayıtlı sürekli tedaviyi ya da organ naklini gerektiren hastalığı bulunanlar ile kaynaştırma ve özel eğitim gerektiren öğrencilerin özürsüz devamsızlık süresi 10 günü geçmemek kaydıyla toplam devamsızlık süresi 60 gün olarak uygulanır. Devamsızlık nedeniyle başarısız sayılan ve öğrenim hakkı

bulunan öğrenciler takip eden öğretim yılında okula devam ettirilir. Öğrenim hakkı bulunmayanlar ise okulla ilişkileri kesilerek Açık Öğretim Lisesi veya Mesleki Açık Öğretim Lisesine gönderilir.” ibaresi vardır.

Okul başarısı, sınavlarda alınan puanların üstünlüğüne göre değerlendirilmektedir. Yüksek puan alan öğrenciler, başarılı; düşük puan alan öğrenciler ise başarısız olarak nitelendirilmektedir (Demirtaşve Kaya, 2009; Keskin ve Yapıcı, 2008).

Dünyanın birçok bölgesinde (Avrupa, Asya) öğrencilerin akademik başarıları hakkında karar vermek amacıyla çeşitli sınavlar yapılmaktadır (Güzeller, 2005). Ülkemizde de öğrencilerin akademik başarıları hakkında karar vermek amacıyla sınavlar yapılmaktadır (Kaya, 2009; Semerci, 1999). Bu sınavlar ilköğretim yıllarından başlayarak yükseköğretime kadar uzanmaktadır (Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş, Yükseköğretim Geçiş Sınavı, Lisans Yerleştirme Sınavı gibi). Ülkemizde de bir üst öğrenim kurumlarına yapılan çeşitli sınavlar sonucunda öğrenci yerleştirilmesi yapılmaktadır. Sınav yoluyla öğrenci seçme ve yerleştirmenin nedeni, bu kurumlara başvuran öğrenci sayısının, belirlenen kontenjanlardan fazla olması veya başvuran adaylardan, sınavla seçilenlerin o kurumda başarılı olma olasılığının daha yüksek olması ile ilgilidir (Özcan ve Açık, 2011).

Eğitimin en etkili organı, okul yöneticileridir. Yöneticilerin nitelikli olması, eğitim adına yeniliklerin yapılması yönünde çok önemlidir. Etkili ve başarılı bir okulda okul yöneticisi, eğitim öğretim etkinliklerinin lideri konumundadır (Tezcan, 1997). Okul başarısında okul yöneticilerinin liderlik rolleri oldukça önemlidir. Çünkü okul yöneticileri bir eğitim lideri olarak, okulun ve programlarının yönetiminden, öğrenmenin gerçekleştirilmesinden, okulun her yönü ile başarısından ve başarısızlığından birinci dereceden sorumlu olarak görülen kişilerdir (Şişman, 2004).

2.3. Okul Başarısını Etkileyen Faktörler

Örgün öğretime devam eden bir kişiye ilk sorulan, derslerin nasıl olduğudur. Verilen cevapta esas üzerinde durulan nokta, sınavlarda alınan notlardır. Bunun sebebi ise eğitim sistemi ya da ailelerin beklenti düzeyindedir. Aynı sınıfta okuyan öğrencilerin akademik başarıları farklılık gösterebilmektedir. Durum böyle olunca da öğrencilerin okul başarısını etkileyen faktörlerin ne olduğunu iyi kavramak gerekir.

Okul başarısını etkileyen etmenler arasında zekâ, yetenek, kişilik ve ailesel nitelikler, mezun olunan veya okunmakta olan okulun özellikleri, çalışma alışkanlıkları, özsaygı ve sınav kaygısı vardır (Yıldırım, 2006).

Öğrenmede kişisel farklılıklar büyük önem taşımaktadır. Öğrenme özelliği her insanda farklı düzeyde kendini göstermektedir. Bazı öğrenciler, çok kısa zamanda öğrenirken, bazılarında ise daha geç öğrenme durumu vardır. Öğrenme gücü, kişinin var olan zeka durumuna, gelişim ve olgunluk düzeyine, duruma ve konuya göre değişiklik göstermektedir. (Razon, 1987). Razon'un bu açıklamalarına göre öğrenme, çeşitli koşullara bağlı olarak gerçekleşir ve bu koşullardan bir kısmı öğrenmeyi kolaylaştırırken, bir kısmının da öğrenmeyi engellediği görülmektedir.

Razon (1987), okul başarısını etkileyen faktörleri 3 ana başlıkta toplamıştır. Bunlar:

Öğrenci Boyutu: Zeka düzeyi, bedensel gelişimi, duygusal, ruhsal özellikleri, sosyal olgunluk düzeyi

Aile Boyutu: Anne - babanın tutum ve davranışları, eğitim ve disiplin anlayışı, okuma ve öğrenme motivasyonu

Okul Ortamı Boyutu: Öğretmenin tutum ve davranışları, ders programı ve öğretim yöntemleri olup, okul başarısını etkilemektedir.

Eğitim Sistemi: Eğitim sisteminin hedefleri öğrencide gözlenmeye karar verilen istendik davranışlardır. (Sönmez, 1994). Eğitim sistemi, bireylere hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik davranışları kazandırmak isteyen ve bunu da öğretim programları vasıtasıyla gerçekleştirmeye çalışan bir olgudur.

Öğretim programı, ders esnasında öğrencilerin ulaşacağı hedefleri, hedeflerin kapsadığı davranışları, davranışları kazandırmak üzere düzenlenecek eğitim durumlarını ve davranışların ne derecede kazandırıldığını ortaya koyabilecek sınama durumlarını kapsayan, gelişmeye açık ve çok yönlü etkileşim içinde olan öğeler bütünüdür. (Senemoğlu, 2005). Öğretim programı öğrencilere istendik davranışları yeterli derecede kazandırabiliyorsa sistemde gayet güzel işliyor demektir. Ama kazandırılmak istenen davranışlar istenilen derecede değil ise programın tekrar gözden geçirilmesi gerekir. Türk eğitim sisteminde ise devamlı tartışılan durumların (4+4+4 sistemi, 5+3+4 sistemi) olması, müfredata giren konuların yıldan yıla farklılık göstermesi, başarıyı etkileyen faktörlerdendir.

Okul ve Yönetici: Okul, belirli bir insan grubuna, belirli bir sürede ve belirli bir ortamda, planlı ve programlı eğitim-öğretim hizmeti sunan bir örgüttür. (Şişman, 1999). Okulun araç-gereç, bina vb. fiziki donanımı, okulun ortamı ve okulun bulunduğu çevre ve okulun yöneticileri öğrencilerin başarılarını çeşitli şekillerde etkilemektedir. Okulun öğrenci başarısını etkilemesi aynı zamanda okulun yönetilmesiyle de yakından ilgilidir. Okul yönetiminin, yeniliğe kapalı olması, öğrenciyi ileriye götürecek çeşitli kritik hamleler yapmaktan korkmaları, vizyon sahibi olmamaları başarıyı etkileyen faktörlerdendir.

Öğretmen: Öğretmenler, okul başarısını etkileyen önemli faktörlerdendir. Öğretim programlarında yer alan davranışları öğrencilere kazandırmaya yardımcı olan kişi öğretmendir. Öğretmenlerin, sınıfta uyguladıkları ceza sisteminde aşırıya kaçması, akademik bilginin yanı sıra sanat, edebiyat ve gündeme dair bilgilerin yeterli olmaması, öğrencilerin derse olan ilgisini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. (Hacıoğlu ve Alkan, 1997).

Ölçme Aracı: Ülkemizde devamlı değişen, sınav sistemleri öğrencileri büyük bir kaosa sürüklemektedir. Bazı dönemlerde ülkemizde, sınavdan kısa bir süre önce sınav sisteminin değiştiği; bazı dönemlerde ise sınav sisteminin değiştiği ifade edildiği halde bazen aylarca öğrencilere gerekli açıklamaların yapılmadığına şahit olunmuştur. Durum böyle olunca da, sadece akademik bilginin kaygısını götürmesi gereken öğrencilerin, daha farklı problemlerle akıllarını bulandırması başarılarını etkilemektedir.

Sınav Kaygısı: Sınav öncesinde başlayan çeşitli fiziksel, psikolojik ve ruhsal farklılıklarla ortaya çıkan, kişinin sınav esnasında performansını olumsuz yönde etkileyen yoğun kaygı durumudur. Normal düzeyde var olan kaygı, kişinin motivasyonunu artırarak başarılı olmasına yardımcı olmaktadır. Fakat anormal bir şekilde görülen kaygı, öğrencide şiddetli bir huzursuzluk meydana getirdiği gibi, öğrencinin dikkatini toplamasını güçleştirmektedir. Durum böyle olunca da sınav kaygısı faktörü öğrencinin başarısızlığının bir sebebi olabilmektedir. (Yavuz ve Akagündüz, 2002).

Güdülenme, okuldaki öğrenci davranışlarının şiddetini ve kararlılığını belirleyen en önemli unsurlardan biridir (Fidan, 1996). İyi bir şekilde motive olmuş kişilerin, öğrenmesi daha kolay olmaktadır. Öğrenme için ön koşullardan birisi, güdülenmedir. Bunun yeterli olmaması durumunda ise başarı düşüşü gözlenmektedir.

Öğrenen Kişinin Genel Özellikleri: Öğrencilerin heyecanlı, kötümser, girişken, öfkeli, hırçın, sosyal, sıkılgan, mantıklı, iyimser ve neşeli olma gibi kişilik özellikleri başarılarını çeşitli şekillerde etkilemektedir. Öğrenciye ait diğer bir özellikte zekasıdır. Bacanlı (2005)'ya göre zeka, yeni durumlara uyum sağlayabilme gücüdür.

Ders Çalışma Alışkanlıkları ve Yöntemleri: Öğrencilerin planlı ve bir program dahilinde çalışması, zaman yönetiminin olması ve zamanını etkin planlaması, çalışma ortamını düzenlemesi, verimli okuması, not tutması, özet çıkarması, konuları tekrar etmesi, derse hazırlıklı gelmesi ve dersi etkili dinlemesi gibi ders çalışma alışkanlık ve yöntemleri okul başarılarını etkilemektedir.

Engin, Özen ve Bayoğlu'na (2009) göre; okul başarısını etkileyen faktörler 4'e ayrılmıştır. Bunlar: Aile, Psikolojik Faktörler, Fiziksel Ortam ve Öğrencinin Fizyolojik Durumudur. Şimdi ise bu faktörler detaylı olarak açıklanacaktır.

Aile

Aileler çocuk daha dünyaya gelmeden çeşitli konularda (çocuğun bakımı, eğitimi ve geleceği), nasıl davranılması gerektiğini belirlemeye başlarlar. Anne-baba tutumları, ergenlik dönemi problemlerinin çözülüp çözülmediği, sosyo-kültürel çevre, kardeş durumu ve çocuğa sağlanan sosyal destek gibi birçok konu çocuklarının okuldaki

başarılarını büyük ölçüde etkileyip değiştirmektedir. Ebeveyn bilerek ya da bilmeyerek çocuğun sosyal, duygusal, dil ve zihinsel gelişimleri üzerinde önemli rol oynamaktadır. Aile çevresi öğrencilerin okulda öğrendiklerini pekiştirmesinde motive edici olabilmektedir. Ayrıca okul kadrosunun, öğrencinin ailesi tarafından desteklenmesi ve çocuklarının ilgili olduğu alanlarda başarıyı tatmalarına olanak sağlamaları, okuldaki başarıyı olumlu olarak etkilemektedir.

Anne-baba tutumlarının olumlu olması, çocuğun sosyal kaygıdan uzak olarak yetişmesine, benlik saygısının yüksek olmasına olanak sağlayacaktır. Bu ebeveynler çocuklarının karşılaştığı problemleri, etkin ve akılcı bir şekilde çözme yeteneğine sahip olmasına da katkıda bulunacaktır. Tam tersi durumlarda ise (Örneğin, Otoriter-Baskıcı ailelerde), çocukta mutlak itaat gelişeceği için, yeni fikirler üretebilme ve ürün ortaya koymada noksanlıklar olacaktır. Bu durumda başarıyı olumsuz olarak etkileyecektir.

Psikolojik Faktörler

Psikolojik faktörler kendi içinde 4'e ayrılmaktadır. Bunlar: Olgunlaşma, hazırbulunuşluk, kaygı düzeyi ve korku ile dikkattir.

Hazırbulunuşluk: Bu durum, olgunlaşma düzeyi ile birlikte, kişinin önceki öğrenmelerini, tutumlarını, güdülenmişlik düzeylerini, yeteneklerini ve genel sağlık durumunu da içine almaktadır (Senemoğlu, 2005).

Olgunlaşma: Olgunlaşma, yaş ve zeka açısından ele alınmaktadır. Öğrenmenin sağlam temellere dayalı bir şekilde gerçekleşebilmesi için, organizmanın o davranışı öğrenebilecek yaşa gelmiş olması gerekir. Fakat bazı kişiler yaş olarak olgunlaşmış olsalar bile öğrenemeyebilirler, çünkü zihinsel açıdan yeterli olgunluğa ulaşamamış olabilirler. Bu durumda, zihinsel açıdan olgunluk genel olarak zeka kavramı ile ele alınmaktadır (Bacanlı, 2005).

Dikkat: Dikkat, zihnin belli bir nokta üzerinde toplanmasıdır. Yeterli düzeyde dikkat sağlanamazsa öğrenmenin ön şartlarından birisi gerçekleşmemiş olur ve öğrenme gerçekleşmez (Ersanlı ve Uzman, 2008).

Özellikle bizim toplumumuzda, geç öğrenen ya da öğrenemeyen çocukların, ilk olarak dikkat eksikliğinden şüphe edilmektedir ve bu sebeple okul rehberlik servisi tarafından çocuk ve ergen psikiyatrisi bölümüne çok sayıda öğrenci yönlendirilmektedir.

Kaygı Düzeyi ve Korku: Yaşanmışlıkların yol açtığı olumsuz durumlar, öğrenci başarısını etkilemektedir. Tecrübe edilen çeşitli korku durumları, çoğu zaman kimseye bahsedilmez bunun sebebi ise dışlanma korkusudur. (Başaran, 1991). Özellikle dil, konuşma problemi yaşayan öğrencilerde sınıf içinde konuşamama, konuştuğu zaman dalga geçilme korkusu vardır. Bu tarz sorun yaşayan bireylerin en çok korktukları sözlü sınavlardır.

Toplum tarafından her ne kadar istenmese de aileler tarafından bebeklik döneminden itibaren, öğretmen figürü kullanılarak korkutma söz konusudur. Yaramazlık yaparsan öğretmene söylerim, ders çalışmazsan öğretmene söylerim gibi ifadeler, çocuğun öğretmene karşı olumsuz tutum sergilemesine yol açmaktadır. Fakat asıl kötü ve zamanla sürekli hale gelen öğretmen korkusunu, öğretmenlerin bizzat kendilerinin yarattığı aşikârdır. Bu korku öğrenciyi derinden etkileyip, öğrenmesini engellediği gibi okuldan uzaklaşmasına dahi yol açabilir. Öğrenciler kendilerini sürekli kötü sözlerle eleştiren, alay eden, sınıf içinde kötü duruma düşüren, sürekli şiddet kullanan, cezayı alışkanlık haline getiren, bağırarak öğretmenlerden çok korkarlar. Bu durum da öğrencilerin olumsuz davranışlar göstermelerine neden olmakta ve öğrencilerin öğrenmelerini olumsuz yönde etkilemektedir (Başaran, 1991).

Fiziksel Ortam

Sınıfta bulunan öğrenci sayısı, öğrencilerin oturma düzeni, ısı, ışık, gürültü, temizlik, duvar rengi, uyarıcıların fazla olması gibi fiziksel değişkenler okuldaki öğrencileri olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir.

Öğrencinin Fizyolojik Durumu

Sağlıklı bir bedene sahip olmanın, öğrenmede olumlu bir rolü vardır. Özellikle görme ve işitme gibi duyu organlarındaki bozukluklar öğrenmeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Gelişimin bir bütün olduğu düşünüldüğünde bu bozukluklar öğrenmeyi

güçleştireceği gibi bazı kişilik problemlerine de neden olabilmektedir (Engin, Özen ve Bayoğlu, 2009). Ayrıca, bedensel yetersizliği olan öğrencilerin, okul ve sınıfa girme konusunda yaşadığı sıkıntılar, bedensel yetersizliğe sahip öğrencilerin hayal kırıklığı yaşamasına sebep olabilmektedir.

2.3.1. Okul başarısıyla ilgili yapılan araştırmalar

Geen (1987) tarafından yapılan çalışma bulgularına göre, aşırı baskı ortamında yüksek sınav kaygısı olan öğrenciler sınav kaygısı düşük olan öğrencilere göre daha yavaş çalışmaktadır. Ayrıca düşük ve normal baskı ortamında sınav kaygısı düzeyi ve performansların anlamlı farklılık göstermediği; düşük baskı ortamında ortamdaki kaçmaya yönelik verilen fırsatı, sınav kaygısı yüksek olan öğrencilerin daha fazla kullandığı saptanmıştır.

Yorulmaz (1991), yaptığı araştırmasında öğrencinin ailesinin gelir düzeyi arttıkça sürekli kaygı puanının arttığını tespit etmiştir. Albayrak (2006) ise yaptığı araştırmasında ailenin gelir düzeyi arttıkça öğrencide sınav kaygısının arttığı bulunmuştur.

Beidel, Turner ve Taylor-Ferreira (1999) tarafından yapılan çalışmada, öğrencinin sınav başarısını etkilediği düşünülen faktörlerden biri, öğrenciye sınava girme ve sınav sürecinde yapması gerekenlerle ilgili davranışların öğretilmesi olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmada öğrencilerin özellikle çoktan seçmeli testleri yanıtlamaya ve testlerin kapsamında ele alınan davranışları öğrenmeye yönelik eğitim almasının sınavda daha iyi bir sonuca ulaşmada etkili olduğu ifade edilmektedir. Mastropieri ve Scruggs (1999) tarafından yapılan çalışmada da bu araştırmanın sonuçlarına benzer bulgulara ulaşılmıştır. Bahsedilen her iki çalışmada da sınav başarısını artırmaya yönelik yapılan çalışmalarda verilen eğitimin, okul öğrenmelerini artırdığına yönelik bir sonuca ulaşılamamıştır.

McDonald (2001), İngiltere ve Amerika'da zorunlu eğitim gören çocuklar üzerinde test kaygısının test performansına etkisi üzerinde bir çalışma yürütmüştür. Çalışmada eğitim sistemleri içerisindeki testlerin sıklığının artmasının sınav korkusu gibi durumların artmasına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca sınav kaygısı ile

öğrenci performansı arasında düşük bir ilişki bulunurken, öğrencilerin sınavdan geçme-kalma korkusunun performansları üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Kutlu (2001) araştırmasında, ergenlerin üniversite sınavına ilişkin kaygılarını konu edinip, üniversite sınavına giren öğrencilerin, kaygı düzeyleri ve bu düzeylerin hangi kaygı kaynaklarından etkilendiklerini tespit etmeye çalışmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin %29'unun yüksek kaygı, %33'ünün düşük kaygı, %38'inin ise kaygı dışı düzeylerinde toplandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca birçok öğrencinin ölçekte yer alan maddeler açısından düşük kaygılı görünmesine karşın, Öğrenci Seçme Sınavı'nda yüksek puan alarak tercihlerine yerleşmiş olmaları bu tutarlılığın bir işareti olarak gösterilmiştir.

Amrein ve Berliner (2002), Amerika'da ulusal olarak uygulanan geniş ölçekli testlerin ve lise bitirme sınavlarının öğrencilerin akademik başarısına etkisini araştırmışlardır. Pek çok eyaletteki test sonuçlarının incelenmesi ve analiz edilmesi sonucunda geniş ölçekli testlerin kullanımının öğrenci başarısını arttırdığını söylemek için yeterli sonucun olmadığını; geniş ölçekli testlerin kullanılmaya başlanmasının daha önce mevcut olan başarı durumunu değiştirmediklerini, eyaletler genelinde farklı sonuçlar elde edildiğini ifade etmişlerdir. Çalışmada geniş ölçekli testlerin ve lise bitirme sınavlarının öğrencinin akademik gelişimini besleyip geliştirmek yerine bu başarıyı durağanlaştırma eğiliminde olabileceği de belirtilmiştir.

Harlen ve Deakin-Crick (2003), tarafından yapılan çalışmada özellikle testlerden başarılı olan öğrencilerin kendilerine olan güvenlerinin arttığı ve daha yeni test stratejileri geliştirdikleri, düşük puan alan öğrencilerin ise güdülerinin düştüğü ve sonraki uygulamalarda daha düşük başarı gösterdikleri saptanmıştır.

Karadeniz (2005) tarafından yapılan çalışmada, üniversite sınavına hazırlanan lise son sınıf öğrencilerinin ve bu öğrencilerin velilerinin kaygı düzeyleri, başa çıkma yolları ve denetim odağı arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin ve velilerinin kaygı düzeylerinin ortalamanın üstünde olduğu tespit edilmiştir. Öğrenci ve velilerinin sorunlarla baş etmede, en fazla "atılğan davranış gösterme," ikinci sırada da "sosyal destek arama" davranışı gösterdikleri; öğrenciler ve

bu öğrencilerin anne-babalarının, en düşük oranda da “dolaylı yolları kullanma” davranışını gösterdikleri tespit edilmiştir.

Putwain (2008), zorunlu eğitimin son iki yılında öğrenim görmekte olan 615 öğrenci üzerinde yürüttüğü araştırmada, orta düzeyde gerilime sebep olan sınavlarda düşük kaygı durumunun öğrenci puanlarını arttırdığı saptamıştır.

Arslan (2008) tarafından yapılan araştırmada ailenin, ilköğretim II. Kademe (5-8. sınıf) öğrencilerinin okul başarısı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Ailenin gelir durumu, eğitim durumu, çocuğa sağladığı imkânlar, ailenin eğitime bakış açısı, ailece boş zamanlarda yapılan aktiviteler, ailenin okuma alışkanlıkları, ailede yaşayan kişi sayısı ve aile üyeleri arasındaki ilişkiler gibi aileye ait özelliklerin öğrencilerin okul başarılarını etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca ailenin, ilköğretim II. Kademe (5-8. sınıf) öğrencilerinin okul başarısını etkilediği tespit edilmiştir.

Bayraktutan (2008) tarafından yapılan araştırmada sınıf içi iletişimin öğrenci okul başarısına etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın sonucunda sınıf içi iletişim ile öğrenci okul başarısı arasındaki ilişkiye bakıldığında, sınıf içi iletişimi kolaylaştıran etkenler alt boyutuyla öğrenci notlarının pozitif yönlü % 95 düzeyinde bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Cinsiyet ve öğrenim gördüğü sınıf değişkenlerine göre öğrencilerin sınıf içi iletişimi algılama düzeylerindeki küçük farklılıkların tesadüfi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ekici ve Hevedanlı (2011) yaptıkları araştırmada, lise öğrencilerinin Öğrenci Seçme Sınavına yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2007–2008 eğitim- öğretim yılı II. yarısında, Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne bağlı ortaöğretim kurumlarına devam eden toplam 1306 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada, Ekici (2005) tarafından geliştirilen “Öğrenci Seçme Sınavına Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin Öğrenci Seçme Sınavına yönelik tutum puanları orta düzeydedir. Tutum puanları cinsiyete, kayıtlı buldukları sınıflara, kayıtlı buldukları lisedeki genel akademik başarılarına ve ailelerinin aylık gelirlerine göre anlamlı farklılık gösterirken, öğrencilerin öğrenim gördükleri öğretim kurumuna

ve mezun oldukları ilköğretim okulunun bulunduğu yerleşim birimine göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Kutlu ve Kumandaş (2012) tarafından yapılan, ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıfa devam eden öğrencilerin, ortaöğretim giriş sınavına yönelik baskı yaşama durumlarını yordayan değişkenlerin incelendiği araştırmada test odaklı çalışma yapan, spor ve sosyal etkinliklere zaman ayırmayan, dershaneye giden, derslerinde araştırma yapmayan ve sınıf düzeyi yüksek olan öğrencilerin daha fazla baskı yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre akademik başarıyı tek hedef alan öğrencilerin baskı oranında çeşitli kaygıları olduğunu; spor, sanat ve müzik gibi alanlara zaman ayırabilen öğrencilerin kaygı oranlarının daha düşük olacağı düşünülebilir.

Kulu (2012), tarafından yapılan araştırmada, öğrencilerin internet kullanımına yönelik görüşlerini belirleyip, okul başarısı ile ilişkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2010/2011 eğitim-öğretim yılında İstanbul İli Şişli Teknik ve Endüstri Meslek Lisesinde okuyan 153'ü kız 362'si erkek toplam 515 mesleki ve teknik ortaöğretim öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın sonucunda ise Öğrencilerin 2009-2010 eğitim-öğretim yılı yılsonu ve 2010-2011 eğitim-öğretim yılı 1.dönem sonu başarı durumları ile okul dışındaki vakitlerinde internete girme, kitap okuma ve ders çalışma seçeneğinde anlamlı bir farklılık görülmüştür. Zayıf olan öğrencilerin, okul dışındaki vakitlerinde diğer öğrencilere oranla daha fazla internete girdikleri, teşekkür ya da takdir belgesi alan öğrencilerin ise okul dışındaki vakitlerinde diğer öğrencilere oranla daha fazla kitap okudukları ve ders çalıştıkları tespit edilmiştir.

Yapılan başka bir çalışmada ergenlerdeki depresyon düzeyleri internet kullanım amaçları ve akademik başarı açısından incelenmiştir. İstanbul Beşiktaş bölgesindeki beş farklı liseden 10. 11. ve 12. sınıf 663 öğrenci örneklem grubu olarak tercih edilmiştir. Araştırma bulgularına göre akademik başarı ile depresyon, cinsiyet, internet kullanımı, bilgisayar oyunu oynama, bilgisayar oyununa ayrılan zaman ve oynanılan bilgisayar oyun türleri arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşılamamıştır (Tarhan, 2013).

Yetiş (2014) tarafından yapılan araştırmada, kronik hastalığı olan öğrencilerin algıladıkları sosyal desteğin okul başarılarına etkisi incelenmiştir. Araştırmanın evrenini Turgut Özal Tıp Merkezi Büyük Çocuk Servisi'nde yatan, en az 3 ay önce kronik

hastalık tanısı konulmuş 10-16 yaş grubu, öğrenimine devam eden 597 çocuk; araştırmanın örneklemini ise evrenden basit rastgele örneklem yöntemi ile seçilen 234 çocuk oluşturmuştur. Araştırmaya katılan çocukların; hastalıklarıyla ilgili yaşadıkları sıkıntılarda %49,6'sının annelerinden destek aldıkları, %66,2'sinin hastaneye yattığında derslerde arkadaşlarından geri kaldığı ve %61,5'inin hastalığına bağlı yaşadıkları sıkıntılar nedeniyle ders çalışmadığı için okul başarılarının etkilendiği belirlendi. Elde edilen verilere göre; algılanan sosyal desteğin okul başarısını etkilediği, başarıda en çok aileden alınan desteğin etkili olduğu, bunu sırasıyla öğretmen desteği ve arkadaş desteğinin takip ettiği saptanmıştır. Sonuç olarak; çocukların okul başarısını, kronik hastalığın olumsuz etkilediği fakat algılanan sosyal desteğin olumlu etkilediği tespit edilmiştir.

Yılmaz (2014) tarafından yapılan çalışmada, evli bireylerin algıladıkları ego durumları ve evlilik uyumları ile çocuklarının okul başarısı arasında ilişki olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 295 evli bireyden oluşmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre, evli bireylerin çocuklarının okul başarıları ile evlilik uyumu düzeyleri arasındaki ilişkide bireylerin evlilik uyumları arttıkça çocuklarının başarı düzeylerinin de anlamlı şekilde yükseldiği görülmüştür.

Yapılan araştırma sonuçları genel olarak incelendiğinde, gelecek ile ilgili belirli kararları almak için yapılan sınavların öğrencilerde kaygı düzeyini arttırdığı bulgulanmıştır. İlkokul başlangıcından, ergenlik dönemi sonuna kadar velilerin çeşitli sınavlara hazırlık için ciddi oranda para ve emek harcadığı, bunun sonucunda da beklentiler karşılanmadığı zaman ergenlerde kaygı, anksiyete ve depresyon düzeylerinin arttığı; aynı zamanda velilerde de çeşitli problemlerin görülebildiği anlaşılmıştır. Tüm bu sebeplerden dolayı yurtdışında ve yurtiçinde yapılan bazı sınavların çeşitli riskler içerdiği ve okul başarısı üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu üzerinde araştırmalar yapılmaktadır.

2.4. Anne-Baba Tutumları

Bir çocuğun kişiliği ailesi, okul ve yaşanılan çevrenin etkisiyle şekillenmektedir. Hayatımıza büyük oranda yön veren kişiliğin temelleri 5 ve 6. yaşlardan itibaren aile tarafından atılmaktadır. Bu durumda kişiliğinin gelişmesinde birinci derecedeki sorumluluk anne ve babanıdır denilebilir. Çocuğun kişiliğinin gelişmesinde en etkili olan çevre, aile çevresidir. Ailede anne-babanın, çocuğa karşı olan tutum ve davranışları, zor durum karşısında kalan çocuğa yaklaşım biçimleri, çocuğun kişiliğini biçimlendirmede önemli bir etkiye sahiptir. Çocuk, anne-babasını gözleyerek, onların davranışlarını ve düşüncelerini model alarak ve taklit ederek gelişir.

Benlik kavramı, kişinin genel tutum ve davranışlarını büyük ölçüde etkilemektedir. Çünkü insan, çevresini ve kendisini algıladığı biçimde tepkide ve davranışta bulunur. İnsanın düşünüş şekli, davranışlarına yön verir.

Genellikle insan nasıl düşünüyorsa öyle davranır. Her kişi çevreyi kendi görüş açısından kendine özgü bir biçimde algılar. Bu sebeple benlik kavramı, kişinin davranışlarının temeli ve belirleyicisidir. Benlik kavramı ile kişinin ruh sağlığı arasında da yakın bir ilişki vardır. Olumlu bir benlik kavramı geliştiren kişinin ruh sağlığı da yerinde demektir.

Anne-baba ile çocuklar arasında bir etkileşim yaşamın ilk yıllarından itibaren başlamaktadır. Anne-baba tutumları çocukların kendine özgü tutum ve davranış geliştirmesinde büyük ölçüde etkilidir (Yavuzer, 2005).

Ebeveynlerin, çocuklarına karşı davranışları bazı etmenlere bağlı olarak değişmektedir. Bu etmenler arasında, eğitim düzeyleri, kişilik yapıları, ekonomik durumları, içinde bulunulan ortamın kültürel değerleri vardır. Yapılan araştırmalara göre anne-baba tutumları ile çocuğun psikolojik durumu ve davranışları arasında bir ilişki bulunmaktadır (Steinberg, 2001).

Çocukların kişilik gelişimi konusunda rol oynayan en önemli çevresel etken ailedir. Anne-baba ve çocuk arasında sağlıklı bir iletişim kurulduğunda, sağlıklı bir kişilik yapısı oluşabilmektedir. Sağlıklı iletişim ortamında büyüyen bireylerin benlik

algısı, sosyal beceriler ve farkındalık düzeyleri, diğerlerine göre yüksek olmaktadır. (Coplan, 2004).

Anne-baba tutumlarının iki farklı boyutu vardır. Bunlar, duygusal ilişki boyutu ve denetim boyutudur. Duygusal ilişki boyutu, çocuğu merkezde kabul eden tutumdan reddedici tutuma kadar farklılık gösterebilmektedir. Denetim boyutunda ise, kısıtlayıcı tutumdan hoşgörölü ve ilgisiz tutuma kadar değişiklik göröllebilmektedir (Özgüven, 2001).

Anne-babanın, çocuğa yönelik destekleyici ve denetleyici yaklaşımı söz konusudur. Destekleyici yaklaşımda; çocuğa yakın ilgi göstermek, sözle veya dokunarak sevgi belirtmek, onunla ortak faaliyetlerde bulunmak gibi çocuğun benliğini onaylayan davranışlar vardır. Denetleyici yaklaşımda ise; ebeveynlerin, çocuğun tutum ve davranışını değiştirme isteği vardır. Denetleyici yaklaşım fiziki şiddeti içerebileceği gibi, sevgiyi esirgemek, küsmek, azarlamak ve hor görmek şeklinde de olabilmektedir (Yavuzer, 1995).

Anne-baba ve çocuk ilişkisinin, saygı ve sevgi çerçevesinde devam etmesi aile birlikteliğinin daha uzun süreli olması için ben dilini kullanmak oldukça önemlidir. Aileler, ben dilini kullanarak çocukların iç denetim kazanmasına ortam hazırlarlar (Navaro, 2003).

Baumrind (1972), yaptığı çalışmalarda, demokratik, otoriter ve hoşgörölü aile tutumları üzerine yoğunlaşmıştır. Maccoby ve Martin (1983) ise Baumrind'in araştırmalarından yola çıkarak otoriter, demokratik, hoşgörölü ve ilgisiz olmak üzere dört farklı çocuk yetiştirme tutumu olduğunu belirtmişlerdir (akt. iç. Darling, 1999).

2.4.1. Aşırı koruyucu anne-baba tutumu

Kulaksızoğlu (2000)'na göre ailelerin çocuklarını koruması ve kontrol altında tutması olağan davranıştır. Fakat bu durumun çocukların kendilerini ifade etmesini, bir birey olmalarını engellememelidir. Bu anne-baba tutumunda, çocuğun çok fazla kontrol edilmesi, çocuğa sorumluluk verilmemesi ve gerekenden fazla müdahalenin olması söz konusudur. Anne ve baba sürekli çocuklarını korur, çocuğun tek başına karar

veremeyeceğini düşünür ve devamlı müdahale edilmesi gerektiğini düşünür. Bu anne-babalar çocuklarının kendilerine bağımlı olduklarını düşünürler ve ona göre hareket ederler.

Bu tutuma sahip anne-babalar devamlı çocuklarının başına olumsuz bir durum gelebilir düşüncesiyle hareket ederler. Sahip olunan bu düşünce çocukların kişilik gelişimini olumsuz etkilemektedir. Koruyuculuk adı altında çocuklara baskı yaparlar. Çocuklar ise devamlı bu baskı ile hareket etme zorunluluğu altında kalırlar (Öz Tan, 2007).

Koruyucu yaklaşım, çocuğun kendi kendisini yöneten bir kişi olmasını engeller. Çocuğun bir yanlışlık yapacağından korkarak üzerine aşırı derecede titreme, onun yerine işleri anne-babasının yapması çocuğun bağımlı bir kişilik gelişimine sebep olur. Çocuğun kendi kendisine yetmesine olanak sağlamaz. Çocuğun bağımsız bir kişilik geliştirmesi için, anne-babaların çocuğun kendi işlerini kendisinin yapmasına, kendi kararlarını kendisinin vermesine fırsat sağlamalıdır. Böylece çocuk, kendine güven sağlayacak, kendi kendini yönetebilen bağımsız bir kişilik geliştirebilecektir. Aşırı koruyucu tutum, çocuğun sosyal gelişimini ve uyumunu da zedelediği gibi bencil bir kişilik geliştirmesine neden olur. Bu sebeple bu tarz ailelerde yetişen çocuklar, kendini gruba kabul ettirmek için toplum dışı ve çeşitli isyankâr davranışlara başvurabilmektedir.

2.4.2. Demokratik anne-baba tutumu

Bu tutumu benimseyen anne-babalar, çocuklarını seven ve benimseyen, ilişkileri sevgi ve saygıya dayanan, sorunları konuşup danışarak çözümleyen ebeveynlerdir. Bu tutuma sahip anne-babalar, çocuklarına karşı hoşgörü sahibi olup, çocuklarını destekler, bazı sınırlamalar dışında isteklerini diledikleri biçimde gerçekleştirmelerine izin verirler (Yavuzer, 1985). Bu tarz ailelerde gerginlik yerine, ılımlı ve sıcak bir hava vardır. Çocuklarına söz hakkı tanırlar ve ailede belli kurallar vardır. Fakat bu kurallar dayakla baskıyla ve korkutmayla dayatılmaz. Bu kuralların gönüllü benimsenmesi söz konusudur. Buradaki asıl amaç çocuğu sindirmek değil, sorumluluk duygusu kazandırmaktır (Yörükoğlu, 1986). Bu ana baba tutumunda belirlenen kurallara uyulmadığı zaman ise mahrum bırakma ve kanıt göstererek inandırma yöntemleri

uygulanmaktadır. Mahrum bırakma, çocuğun hoşlandığı bir şeyin elinden alınması iken, kanıt göstererek inandırma ise bir davranışın neden yapılmaması gerektiği ve yaptığı zaman neler ile karşılaşacağını detaylıca açıklanmasıdır (Kulaksızoğlu, 2000).

Demokratik anne-baba tutumu, çocuk merkezlidir. Anne-baba ilişkisinin ve ilgisinin yüksek olduğu ve çocuğun yaşamına olumlu ve aktif bir katılımın olduğu tutumdur. Çocuklarına karşı demokratik bir tutum sergileyen anne-babalar, duyarlıdırlar ve çocuklarından her ailede olduğu gibi çeşitli beklentileri vardır. Çocuklara karşı duyulan bir güven vardır. Çocuklarının fikirlerine saygı duyarlar ve çocuklar aileleri tarafından kabullenilmiştir (Roopnarine, Church ve Levy, 1990).

Bu aile tutumunda çocuklara karşı ceza yerine destekleme durumu vardır. Çocukların bağımsızlıkları desteklenir ve ne yaptıkları aileler tarafından her daim bilinir. (Darling, 1999). Demokratik anne-baba tutumunda ebeveynlerin, çocuklarını desteklemeleri, onlara hoşgörülü davranmaları çocukların her şeyi yapabileceği anlamına gelmemektedir. Çocukların yapabilecekleri belirli sınırlar çerçevesinde belirtilmiştir. Söz hakkı olan çocukların görüşlerine saygı duyulur. Bu saygı sayesinde çocuklarda özgüven artışı gözlenir (Yavuzer, 2001).

Bu tür tutuma sahip olan ebeveynler, çocuğunu ayrı bir kişi olarak kabul eder ve ona değer verir. Çocuklarının, bağımsız kişilik geliştirmesine ortam hazırlar. Çocuğun gelişim özelliklerine uygun davranır, çocuğun tek, kendine has özellikleri olduğunu bilir ve kabul eder. Kendini gerçekleştirme için izin verir. Koşulsuz sevgi gösterir. Ailede katı kurallar yerine esnek davranışlar vardır. Başarısızlıklar cezalandırılmaz ve başarı ödüllendirilir. Bedensel ceza uygulanmaz (Kulaksızoğlu, 1998).

2.4.3. Baskıcı-otoriter tutum

Otoriter anne-babalar, katı ve cezaya dayalı bir disiplin anlayışı benimsemişlerdir. Aile ortamında iletişimden söz edilemez. Belirli standartlar vardır ve çocuk bu standartlara uymak zorundadır. Anne-babalar çocuklarını bağımsızlığını kısıtlar (Steinberg, 2007).

Bu tutumu benimseyen ailelerde, çocuğa karşı sürekli müdahale ve denetim vardır. Ayrıca çocuk dışarıdan denetimle büyür. Çocuğun istekleri göz ardı edilmesinin yanı sıra, koyulan kurallara sorgusuz sualsiz uyulmak zorundadır. Aileler çocuklarının yerine karar verirler. Anne-baba ve çocuk arasında bir iletişimin varlığından söz edilemez (Yavuzer, 2005).

Baskıcı ve otoriter anne-baba, disiplin konularında genellikle cezaya başvurur. Verilen cezanın genel olarak suç ile orantısı yoktur. Verilen bu cezalarda aşırıya kaçma durumu olabilir Dövme, azarlama, bağırma, korkutma, kınama ve ayıplama en sık rastlanan ceza çeşitleridir (Geçtan, 1988).

Otoriter ve baskıcı anne-babalar, disiplin yönteminde genellikle cezaya başvururlar. Genel olarak verilen cezanın suç ile orantısı yoktur. Bazen aşırı olabilir. Dövme, azarlama, bağırma, korkutma, kınama ve ayıplama en sık rastlanan ceza çeşitleridir (Tuncer, 1980)

Çocuk anne-babaya itaat etmek zorundadır. Çocukların olumlu davranışları ödüllendirilmez. Baskı altında kalan çocuk ise duygu ve düşüncelerini açıkça ifade edemez durumdadır. Çocuk ceza almamak için, devamlı boyun eğer (Kulaksızoğlu, 2000).

Bu tutuma sahip ebeveyne göre olması gereken şey koşulsuz itaattir. Devamlı hâkimiyet anne ve babadadır. Çocuğun davranışlarına çeşitli standartlar konulmaktadır. Ailede iletişim tek yönlüdür. Fiziksel cezaya başvurulur. Cezalandırma korkusu vardır. Duygu ve düşünceler bastırılır. Çocuğa karşı uygulanan fiziksel cezalar ise çocukta pasif saldırganlığa neden olmaktadır. Çocukta, korku ve kızgınlık duyguları egemendir. Böyle ailelerde yetişen çocuklar; korkak, boyun eğen ve kendinden istenilenden fazlasını yerine getiren kişi olarak yetişir.

Çocuğun içten sevgi ve saygı gösterdiği otoriter aile ortamı, çocuğun kendisine güven duygusunu engellemekte, dış otoriteye bağımlılık geliştirerek içe kapanık, çekingen bir kişi olarak yetişmektedir. Bu aile ortamlarında yetişen çocuklarda büyük ölçüde iç çatışmalar ve çeşitli nörotik problemler görülmektedir (Yavuzer, 1990). Ayrıca bu ailelerde sık başvuru alan ceza ve dayak anlayışı, çocuğun kişiliği üzerinde ve ruhsal durumunda derin yaralar oluşturabilmektedir.

2.4.4. Aşırı hoşgörölü tutum

Aşırı hoşgörölü tutuma sahip ebeveynlerde, çocuklarına karşı herhangi bir yaptırım yoktur. Yapılan davranışların sonucu olarak, devamlı aynı tepki ile karşılaşılır. Bu tarz tutumu benimseyen ailelerin çocukları, yanlış ve doğruyu ayırt edemez konuma gelirler (Adam, 2009).

Aşırı hoşgörölü anne-babalar, çocuklarının öz denetim yeteneklerinin gelişmesine engel olur. Çünkü aileler tarafından bütün istekler karşılandığından, çocuklar daima daha fazlasını istemeye meyleder. Bunun sonucunda ise ebeveynler tarafından çok sert cezalar uygulanabilir. Hem aşırı hoşgörölünün hem de cezayı benimseyen tutumun bir arada olması, çocuğı içinden çıkılamayacak bir karmaşaya sürükler (Ekşi, 1990).

Aşırı hoşgörölü olan ailelerin, hiçbir kural koymadıkları ve çocuklarının serbest bir ortamda büyümesini sağladıkları için, çocuklarının devamlı kendilerinden hizmet beklemesine sebep olur. Sadece kendini düşünen çocuklarda ise zamanla bencillik, görölmeye başlayabilir.

2.4.5. İlgisiz-kayıtsız tutum

İlgisiz veya gevşek olarakta adlandırılan bu tutum, çocukların kin, düşmanlık ve endişe duygularına kapılmasına neden olmakta; kavgacı, saldırgan ve suç işlemeye meyilli olmasına neden olmaktadır (Uğurel ve Şemin 1979). Ayrıca, bu yaklaşım çocukta olumsuz benlik algısı ile özgüven eksikliğinin oluşmasına sebep olabilmektedir (Yavuzer, 1995). İlgisiz çocuk, kendini boşlukta hissedip, kendi kendini yönlendiremez ve başıboş kalarak kendisi ve çevresi için zararlı hale gelebilir.

İlgisiz ve kayıtsız tutumu benimseyen anne-babalar ile çocukları arasında iletişim eksikliği vardır. Bu tutumda çocuklar için yeterli zaman ayrılmaz. Çocukların ilgi isteklerine ve ihtiyaçlarına karşı oldukça ilgisizdirler (Dönmezer, 1999).

Temel ihtiyaçları karşılanmayan çocukların, toplum tarafından da pek kabul görmediğı bir gerçektir. Bu çocukların saldırgan ve saldırgan davranışlar gösteren

kişiler olabilecekleri gibi içe kapanık, hakkını savunamayan kişilerde olabilirler (Özgüven, 2001).

İlgisiz-kayıtsız tutumda çocukların pek farkında olmayan aileler, çocuklarının yaşadıkları problemleri çözmelerine yardımcı olmamaktadırlar. Bunun sonucunda ise çocuklar tüm sorumluluğu üstlerine alırlar ve bu yükün altında ezilirler (Bilir ve Dabanlı, 1991).

2.4.6. Tutarsız-dengesiz tutum

Disiplinin ve bazı kuralların varlığının aile içinde çok önemli bir yeri vardır. Dengeli bir durumdan bahsedilirse eğer, çocuk gelişimine olumlu katkısı vardır. Anne ya da babadan herhangi birisinin izin verici, diğerinin ise engelleyici olması, o aileyi tutarsız-dengesiz tutum sahibi yapmaktadır. Aynı kişinin bir gün izin verici bir gün de engelleyici olması, çocuklarda davranış bozukluklarına sebep olabilir (Ekşi, 1990).

Tutarsız-dengesiz tutuma sahip ebeveynlerin, çocuklarında değer yargıları çok güç oluşmaktadır. Çünkü karşısında model alacak dengeli bir ebeveyn yoktur. Anne-baba aynı davranışların sonunda bazen ödüllendirir, bazen ceza verir bazen de görmezden gelebilmektedir. Saldırgan davranışları bazen ceza, bazen de ödülle karşılanan bir grup çocuk üzerinde yapılan bir araştırmada çocukların, daha tutarlı bir disiplinle yetiştirilmiş çocuklara oranla, cezaya karşı direnç gösterdikleri ve saldırgan davranışlarının kolayca ortadan kaldırılamadığı saptanmıştır (Geçtan, 1988).

2.4.7. Mükemmeliyetçi tutum

Mükemmeliyetçi tutumla yetişen çocuklar da iyi olduklarında anne ve babaları tarafından sevileceğini ve onaylanacağını; tam tersi durumda ise sevilmeceğini ve onaylanmayacağını düşünür. Bu çocuklar, başkalarına şartlı sevgi ile yaklaşır. Bu çocuklarda tıpkı ebeveynleri gibi mükemmeliyetçi olurlar. Bu durumda hataya sıfır tolerans gösterilir. Akademik olarak başarılı olsalar bile sosyal ilişki konusunda geçer not alamazlar (Öz Tan, 2007).

Çocuk yetiştirme tutumları üzerinde yapılan çalışmalara öncülük etmesi açısından Baumrind tarafından yapılan sınırlama oldukça önem kazanmaktadır. Yine alanyazın incelendiğinde, Maccoby ve Martin tarafından geliştirilen "İki Boyutlu Bakış Açısı Modeli"ne, ana baba stillerini anlamak için sıklıkla başvurulduğu görülmektedir (Holden, 1997)

Çocuğun gelişen kişiliği ve benliği üzerinde anne-baba tutumlarının güçlü bir etkisi vardır. Var olan bu etkinin sağlıklı ya da sağlıklı oluşu, anne-babanın tutumunun çeşidine göre değişebilmektedir. Anne-babanın ilgisiz tutumunda, çocuk başıboş bırakılmaktadır. Demokratik tutumda, çocuğun kendi tercihlerini, yine kendisinin belirli sınırlar içerisinde yapabilmektedir. Bu tutumda sorumluluk duygusu da gelişmektedir. Anne-babanın otoriter tutumunda ise çocuğun bağımsız bir kişilik geliştirmesine izin verilmez. Çocuk için en doğru olan tutum, disiplinin olduğu, sorumluluk verilen ve kişilik gelişimi desteklenen aile tutumudur. Alanyazında bahsedilen aile tutumları incelendiğinde, tutumların dengeli bir karışımı benimsenmelidir. Tutarlı, dengeli, sevgi ve ilgili, çocuğun kendine güvenini ve benlik saygısını yükselten, demokratik tutumun seçilmesi gerekir.

2.4.8. Anne-baba tutumu ile ilgili yapılan araştırmalar

Gecas (1986)'ın ebeveyn davranışı ve ergenlerde benlik saygısı üzerine yaptığı bir çalışmada velilerin gerçekleştirmiş olduğu ebeveynlik davranışları ile çocukların ebeveyn davranışlarını algılayışı, bu ebeveyn davranışlarından her birinin çocukların kendilerini; özellikle kendine yetebilme, özdeğer ve genel benlik saygısı açısından değerlendirmelerindeki etkisi arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu araştırmanın örneklem grubunu anne, baba ve geç ergenlik dönemindeki (17-19 yaş) ergen bireylerin bir arada bulunduğu 128 aile oluşturmaktadır. Yapılan araştırma bulgularına göre, ebeveynlerin belirtmiş oldukları davranışlar (kontrol, destek ve katılım ölçekleri) ile çocuklarının bu davranışlarını algılamaları arasında küçük bir ilişki bulunmuştur. Çocukların bu davranışları algılayışları, algılayışlarına göre kendilerini değerlendirmeleri, bu davranışların ebeveynlere belirtildiği anlayışa göre daha kuvvetli olmuştur. Erkek çocuklarının benlik saygısı büyük ölçüde kontrol algısına bağlıyken, kız çocuklarında bu kavram destek ve katılım olgusuna bağlı bulunmuştur. Genel olarak ergenlerdeki

benlik saygısı, anaç davranışlardan çok ebeveyn davranışlarının algılanmasına bağlıdır denilebilir. Yine şaşırtıcı bir şekilde, bu ebeveyn-çocuk ilişkisinin erkek çocuklarında benlik saygısını daha belirleyici olduğu kanısına varılabilmektedir.

Ailenin çocuk yetiştirme tutumları, çocuğun kişiliğiyle birlikte davranışlarını da doğrudan etkileyebilmektedir. Otoriter anne-babaların çocukları, daha az bireyselleşmiş, olumlu sosyal değerleri daha az içselleştirmiştir. Sözü edilen çocukların bilişsel testlerde daha zayıf performans sergilediği tespit edilmiştir. Aileleri tarafından davranışları sıkı kontrol edilen çocukların problemlerini dışsallaştırmamaları nedeniyle depresyon, düşük benlik saygısı ve düşük sosyal beceri gösterdiklerinden söz edilmektedir (Baumrind, 1991).

Jones ve Prinz (2005) tarafından yapılan araştırma bulgularına göre, anne-baba yeterliliğinin hem anne-babanın uyumunu hem de doğrudan veya dolaylı olarak çocuğun pek çok alandaki uyumunu etkilediği öne sürülmektedir.

Arcan (2006) yaptığı araştırmasında, özel okullara giden lise düzeyindeki ergenlerin, akademik başarıları ile algıladıkları anne-baba tutumları arasındaki ilişki incelemiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, anne babası evli ya da ayrı olan öğrencilerin, akademik başarı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin gerek annelerinin, gerekse babalarının çalışma ve eğitim durumları ile öğrencilerin ders başarıları arasında ilişki saptanmamıştır. Fakat çalışmaya katılan öğrencilerin anne ve babalarının artan yaşı, öğrencilerin akademik başarıları ile ilişkili bulunmuştur.

Ersoy (2013) tarafından yapılan çalışmada, ortaokul öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumları ile benlik saygısı ve depresyon düzeyi arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın örneklem grubunu 2012-2013 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili Fatih ilçesindeki devlet ortaokullarında okuyan 526 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre öğrenciler, anne-babalarının tutumlarını daha çok demokratik olarak algılamaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin benlik saygılarının yüksek olduğu ve depresyon düzeylerinin düşük çıktığı görülmüştür. Anne-baba tutumlarının alt boyutlarından olan demokratik tutum arttıkça öğrencinin benlik saygısı artmakta, ancak koruyucu-istekçi ve otoriter tutum arttığında ise öğrencinin benlik saygısı

azalmaktadır. Anne-baba tutumlarının alt boyutlarından olan demokratik tutum arttıkça öğrencinin depresyon düzeyi azalmakta, ancak koruyucu-istekçi ve otoriter tutum arttığında ise öğrencinin depresyon düzeyi artmaktadır. Araştırmanın bulgularına göre Öğrencinin benlik saygısı arttıkça depresyon düzeyi azalmaktadır. Öğrencilerin algıladıkları anne-baba tutumlarının alt boyutlarından olan demokratik tutum boyutunun cinsiyet, kardeş sayısı ve gelir düzeyi değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı; buna karşılık anne ve baba eğitim düzeyi, ebeveynin hayatta olup olmaması ve ebeveynin medeni durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmüştür. Öğrencilerin algıladıkları anne-baba tutumlarının alt boyutlarından olan koruyucu-istekçi boyutunun cinsiyet, gelir düzeyi, ebeveynin hayatta olup olmaması ve ebeveynin medeni durumu değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı; buna karşılık anne ve baba eğitim düzeyi ve kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği görülmüştür. Öğrencilerin algıladıkları anne-baba tutumlarının alt boyutlarından olan otoriter boyutunun anne eğitim düzeyi, kardeş sayısı, gelir düzeyi, ebeveynin hayatta olup olmaması ve ebeveynin medeni durumu değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı; buna karşılık cinsiyet ve baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Bolattekin (2014) tarafından yapılan araştırmada, anne-babanın bağlanma stili ile anne-baba tutumları ve 4-6 yaş grubu çocuklarda gözlemlenen davranış problemleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini özel anaokullarında ve özel kolejlerde eğitim alan 4-6 yaş grubu çocuğa sahip 200 anne veya babadan oluşmaktadır. Anne veya babalara İlişki Ölçekleri Anketi, Güçler ve Güçlükler Anketi (Ebeveyn Formu), Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, anne-babanın bağlanma stiline göre çocuklarında gözlemledikleri davranış problemleri arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Güvenli Bağlanan anne babaların çocuklarında davranış sorunlarına, duygusal sorunlara, dikkat eksikliği ve hiperaktiviteye, akran sorunlarına ve total güçlükler rastlanmamıştır. Korkulu bağlanan anne babaların çocuklarında akran sorunlarına rastlanmıştır. Saplantılı bağlanan anne babaların çocuklarında ise davranış sorunları, duygusal sorunlar, akran sorunları, sosyal davranış sorunları ve total güçlükler görülmüştür. Son olarak kayıtsız bağlanan anne babaların çocuklarında akran sorunları ve total güçlükler anlamlı farklılaşma göstermiştir. Son olarak ise anne-babanın bağlanma stiline göre

çocuklarında gözlemedikleri davranış problemleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Gönen (2014) tarafından yapılan araştırmada, algılanan anne-baba tutumlarının üniversite öğrencilerinin bilişsel çarpıtmaları ve kişilik yapıları ile ilişkisi incelenmiştir. Araştırmanın örneklem grubu, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar, Mühendislik, Fen ve Edebiyat fakülteleri öğrencilerinden 213'ü kız, 192'si erkek olmak üzere toplam 405 kişiden oluşmuştur. Yapılan araştırma bulgularına göre, algılanan anne baba tutumu ile kişilik yapıları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Çocuk demokratik tutum ile yetiştirildiğinde, çekingen, bağımlı, pasif agresif, antisosyal, narsisistik, histriyonik ve paranoid kişilik yapılarına rastlanma oranı azalmaktadır. Çocuk otoriter tutum ile yetiştirildiğinde ise, çekingen, bağımlı, pasif agresif, obsesif kompulsif, antisosyal, narsisistik, histriyonik, şizoid ve paranoid kişilik yapılarına rastlanma oranı artmaktadır. Çocuk koruyucu/istekçi tutum ile yetiştirildiğinde, çekingen, bağımlı, pasif agresif, obsesif kompulsif, antisosyal, narsisistik, histriyonik, şizoid ve paranoid kişilik yapılarına rastlanma oranı artmaktadır. Algılanan anne baba tutumu ile bilişsel çarpıtma düzeyi arasındaki ilişkiyi de inceleyen araştırmanın sonucuna göre bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

Mutallimova (2014) tarafından yapılan araştırmada, İstanbul'da liselerde okuyan öğrencilerin depresyon düzeyi ve anne baba tutumu arasındaki ilişkisi araştırılmıştır. Araştırmaya 3 liseden toplamda 400 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin 167'si kız, 233'ü erkek öğrencidir. Araştırma bulgularına göre, depresyon ile anne-baba tutumu arasında ilişki bulunmuştur. Depresyonda olan öğrencilerin, kabul-ilgi (anne-baba tutum ölçeği alt boyutu) puan ortalaması daha düşük tespit edilmiştir. Psikolojik özerklik (anne-baba tutum ölçeği alt boyutu) puanının kız katılımcıların erkeklere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Depresyonda olan öğrencilerin ise kontrol-denetleme (anne-baba tutum ölçeği alt boyutu) puanı ortalaması daha düşük olarak bulgulanmıştır.

Erginbay (2014) tarafından yapılan araştırmada, ortaokul 5. ve 8. Sınıf öğrencilerinin algıladıkları anne-baba tutumları ile velilerin çocuk yetiştirme stillerinin akademik başarıya etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmanın evrenini, 2013-2014 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili Avcılar, Bağcılar, Başakşehir, Esenler ve Silivri ilçelerindeki devlet ortaokullarında okuyan 5. ve 8. Sınıf öğrencileri ve velileri

oluşturmaktadır. 5 ilçede bulunan ortaokullar elverişli örneklem yöntemiyle seçilmiştir. Seçilen her okuldan 5. ve 8. Sınıflar ise kümeleme yöntemiyle seçilip toplam 800 öğrenci ve velisine ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; anne baba tutumlarının annenin eğitimi, babanın eğitimi, anne babanın çalışma durumu, çocuğun cinsiyeti, aylık gelir, çocuğun algıladıkları okul başarısı durumuna göre farklılaşmadığı; buna karşılık anne baba tutumları ile sınıf seviyesi arasında anlamlı düzeyde farklılık olduğu saptanmıştır. 8. sınıftaki öğrencilerin otoriter tutum puanları, 5. sınıftaki öğrencilerin otoriter tutum puanlarından yüksek bulunmuştur. 5. sınıftaki öğrencilerin koruyucu istekçi tutum ve demokratik tutum puanları, 8. sınıftaki öğrencilerin koruyucu istekçi tutum puanlarından yüksek saptanmıştır. Ayrıca, aşırı koruyucu annelik, aile içi çatışma, sıkı disiplin ile başarı arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Buna göre aşırı koruyucu annelik, aile içi çatışma, sıkı disiplin arttıkça başarı azalmaktadır. Anne baba tutumlarından koruyucu istekçi tutum ve otoriter tutum arttıkça başarı azalmaktadır. Buna karşın demokratik tutum, aylık gelir, babanın eğitim seviyesi arttıkça öğrencideki başarı düzeyi artmaktadır. Demokratik ve otoriter anne baba tutumu ile başarı düzeyi arasındaki ilişkiye bakıldığında; başarı düzeyi ile demokratik ve otoriter anne baba tutumu ilişkisinin zayıf olduğu tespit edilmiştir. Çalışan anne ve babaların demokratik tutumu çocuklarda ki başarı düzeyini arttırırken; çalışan anne ve babaların otoriter tutumu başarı düzeyini azalttığı bulgulanmıştır.

Eftekin (2015) tarafından yapılan araştırmada, ergenlik dönemindeki öğrencilerin internet bağımlılığı ve anne baba tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma Kayseri ili, Talas İlçesinde 2012-2013 eğitim öğretim yılında ortaöğretime devam eden 186'sı kız, 157'si erkek olmak üzere toplam 343 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilere "Kişisel Bilgi Formu", "Ana Baba Tutum Ölçeği" ve "İnternet Bağımlılık Ölçeği" uygulanmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin internet bağımlılığı ve algılanan anne baba tutumlarının cinsiyete göre değişmediği; fakat sınıf düzeyi, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, aylık gelir, evde internet bağlantısının olup olmaması ve internete nerden bağlanıldığı değişkenlerinde anlamlı şekilde farklılaşma görüldüğü tespit edilmiştir.

2.4.8.1. Madde Bağımlılığı

İnsanoğlu doğumundan ölümüne kadar geçen süreçte, çeşitli durum, nesne ya da olaylara karşı bağımlılık geliştirebilmektedir. Özellikle uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı, kısa bir süre sonra kötü ve zararlı sonuçlara yol açabilmektedir. Uyuşturucu ve uyarıcı maddeler, merkezi sinir sistemi üzerinde etkili olup; bireyin ruhsal yaşamını, duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını değiştirmektedir. Ayrıca içerisindeki kimyasal özellikleri nedeniyle de kısa ve kolay yoldan alışkanlık yaratırlar. Bu alışkanlıklar, maddelerin oluşturduğu etkiler sebebiyle kısa süre de bağımlılığa yol açabilmektedir.

Bağımlılığın latince karşılığı olan “addictus” kelimesidir. Bu kelime anlam olarak bir kişinin köle olarak verildiği eski bir geleneğe gönderme yapmaktadır. Sözcüğün diğer dillerdeki karşılığı ise genel itibariyle kendine zarar verme arzusunu çağrıştırmaktadır. Ayrıca bağımlı kişinin, açlığından kurtulması için tek bir çözümün kölesi olduğuna dikkat çekilmiştir (McDougall, 2004).

Fenichel (1945) bağımlılığı açıklarken, ihtiyacın kaçınılmaz oluşu ve tüm doyum çabalarının yetersiz kalışını ifade etmektedir. Madde kullanma isteği ise kişinin üstesinden gelemediği, anne ile birleşme ihtiyacının bir yansıması olarak tarif edilmiştir. Birey bundan kaynaklanan gerginliği ve depresyonu hafifletmek için çaresiz bir çaba içerisine girer. Madde kullanımında, artan dozajlar ise doyumsuzluğu göstermektedir.

İlaç olarak kullanılan maddelerin dışında kalan ve merkezi sinir sistemini etkileyen, ruhsal yaşantıyı etkileyen ya da bozan ilaçlardan ve maddelerden bazıları şunlardır: Alkol, amfetaminler, opiyatlar, esrar, kokain, halüsinojenler, ekstazi, uçucu maddeler ve fensiklidindir (Köknel, 1998).

Uyuşturucu madde, kavram olarak, insanların duygu düşüncelerinde, buna bağlı olarak da davranışlarında olumsuz değişiklikler meydana getiren; tıp alanında ağrı dindirici özelliği ile kullanılan ancak ilk kez alındığında bile bağımlılık yapma riski taşıyan, insan metabolizmasını pasifsize eden, insanlar üzerinde sosyal ve maddi çöküntüler meydana getiren, uyarıcı özelliği olan üretiminin, kullanımının ve satışının kanunlarca yasaklandığı doğal ve sentetik maddeler şeklinde tanımlanmaktadır (Özmen, 2009).

McDougall (2004) göre bağımlılık, içeride ya da dışarıda olsun, her tür ruhsal gerilimin hızlı bir şekilde boşalmasını hedeflemektedir. Bu gerilimin boşaltılma arzusu yalnızca kötü duygulanım durumlarına bağlı değildir, aynı şekilde uyarıcı ya da hoş durumlarda da ortaya çıkar. Bağımlılık bu anlamda zihinsel strese, bedensel-ruhsal bir çözüm haline gelir. Yaşanan çatışmalar, işlem kapasitesini aştığında, bu durumu unutmak için her zamankinden daha çok yemek yeme, sıvı gıdalar içme, sigara içme, ilaç alma, ya da cinsel ilişkiye atılma eğilimindedir. Bu durum, eğerki yaşanan sıkıntıyı azaltmak için kullanılan tek çözüm haline gelirse sorun teşkil etmektedir. Bağımlılık tutumu, ağrı kesici rolündedir. Fakat bu şekilde çözümün sağlanmaya çalışılması, çocukça bir kendini tedavi etme uğraşısı olarak değerlendirilir. Bağımlılık, sıkıntılara ruhsal çözümlerden ziyade psikosomatik bir çözüm şeklidir.

Benedek (1956) ise bağımlılığın gelişmesinde güven duygusunun önemini vurgular. Güven, çocuğun ortak yaşamın tatmin edici deneyimlerinin tekrarlarından gelişen duygusal bir durumdur. Kavram, anne ile içe alma yoluyla kurulan libidinal ilişkinin etkilerinin, çocuğun zihinsel organizasyonunun bir parçası haline geldiği bir benlik yapılanmasını gerektirmektedir. Daha sonradan bağımlı hale gelecek bir çocuk bunların hiçbirini deneyimleyememiştir. Onun bir emniyet duygusu ya da bu tür bir yoksunluğu tolere edebilecek bir benlik yapılanması yoktur.

2.4.8.1.1. Madde Bağımlılığının Nedenleri

Ergenlerin madde kullanımını etkileyen pek çok değişken vardır. Özellikle sosyo-demografik özellikler, psiko-sosyal sağlık, aile ile ilişkilerin niteliği ve algılanan aile ve arkadaş desteği ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanımını yordamada etkili olduğu gözlenmiştir (Piko, 2000).

Ergenlerin, sınıf ve aile içerisinde çeşitli aktivitelere katılmaması, ailesinin ve sosyal çevresinden yeterli desteği görememesi gerilime sebep olmaktadır. Ergenler, meydana gelen gerilimlerden kaçma yolları arar ve bunun sonucunda alkol ve uyuşturucu kullanımı yollarına başvurabilirler. Bu maddelerin kullanımı ergenleri rahatlatırsa ergenler, alkol ve uyuşturucuyu daha sık kullanmak isteyecek ve bu durum da bağımlılığa kadar gidecektir. Ergenleri bağımlılığa iten olaylar, risk faktörleri olarak isimlendirilir. Bu faktörler depresyon, heyecanlılık, rahatsız aile ortamı ve ezilme

duygusu gibi duygusal problemlerdir. Bunlar bencillik, güçsüzlük, umutsuzluk ve güvensizlik gibi duygular yaratırlar.

Addictions and More, ergeni bağımlılığa iten 5 evreyi şu şekilde açıklamaktadır:

Evre 0- Alkole duyulan merak.

Evre 1- Kendini iyi hissetmenin ne kadar kolay olduğunu öğrenmek (suç duygusu hariç).

Evre 2- Sosyal olaylarda içki içmeyi değil de canları isteyince içmeyi öğrenmek.

Evre 3- Sarhoş olmak hayatın asıl amacı olur.

Evre 4- İyi olmak için içilir (bağımlılık), hep daha fazlasına ihtiyaç duyulur' (akt. iç. Kılıç, 2009).

Aile Araştırma Kurumu (1997) tarafından, insanların bağımlılık yapan maddeleri neden kullandıkları araştırılmıştır. Yapılan araştırmanın sonucunda ise insanların %68'inde ailevi sorunları, %74,2'sinde arkadaş etkisi, %69,8'inde çevre etkeni, %63,9'unda merak, %71,1'inde sorunlar ile başa çıkmak, %68,8'inde zayıf iradeli olmak, %40,2'sinde yasalara karşı koymak, %44,8'inde toplum dışına itilmek, madde kullanımına sebep olan faktörler olarak saptanmıştır.

2.4.8.1.2. Maddenin Farmakolojik ve Fizyolojik Özellikleri

Beyin, birçok sinir ağının birbirleri ve beynin çeşitli bölgeleri ile iletişim kurduğu karmaşık bir yapıdır. Beyindeki sinirlerde çeşitli kimyasal maddeler sentezlenir ve salgılanır. Bunlar belli miktarda salgılandıktan sonra, beyin dokusu üzerinde yer alan ve reseptör adı verilen alıcılara bağlanarak; düşünme, bellek, uyku, yeme-içme davranışı, hareketlerin kontrolü ve çeşitli duyguların oluşması gibi birçok önemli işlevlere katkıda bulunur. Sinir uçlarından salgılanan bu nörokimyasal maddelerin çeşitli beyin bölgelerindeki miktarları, normal bir insanda belli bir denge içindedir. Bu dengenin herhangi bir sebeple bozulması, ciddi düşünce ve davranış bozukluklarına neden olabilmektedir. Beyinde sentezlenip salgılanan bu nörokimyasal maddeler ve bu nörokimyasal maddelerin bağlandığı reseptör sistemlerinin, madde bağımlılığının

gelişimi ve yoksunluk sendromunun bazı belirtilerinde rolü olduğunu gösteren sonuçlar tespit edilmiştir (Bilim ve Teknik, Ekim 1996).

Kişilik Özellikleri: Ergenlerin, başarılı kimlik geliştirmesinde, model aldığı kişilerin niteliği, karar verme becerileri, kendini iyi tanıması ve özdeşim kurabilmesi etkili olmaktadır. Bu etmenler incelendiğinde madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin, hayatı sorgulamaya ve tanımaya, yeteneklerine uygun meslek edinmeye, inanç ve değerler sistemi oluşturmaya daha kayıtsız kaldıkları söylenebilmektedir. Kararsız kimlik statüsü ergenlik döneminin temel özelliği olan kararsızlık ve sorgulama ile örtüşmektedir ve ergenlik döneminde kararsız kimlik statüsünün sık görüldüğü bilinmektedir. Madde kullanım bozukluğu gözlenen ergenlerin, maddenin yarattığı olumsuz etkilerden, uyumlarının ve sosyal ilişkilerin bozulması ya da zaten madde kullanımına neden olan olumsuz psiko-sosyal faktörlerden dolayı daha fazla belirsizlik yaşamaları nedeni ile kararsız kimlik statüsü gözlenebilmektedir (Yüncü, 2007).

Ergenlerin, sağlıklı kişilik özellikleri geliştirebilmesi için, okullardaki rehber öğretmenlere oldukça fazla iş düşmektedir. Olumlu benlik algısı geliştirmeye yönelik yapılacak rehberlik faaliyetleri, çeşitli aile eğitimleri ve psikoterapinin sağlıklı yürütülmesi oldukça önemlidir.

Sosyal Çevre, Etkileşimler ve Arkadaşlık İlişkileri: Ergenlerin ilişki içerisinde olduğu sosyal çevresi, arkadaş grubu, madde kullanımında, madde kullanımının devam ettirilmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Madde kullanıldığı zaman, gruba girme düşüncesi vardır. Bu grupların ise kendine has standartları vardır. Gençler, ergenlik döneminde; bu dönemin en belirgin özelliği olan, kimlik arayışı ve bunalım sürecini değişik derecelerde geçirmekte ve aynı zamanda da gelecek endişesi taşımaktadırlar. Ergenler, yine bu dönem için doğal bir ruh hali olarak kabul edilen otoriteye başkaldırı psikolojisi kapsamında toplumsal değerlerin dışına çıkma, yanlış alışkanlıklar kazanma eğilimi göstermektedirler. Buna aileden gelen olumsuz etkiler de eklenirse, ergenler bilinçsiz bir şekilde çevresel etkilere çok açık ve dayanıksız hale gelebilmektedir. Ailesinden ve okuldan göremediği ilgi ve yakınlığı arkadaş gruplarında arayan ergen, bu grupların eğilimleriyle bütünleşmektedir.

Özellikle meslek liseleri ve çok programlı liselerin öğrencilerinde, madde kullanımının çok yaygın olduğu bilinmektedir. Bu okul türlerinde okuyan öğrencilere yönelik yapılacak olan tespitlerin (madde kullanımına yönelik), çözümleri kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

Aile: Aile, gelişim döneminde etkilenilen, sevgi ve güven duygularının geliştiği bir kurumdur. Aile içerisinde meydana gelebilecek en ufak bir aksaklıkta, bireyin tüm kişiliği etkilenebilir.

Aile ile madde kullanımı arasındaki ilişki şu şekildedir:

1. Madde kullanan gençlerin büyük çoğunluğunun ailesinde de uyuşturucu madde kullanan kişiler olduğu tespit edilmiştir.
2. Madde kullanan gençlerin aileleri genellikle ihmal eden, yeterli kontrol, sevgi ve destek sağlamayan, gevşek disiplinli ana babalardır. Madde bağımlılığı aileyi her yönden etkileyen bir hastalıktır.
3. Kimi ailelerin ise ileri derecede katı, baskın, çocuğun gelişimine olanak tanımayan yapıya sahip olduğu belirlenmiştir.
4. Boşanmış, ayrıyaşayan, ebeveynlerden birinin kaybedilmiş olduğu, parçalanmış aile çocuklarında uyuşturucu madde kullanımının yaygın olduğu saptanmıştır.
5. Anne babanın iyi birer model olmaması da önemli bir etkidir. Sorunlar karşısında aciz kalan, çözüm üretemeyen ya da uyuşturucu maddelere karşı hoşgörülü ailelerin çocukları risk altındadır.
6. Aile içinde gencin özdeşim kurabileceği bir bireyin olmaması önemli sorunlar yaratabilmektedir.
7. Ailenin aşırı koruyucu, kollayıcı olması, çocuklarında uyuşturucu kullanımını artırmalarına sebep olmaktadır (Ögel, 2001).

2.4.8.1.3. Madde Kullanımının Yaygınlığı

2002 Yılı Türk Psikologlar Derneği Araştırması Sonuçlarına Göre; Türkiye’de bu konuda yapılan geneli kapsayan ilk araştırma Kamu Sektörü ve Türk Psikologlar Derneği tarafından yapılmıştır. 7681 kişiye yapılan anket çalışması ev ortamında gerçekleşmiştir. Alkol ve sigara dışında kalan bağımlılık yapıcı madde

kullanımı %0,3 (binde üç) ömür boyunca en az bir kez madde kullanımı %1,3 olarak saptanmıştır.

Madde Kullanımı Üzerine Ulusal Değerlendirme Çalışması-UNODC (Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi-ESPAD Araştırması) Sonuçlarına Göre: Türkiye’de bu konuda yapılan ESPAD araştırması, UNODC (Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi) tarafından 2003 yılında altı ilde (Adana, Ankara, Diyarbakır, İstanbul, İzmir, Samsun) gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaya göre Türkiye’de 15-64 yaşları arasındaki afyon ve türevi madde kullanıcılarının ortalama oranı %0,05 (on binde beş), uçucu madde kullanıcılarının ortalama oranı ise %0,06 (on binde altı) olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 1. Uyuşturucu Kullanımı (Unodc 2008 Raporu) Sonucuna Göre:

	Esrar	Amfetamin		Tipi		Afyonlar	Afyonlar İçinde Eroin
		Uyarıcılar (ATS)	Amfetamin	Ecstasy	Kokain		
Kullanıcı Sayısı (Milyon)	165.6	24.7	9	16	16.5	12	
15 – 64 Yaş Arası Dünya Nüfusuna Oranı	% 3,9	% 0,6	% 0,2	% 0,4	% 0,4	% 0,3	

Uyuşturucu Kullanımı (UNODC 2010 Raporu) Sonucuna Göre:

- 15-64 yaş arası Damar İçi Madde Kullanıcısı 11-21 milyon kişi
- 15-64 yaş arası Problemlili Madde Kullanıcı sayısı: 16-38 milyon kişi
- 15-64 yaş arası son bir yıl içerisinde en az bir kez uyuşturucu kullanmış kişi sayısı: 155-250 milyon kişi
- 15-64 yaş arası toplam Dünyadaki kişi sayısı 2008 yılında: 4 Milyar 396 milyon kişi

Boğaziçi Üniversitesinde eğitim gören farklı sınıflardan seçilmiş, 735 öğrenci ile 2005 yılında tamamlanan bir araştırmada elde edilen bulgulara göre, yaşam boyu en az bir kez esrar kullanımını %9.2, ecstasy kullanımını %2.7, uçucu madde kullanımını %1.2, eroin kullanımını %0.3, benzodiazepin kullanımını %3.4 ve flunitrazepam kullanımını %0.6, kokain kullanımını ise %0.4 olarak tespit edilmiştir (Taner, 2005).

2.4.8.2. Ergenlik ve Madde Bağımlılığı

Ergenlik döneminde birçok alanda değişiklik olduğu için, bu dönemin başlangıcını ve bitişi tam olarak kestirilemez. Her ergende bu çeşitli farklılıklar gösterebilir. Fakat genel olarak bu dönemin kendi içerisinde ilk, orta ve ileri ergenlik dönemi olmak üzere üçe ayrıldığı konusunda fikir birliği vardır. İlk ergenlik dönemi 10-13 yaşları arasını, orta ergenlik dönemi 14-17 yaşları arasını ve ileri ergenlik dönemi ise 18-21 yaşları arasını temsil etmektedir (Feldman, 2008; Steinberg, 2008). Son yıllarda bazı yazarlar “beliren yetişkinlik” (emerging adulthood) adı altında yeni bir dönemden bahsetmekte ve bu döneminin 18-25 yaşları arasını kapsadığını belirtmektedirler (Atak ve Çok, 2010; Steinberg, 2008). Yapılacak olan bu çalışmada ise örneklemin grubunu yaşları 15-17 arasında değişen ergenler oluşturmaktadır.

Ergenlik dönemindeki bireyler, tam bir yetişkin veya çocuk değildir. Ergenler yoğun bir fiziksel gelişim ve psikolojik değişim yaşadıkları için hayatlarının en kritik dönemini yaşamaktadırlar (Richter, 2006: 1902). Bu kritik dönemi sorunsuz bir şekilde atlatan ergenlerin olduğu gibi depresyon, anksiyete, kaygı gibi içsel sorunlar yaşarken; bazı ergenlerde saldırganlık, disiplin problemi ve madde bağımlılığı gibi problemler gözlenebilmektedir. Bu nedenle ergenlik dönemi konusunda çıkabilecek sorunları ciddiye almak ve üzerine iyi eğilmek gerekmektedir.

Madde bağımlılığı konusunda en riskli ve üzerinde durulması gereken dönem gençlik dönemidir. Gençlik, ergenlik dönemi, biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir. Bu dönem toplumlara göre farklılık gösterebilmektedir (Yörükoğlu, 1985).

Bütün toplumlarda ergenlik çocukluktan yetişkinliğe, yani olgunluğuna geçişin yaşandığı gelişim dönemidir. Bu dönem aynı zamanda biyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde ergenler daha

karmaşıklılaşır, kendi kararlarını verme konusunda daha yetkin hale gelirler, kendilerini daha iyi tanırlar ve daha bağımsız hale gelirler (Steinberg, 2008).

Çocuk ve ergenlerdeki madde kullanımının da ki önemli bir diğer konuda sadece ergenlere ait bir sorun olarak 1970'lerden itibaren gündemimize oturan uçucu madde bağımlılığıdır. İlk defa yoğun olarak İngiltere'de ki okul çocuklarında gözlenen uçucu madde kullanımı çok kısa bir sürede dünyanın büyük bir bölgesine yayılmış ve ülkemizde de 1990'lardan sonra önce sokakta yaşayan evden kaçmış çocuklarda, daha sonrada sanayide çalışan çocuklar arasında yaygınlaşmaya başlamıştır. Uçucu maddelerin kullanımının alkole benzer etkileri, sinirlilik halini tetiklemesi ve algı bozukluklarına yol açması nedeniyle kanunla ihtilafa düşen çocuk sorununda da rol oynamaya başladığı görülmektedir. Psikotrop etkileri nedeniyle kullanılan uçucu maddelerin yaygınlığı, ucuzluğu, kontrolsüz satışları nedeniyle kolay ulaşılabilmesi ve etkilerinin çabuk başlaması ergenler tarafından tercih edilmesine sebep olmuştur (Oral, 2005).

Uyarıcılarda, uçucu maddeler gibi oldukça sık tercih edilmektedir. Bu maddelerin, fiziksel, duygusal ve seksüel performansı arttırdığına inanılması ve kullanan kişilerin başkaları gözündeki cazibesini etkilediği inancı sebebiyle oldukça sık tercih edilmektedir. Nörotransmitterları olumsuz etkileyen uyarıcılar, ruh hali pekte durağan olmayan ergenlerde ciddi psikiyatrik bozukluklar oluşturabilmekte ve uyumsuz davranışları daha da pekiştirebilmektedir (Oral, 2005).

Krystall (1982), madde kullanan ergenlerde duygulanım toleransının yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Bu da ergenin cinsel, sosyal ve işle ilgili aktivitelerine bağlı artmış heyecanları ile başa çıkmalarını olanaksız hale getirmektedir.

Senemoğlu (2003)'na göre ergenlik dönemi, çocukluk döneminden kalan zayıflıkların ve hataların onarılması için yakalanmış ikinci ve son bir şanstır. Bir anlamda, üstü bir ölçüde kapanmış ama iyileşmemiş çocukluk yaraları ergenlik döneminde yeniden gün yüzüne çıkar. Bu süreç çoğu zaman olumlu sonuçlar verir. Fakat koşulların elverişsiz olduğu durumlarda yaraların giderek kötüleşip iyileşmez bir hal alması tehlikesi de söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda, ergenlerin bu süreci olumlu bir gelişim dönemi olarak yaşaması için aile kurumundaki ilişkilerin nasıl bir

nitelik taşıdığı oldukça önemli bir husustur. Kişinin ergenlik dönemi boyunca karşılaştığı sorunlar büyük bir kaygı durumuna neden olmaktadır. Bu kaygıların giderilmesinde kuşkusuz ilk görev çocuğun ebeveynlerine düşmektedir. Ergenin bu hassas döneminde, ebeveynlerin yapması gereken ilk şey ergenlik döneminin özellikleri konusunda bilgi sahibi olmalarıdır. Sonrasında çocuklarıyla girecekleri çift yönlü bir iletişim ve empati süreciyle sorunların çözümü noktasında yaşantılarına olabildiğince ortak olmalarıdır. Ergenlik döneminde yeterli aile desteğini arkasında hissetmeyen ergenler, kaygılarının giderilmesinde, çözümü başka mecralarda aramaktadırlar. Bu mecraların başında da kişinin sorunlarla yüzleşmek yerine alkol ve sigaraya sığınarak sorunlardan kaçma yolunu tercih ettiği, madde kullanıcısı olma eğilimi belirlemektedir.

Uyuşturucu madde kullanımında en önemli etken, aile-çocuk ilişkilerindeki bozukluklardır. Aile yapıları sağlam olan ergenlerin uyuşturucuya eğilimleri yok denecek kadar azdır. Çocuğuna sevgi göstermeyen, onu sevgiden yoksun tutan ailelerin çocuklarında, uyuşturucu kullanma eğilimleri vardır ve aile yapısı, madde kullanımına açık bir şekilde etki etmektedir (Köknel, 1978).

Denton ve Kampfe (1994), ailenin madde kullanım durumunda, diğer aile bireylerinin madde kullanımlarını gözlemlendiğini belirtmişlerdi. Böyle durumlarda ergenler, madde kullanan anne, baba ve diğer aile bireylerini model almaktadırlar. Bu konudaki araştırmalar, ebeveynlerin madde kullanması ile çocuklarının madde kullanması arasında güçlü bir ilişki olduğunu (Ritter, Stewart, Bernet, Coe ve Brown, 2002), ebeveyn madde kullanımının ergenin madde kullanımında yordayıcı olduğunu göstermektedir (Anderson ve Henry, 1994).

Madde bağımlısı ergenlerin, aile atmosferini incelendiği bir araştırmada, madde bağımlılığı ile aile bütünlüğü arasında ilişki saptanmıştır. Madde kullanan ergenlerin önemli bir kısmının boşanma, ölüm, travma gibi sebeplerle tek ebeveynli aile ortamında yetiştiği tespit edilmiştir (Denton ve Kampfe, 1994).

Madde kullanım durumunun dünya ile paralel olarak ülkemizde de arttığı görülmektedir. Ergenlik dönemi, madde kullanımına başlama açısından oldukça önemli bir dönemdir. Madde bağımlılığında çeşitli risk faktörleri bulunmasına rağmen, aile ile ilgili risk faktörlerinin madde kullanımını önlemede daha önemli olduğu

düşünülmektedir. Bu kapsamda önleyici rehberlik kapsamında okuldaki öğretmenlere çok önemli görevler düşmektedir.

2.4.8.3. Madde Kullanımı İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Yapılan araştırmalara göre, madde bağımlısı olan ergenlerin ailelerinde de aile içi problem çözme ve günlük problemlerle başa çıkma becerileri konusunda eksiklikler bulunduğu tespit edilmiştir (Herrick ve Elliott, 2001; Hops, Tildesley, Lichtenstein ve Ary, 1990).

Uyuşturucu madde kullananlar arasında alkollü içki içme oranı, kullanmayanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İlaç kullanma oranı kız öğrenciler arasında, erkek öğrencilere göre daha yüksektir. Ayrıca öğrencilerin ilaç kullanma alışkanlığı ve alkol kullanma alışkanlıkları ile cep harçlıkları arasında fark istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir (Mangır, Aral ve Baran, 1992).

Quaranta (1997) tarafından yapılan araştırmada, aşırı davranış bozukluğu gösteren ergenlerin, bağımlılık yapan maddelere ilişkin tutumları incelenmiştir. Araştırmanın örneklem grubunu 1198 öğrenci oluşturmaktadır. Yapılan araştırma bulgularına göre, çoğunlukla öğrenciler madde kullanımına yönelik yüksek bir eğilim göstermemişlerdir. Ancak; davranış bozukluğu olan ergenlerde madde kullanma isteğinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, madde kullanan öğrenciler arasında okuldan kaçma, kopya çekme, hırsızlık gibi olayların daha sık görüldüğü saptanmıştır. Öğrenciler ise okullarını ve öğretmenlerini sevmediklerini, ayrıca dersleri de sıkıcı bulduklarını belirtmiştir.

Amerikan Madde Bağımlılığı ve Kötüye Kullanımı Ulusal Merkezi tarafından 1995 yılında 2000 yetişkin ve 400 ergende; 1996 yılında ise 1200 ergen ve 1166 ebeveynde madde kötüye kullanımı ve madde bağımlılığına yönelik Amerikan halkının görüşlerini belirlemek amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmaların sonucunda madde kötüye kullanımı için en önemli risk faktörlerinin; illegal ilaçlara yakınlık, kolay elde edebilirlik, illegal ilaçlara yönelik tutum ve görüşler, faydalı ya da zararlı olarak görüp görmeme, davranım standartları, ergenin yaşamında ilaç kullanımının yanlış olduğu gibi davranış ölçütlerinin gelişmiş olması, aile yaşamı, ergenin ailesinin özellikleri olduğu saptanmıştır. Bunlardan en tehlikeli olanı illegal ilaçlara yakınlık-

kolay elde edebilirlik olarak belirtilmekle birlikte bu çalışmalarda ergenlere özgü risk faktörlerinin madde kötüye kullanım riskini arttırdığı tespit edilmiştir. Okul yaşamına daha büyük ilgi gösteren, madde kullanmadan okula devam eden, aktif bir inanç yaşamına sahip olan, sigara ve alkol ya da esrar kullanan arkadaşlara sahip olmayan ergenlerin madde kötüye kullanımını en az riskle karşıladıkları bulgulanmıştır (Kleinman, 1998).

Öğrencilerin %65.1'i yaşamlarında en az bir kez sigara içtiklerini belirtirken; hergün en az bir adet sigara içenlerin oranı %22.5'tir. Son bir ay içinde en az bir kez alkol kullananların oranı ise %18'dir. Yaşam boyu en az bir kez esrar kullananların oranı %3.6, uçucu madde kullananların oranı %8.6, uyuşturucu/uyarıcı madde kullandığını belirtenlerin oranı ise %3.3 olarak bulunmuştur. Daha önce yapılan benzer çalışmalarla karşılaştırıldığında, uçucu madde kullanım oranının yüksek olması, uçucu madde kullanımında belirgin bir artış olduğunun göstergesi olarak yorumlanmıştır (Ögel, Tamar, Evren, Çakmak, 2000).

2002–2003 eğitim ve öğretim yılı içinde, İstanbul'un 29 ilçesinde İstanbul Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği tarafından "Okullarda madde bağımlılığını önleme" adlı bir proje yürütülmüştür. Bu proje kapsamında rehber öğretmen, sınıf/branş öğretmeni, ebeveynlere yönelik madde kullanımı ve bağımlılığıyla ilgili bilgilendirme eğitimleri yapılmıştır. Bu araştırmanın amacı, verilen eğitimlerin etkinliğini ve etkinliği etkileyen faktörler olup olmadığını değerlendirmektir. Yöntem: Okullarda Madde Bağımlılığını Önleme Projesi kapsamında yürütülen eğitimlere katılan 508 rehber öğretmen, 2599 sınıf/branş öğretmeni ve 284 ebeveyne yazarlar tarafından oluşturulan ilk-son test uygulanmıştır. Eğitimin etkinliği ilk test toplam doğru sayıları ile son test toplam doğru sayıları arasındaki fark incelenerek ölçülmüştür. İlk testi doldurmuş olmanın eğitimin etkinliğine bir etkisi olup olmadığını kontrol etmek için her eğitimde katılımcıların %15'ine sadece son test uygulanmıştır. Rehber öğretmen, sınıf/branş öğretmeni ve ebeveynlerin ilk testte ve son testte doğru yanıtladıkları toplam soru sayısı artmıştır. Doğru yanıtlanan soru sayısında ilk-son test arasında en fazla artış gözükken grup sırasıyla sınıf/branş öğretmenleri, ebeveynler ve rehber öğretmenlerdir. Grupların ilk-son testte aldıkları doğru sayısı artışı ortalamaları birbirleri ile karşılaştırıldığında gruplar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır. Doğru yanıtlanan soru sayısındaki

artış sınıf/branş öğretmeni grubunda cinsiyet ve çocuk sahibi olma değişkenlerinden etkilenmektedir. Bayan ve çocuğu olan sınıf/branş öğretmenlerinin ilk-son testte aldıkları doğru sayısı artışı ortalamaları erkek ve çocuğu olmayanlara göre daha yüksektir. Eğitimi uygulayanın performansından ve programdan tatmin olma değişkenlerinin eğitimin etkisi üzerindeki etkisi de test edilmiştir. Eğitimi uygulayanın performansından ve programdan tatmin olanların ilk-son test arasında aldıkları doğru sayısı artışı ortalamaları ile tatmin olmayanlar arasında bir fark bulunmamıştır. İlk test uygulanmadan sadece son test uygulanan grubun doğru soru sayısı ortalaması ile hem ilk test hem de son test uygulanan grubun son testte aldıkları doğru sayısı ortalamaları arasında fark tespit edilmemiştir (Ögel, Taner, Yılmazçetin Eke Ve Erol, 2004).

Roy, Wibberley ve Lamb (2005) tarafından; Güney Batı İngiltere’de bulunan 7 okuldan belirlenen 11 öğrenci üzerinde, 5 yıl süre ile araştırma yapılmıştır. Bu araştırmada 15-16 yaş grubundaki öğrenciler arasında, alkol, tütün ve diğer uyuşturucu maddelerin yaygınlığı ve bu maddelere ilişkin tutum ve bu maddelerin zararlarına ilişkin algılar incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda; 15-16 yaş grubunda olan öğrenciler arasında, alkol, tütün ve esrar kullanımı daha yaygın olduğu; araştırma süresince öğrencilerin, alkol ve tütün kullanmanın zararlarına ilişkin görüşlerinde olumlu gelişmeler elde edilmiş olsa da, öğrencilerin kullanım düzeylerinde herhangi bir değişiklik olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca elde edilen diğer bir bulguya göre öğrencilerin esrara karşı olumlu tutum geliştirdiği ve buna rağmen madde kullanımının azaldığı tespit edilmiştir.

Kelly, Matthew, Kwan, Lowe ve Taman (2010) tarafından Kanada’da yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin alkol, sigara ve esrar kullanım durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin % 65 oranıyla en fazla alkol tükettiği, bunu %13,5 oranla esrar ve yine % 13,5 oranla sigaranın izlediği tespit edilmiştir.

Algül ve diğerlerinin (2007) yaptığı araştırmada, Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Psikiyatri Servisinde adli gözlem amacıyla yatırılan hastalar üzerinde antisosyal kişilik bozukluğu ile madde kullanım bozukluğu arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, saldırganlık düzeyi yüksek olan bireylerin önemli bir kısmında madde kötüye kullanımı olduğu ileri sürülmektedir.

Brezilya, Şili, Kolombiya, Honduras ve Peru’da dokuz üniversitede 2009 yılında yapılan bir araştırmada öğrencilerin akran uyuşturucu kullanımına yaklaşımları değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmada öğrencilerin, akran uyuşturucu kullanımını abarttıkları tespit edilmiştir. Sigara, esrar ve kokain kullanımındaki bu abartılı yaklaşımın yanında, akranlarının alkol kullanımları konusunda ya doğru tahminlerde bulunmadıkları ya da konuyu göz ardı ettikleri düşünülmektedir (Bustamante ve diğerleri, 2009).

Spacilova ve diğerleri (2009) tarafından İtalyan lise öğrencilerinin madde kullanımları ile ilgili bir araştırma yapılmıştır. Araştırmaya bölgenin tüm okullarında 4118 lise öğrencisi katılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; %29,9 öğrencinin uyuşturucu madde denediği tespit edilmiştir. Görüşülen öğrencilerden %36,4’ü alkol, sigara ve anti depresanları uyuşturucu olarak algıladı; yasal ve yasal olmayan bağımlılık yapıcı maddelerinin kullanımı arasında ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Sık alkol alan, düzenli olarak sigara içen ve uyuşturucu kullanan öğrenciler, uyuşturucu maddenin ancak aşırı dozda alımının bağımlılık yaptığını belirtmiş, öğrencilerin sadece dörtte biri kendisini uyuşturucu madde bağımlısı olarak tanımladığını belirtmiştir. Son olarak ise gençlerin madde ve bağımlılık risk faktörleri konusunda yetersiz bilgiye sahip oldukları saptanmıştır.

Öztürk (2010) tarafından yapılan araştırmada, madde bağımlılığı olan ergenlerin ruhsal işleyişleri incelenmiştir. Bağımlılığın ruhsal nedenlerine dair farklı bir bakış açısı getirilmeye çalışılmış, bunu yaparken psikanalitik görüşün nesne ilişkileri kuramından yola çıkılmıştır. Bağımlılığın oluşmasında önemli bir evre olan ergenlik ve onun temel problematiklerinden biri olan ayrılık süreci ele alınacak, maddenin ergenin ruhsallığında doldurduğu yer anlaşılmasına çalışılacaktır. Bu doğrultuda en az bir yıl süreyle bir madde kullanan ve bu maddelere bağımlılık geliştiren ergenler ile madde kullanım öyküsü bulunmayan ergenler düşünce süreçlerine yatırım, dürtü ve duygulanımların işlenmesi ve nesne ilişkileri açısından Rorschach testi aracılığıyla karşılaştırılmıştır. İstatistiksel değerlendirmeler ruhsal işleyişe dair farklılıkları ortaya koymada nispeten yetersiz kalsa da, psikanalitik yoruma dayanan içerik analizleri iki grup arasındaki bazı farklılıkları ortaya koymaya izin vermiştir. Yine de her olgunun kendi bireysel süreci içinde değerlendirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Geremian, Akhavan, Gharaat, Tehrani ve Farajzadegan (2012) tarafından yapılan araştırmada, lise öğrencilerinin uyulşturucu bağımlılığına karşı tutum ve bilgileri belirlenmek istenmiştir. Yapılan araştırma bulgularına göre, öğrencileri bilime teşvik etmenin, ğrenci tutumlarını değiştirmede, öğrencilerin okullarda kendilerine olan güvenlerini arttırmada ve bu yaş grubunda bağımlılığı azaltmada önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir.

Altıok (2013) tarafından yapılan araştırmada, Adana ilindeki lise ğrencilerinde alkollü içki içme ve madde kullanma davranışlarının değerlendirilmesi ve 2000 yılı çalışması ile karşılaştırılması planlanmıştır. Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin %46,4' erkek, %53,6'sı kız olup genel yaş ortalaması $16 \pm 1,2$ (14-21) yıldır. Öğrencilerin % 40,7'si ömür boyu en az bir kez alkollü içki içmeyi denemiştir. İlk deneme yaş ortalaması $13,96 \pm 2,8$ yıldır. Alkollü içki içmeyi deneme davranışı ile cinsiyet, yaş, anne ve baba eğitim düzeyi, ailenin ortalama aylık gelir düzeyi, okulların sosyoekonomik düzeyi ve ailenin alkollü içki içme alışkanlığı arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin %3,5'i hayat boyu en az bir kez madde kullanmayı denediklerini ifade etmişlerdir. En fazla kullanılan madde % 2,6 ile esrardır. Öğrencinin madde kullanma davranışı ile cinsiyet, okulların sosyoekonomik düzeyleri ve ailenin madde kullanma alışkanlığı arasında anlamlı ilişki olduğu ancak anne ve babanın eğitim düzeyi ve ailenin sosyoekonomik düzeyi arasında anlamlı ilişki olmadığı bulunmuştur. Anabilim dalımızın 2000 yılı çalışmasının bulguları ile kıyaslandığında, erkeklerde alkol ve madde kullanma davranışı oranları artmıştır. Kızlarda alkollü içki içme davranışı oranları azalırken, madde kullanma davranışı oranları aynı kalmıştır. Ayrıca alkollü içki içme ve madde kullanma davranışı, ergenler için giderek artan önlenebilir riskli davranışlardır. Aile hekimliği uzmanları, her fırsatta ergenin alkol ve madde kullanımını değerlendirilmeli, riskli davranışlar konusunda danışmanlık yapmalıdır.

Sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığını tespit etmeye yönelik çalışmalar son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de artmaktadır. Yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunu yerel çalışmalar oluşturmaktadır. Yapılan araştırmaların önemli bir kısmının yöntemleri ise çeşitli farklılıklar göstermektedir. Bu konuda yapılan araştırmalarda genel toplum örneklemlerine dayalı, çok merkezli, geniş çaplı çalışmalar yetersiz kalmaktadır. Daha çok tek merkezli veya bazı alt gruplarla ilişkili çalışmalar çoğunluktur. Uygulama kolaylıkları nedeniyle, özellikle lise ve niversite

öğrencilerine yönelik araştırmaların çok sayıda olduğu da gözlenmiştir. Ülkemizde yapılan çalışmaların yöntemsel farklılıklar içermekle birlikte, araştırmaların benzer sonuçlar içerdiiği gözlenmektedir. Son yıllarda madde kullanım yaygınlığının giderek arttığı ifade edilebilir. Bu artış özellikle ecstasy gibi maddelerde daha hızlı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer Avrupa ülkeleri veya Amerika Birleşik Devletleri ile karşılaştırıldığında, ülkemizde madde kullanım yaygınlığının daha düşük olduğu da üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır (Mathias, 1997; WHO,1997).

2.5.Sosyal Destek, Okul Başarısı Ve Anne-Baba Tutumu İle Madde Kullanımı Arasındaki İlişki

Ashbywills ve Cleary (1996) tarafından yapılan araştırmada, ebeveynden alınan duygusal ve bilgi desteğinin ergenlerdeki madde kullanım (sigara, alkol ve esrar) davranışlarına etkisi araştırılmıştır. Örneklem grubunu 7. ve 9.sınıf 1702 ergen oluşturmaktadır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, ebeveynden alınan duygusal ve bilgi desteğinin ergenlerdeki madde kullanım (sigara, alkol ve esrar) davranışlarına tersten etki yaptığı ortaya tespit edilmiştir. Ebeveyn desteğinin artması, madde kullanımını azaltmaktadır. Ayrıca ebeveynden algılanan duygusal ve bilgisel destek artıkça ergenler üzerindeki risk faktörlerinin etkisi azalmaktadır. Yapılan bu araştırmada ebeveynlerinin, çocukları üzerinde ciddi bir etkisi olduğunu göstermiştir. Özellikle madde kullanımı gibi, gencecik bireyleri ölüme sürükleyen zararlı bir durumda, ebeveyn desteğinin önemi bu çalışmada da belirtilmiştir.

Yüncü, Yıldız, Kesebir, Altıntoprak ve Coşkunol (2005) tarafından yapılan çalışma, alkol kullanım bozukluğunun, bazı klinik özelliklerine göre sosyal destek sistemlerinin incelenmesini kapsamaktadır. Yapılan alışma bulgularına göre, evli ve alkol kullanım bozukluğu olan bireyler: bekâr ve alkol kullanım bozukluğu olan bireylere oranla daha fazla sayıda sırdaşa sahiptirler ve daha çok aile desteği görmektedirler.

Yaprak (2006), ilköğretim ikinci kademe çocuklarında psikoaktif madde kullanımına ilişkin semptomlara sahip olma düzeyini belirlemek, psikoaktif madde kullanımına ilişkin semptomlara sahip çocukların demografik özelliklerini ortaya

koymak, bu durumun okul başarısını nasıl etkilediğini tespit etmek ve psikoaktif madde kullanımına ilişkin riskleri azaltmak amacı ile bu araştırmayı yapmıştır. Bu araştırmada çalışma grubu, Niğde Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı ilköğretim okullarında okuyan 6.sınıf, 7.sınıf ve 8.sınıf öğrencilerinde olmak üzere toplam 12 okul ve 1022 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma bulgularına göre, akademik başarı düzeyi arttıkça psikoaktif madde kullanımına ilişkin semptomlara sahip olma düzeyi düşmektedir. Ayrıca, ailenin çocuğa karşı tutumu, çocuğun psikoaktif madde kullanım semptomlarına sahip olma düzeyini etkilediği saptanmıştır

Kılıç (2007) tarafından yapılan araştırmada, madde bağımlısı bireylerin anne babalarının tutumları ve anne baba bağlılıkları ilişkisinin farklı demografik değişkenlere göre ilişkisi incelenmiştir. Araştırmanın evrenini, Adana ilinde Adana Emniyet Müdürlüğüne şüpheli olarak yakalanan Madde Bağımlısı bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma evreni ve örneklemini ise: 2006 ve 2007 yılları arasında uyuşturucu suçundan Adana Emniyet Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğüne getirilen 18 yaş üstü 1092 erkek ve 45 bayan olmak üzere toplam 1137 kişi ile Adana Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğüne getirilen 18 yaş altı 64 erkek ve 5 bayan olmak üzere toplam 69 şahıs ile olmak üzere toplamda 1206 kişi oluşturmaktadır. Araştırma, evreni temsil eden uyuşturucu kullananların arasından uygun örnekleme yöntemi ile çalışmaya gönüllü olarak katılan 157 erkek ve 19 bayan olmak üzere toplam 176 kişi ile yapılmıştır. Yapılan araştırma bulgularına göre, Araştırmada madde kullanan bireylerin yaşa ve eğitim durumuna göre anne- baba bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca yaş ve anne-baba tutumunun anne-baba bağlılık düzeyleri üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olmadığı, cinsiyet ve anne-baba tutumunun anne-baba bağlılık düzeyleri üzerindeki ortak etkisinin anlamlı olmadığı ve yine eğitim durumu ve anne-baba tutumunun anne-baba bağlılık düzeyleri üzerindeki ortak etkisinin de anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Son olarak ise madde kullanan bireylerin, anne-baba tutumları ile anne-baba bağlılığı düzeyleri arasında anlamlı bir fark saptanmıştır. Yine cinsiyete göre anne-baba bağlılık düzeyleri arasında anlamlı bir fark saptanmıştır.

Çavuşoğlu (2009) tarafından yapılan araştırmada, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu'nda okuyan öğrencilerin madde kullanımına etki eden bazı değişkenler ve ailelerinden aldıkları sosyal desteğin etkisini belirlemek istenmiştir.

Araştırmanın evrenini Ondokuz Mayıs Üniversitesi Samsun Sağlık Yüksekokulu'nda okuyan 200 ebeklik ve 246 hemşirelik öğrencisi olmak üzere toplam 446 öğrenci oluşturmuştur. Bu öğrencilerden 422 tanesine ulaşılabilmektedir. Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin bölümleri, madde bağımlılığı konusunda eğitim alma durumu, aileden algılanan sosyal destek ve babanın eğitim durumunun madde kullanımını etkilemediği saptanmıştır.

Turhan, İnandı, Özer ve Akoğlu (2011) tarafından yapılan araştırmada, üniversite öğrencilerinde sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımının yaygınlığını ve uyuşturucu madde kullanımını etkileyen faktörleri araştırmayı amaçlanmıştır. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ziraat Fakültesi ve Reyhanlı Sağlık Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinden toplam 396 öğrenci çalışmaya dahil olmuştur. Yapılan araştırma bulgularına göre, araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması, 20.9 ± 2.3 ve %55.1'i erkektir. Yaşam boyu sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı sırasıyla %73.2, %56.6 ve %9.6'dır. Erkeklerde sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı daha yüksek tespit edilmiştir. Babasında ve kardeşinde sigara ve alkol kullanımı öyküsü olanlarda sigara ve alkol kullanımı daha yüksek olarak saptanmış, yakın akrabalarında uyuşturucu madde kullanımı bildirenlerde, uyuşturucu madde kullanımının daha fazla olduğu saptanmıştır. Sigara kullananlarda şiddete uğrama ve şiddet uygulama, sigara içmeyenlere göre daha yüksektir. Hayat boyu şiddete uğrayanların özgüven ve sosyal destek skorları düşük, sürekli kaygı puanları yüksek tespit edilmiştir. Uçucu madde kullananlarda sürekli kaygı puanı yüksek, sosyal destek puanı düşük saptanmıştır.

Koca (2011) tarafından yapılan araştırmada, İnönü Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu'nda okuyan öğrencilerin sigara, alkol, madde kullanımı, madde kullanımına etki eden etmenler ve aileden aldıkları sosyal desteğin etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın evrenini İnönü Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu'nda öğrenim gören öğrenciler (546 kişi) oluşturmuştur. Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin 504'üne ulaşılmıştır. Araştırmanın verileri sosyo-demografik özellikler, sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanım durumlarının değerlendirilmesi ve Aileden Alınan Sosyal Destek Ölçeği sorularının yer aldığı bir anketin direkt gözlem altında uygulanması ile toplanmıştır. Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin Aile Sosyal Destek Puan Ortalamaları 31.56 ± 7.57 (min:2, max:40)'dir. Aile sosyal destek puanları düşük olan

öğrencilerin sigara ve uyuşturucu madde kullanma sıklığının yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca, sağlık yüksekokulu öğrencilerinin sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanım durumlarının düşük olduğu ve aileden aldıkları sosyal desteğin iyi düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Aydoğdu ve Olcay am (2013) tarafından yapılan araştırma madde kullanım bozukluğu olan ve olmayan ergenlerin bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin araştırılması; bağlanma stilinin, ebeveyn tutumlarının ve sosyal desteğin madde kullanımına etkisinin değerlendirilmesi amacı ile yapılmış. Tanımlayıcı tipte araştırmak temel amaç olmuştur. Yapılan araştırma sonunda, madde kullanım bozukluğu olan ergenlerin madde kullanım bozukluğu olmayan ergenlere göre, daha düşük düzeyde güvenli ve saplantılı bağlandığı, daha yüksek düzeyde korkulu ve kayıtsız bağlandığı; toplam sosyal destek algısının ve aile desteği algısının madde kullanım bozukluğu olmayan ergenlere göre, daha düşük olduğu; ailelerinin daha az kabul-ilgi, kontrol-denetleme gösterdiği ve psikolojik özerklik sağladığı belirlenmiştir.

Ege Üniversitesi Madde Bağımlılığı Toksikoloji ve İlaç Bilimleri Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Hakan Coşkunol, son yıllarda okullarda uyuşturucu madde kullanımının arttığını belirterek, yapılan araştırmalara göre, madde kullanımından dolayı okul başarisının düşmediğini, önce okul başarısı düştüğünü daha sonrada madde kullanımı başladığını belirtmiştir. Dikkat eksikliği, hiperaktivite, davranış bozuklukları, mutsuzluk, içine kapanıklık, sıkıntı hali, arkadaş ilişkileri oluşturamayacak kadar olan sosyal kingenlik durumları, okuldaki performans aynı şekilde etkilemektedir. Okulda performansı düşük olan bir ğrenci, madde kullanımına yönelmektedir. nk okul ve çalışma hayatındaki başarılar, bireye bir kimlik kazandırmaktadır. Başarılı olan birey ise bir gruba gireceğini düşünür ve bu grupta madde kullanan olmadığı için, kendisinin de madde kullanma ihtimalinin olmadığını bilir. Başarı dştk okulla ilgili arkadaşlıklar ve okula yatırım azalmaktadır. Bunun sonucunda da dışarıdan kurulan arkadaşlıklar kendini göstermektedir. Eğer okul dışarıdan olan bu arkadaşlar, madde kullanıyorsa; o çocuktaki madde kullanma ihtimalide artmaktadır.

BÖLÜM 3

Yöntem

Bu bölümde araştırma modeli, evren ve örneklem, araştırmada kullanılan veri toplama araçları ve bu araçların geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları, verilerin toplanmasında izlenen yol üzerinde durulmuştur.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma İstanbul ilinde Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı devlet okullarında kayıtlı olan ve rastgele seçilen 219 öğrenciden oluşan ancak anketi geçerli sayılan 200 kişilik örneklem grubunun, Sosyodemografik Veri Formunda yer alan sorulara verdikleri cevaplar, Anababa Tutum Ölçeği ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nden (ÇBASDÖ) aldıkları puanlar arasındaki ilişkiyi saptamak ve bazı değişkenler açısından incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu araştırma modeli çerçevesinde 15-17 yaş grubunda yer alan ergenlerde sosyal destek, okul başarısı ve aile yapısının madde bağımlılığına karşı koruyucu etkisi araştırılmıştır. Araştırmanın modelini ilişki tarama modeli oluşturmaktadır.

3.2. Araştırma Soruları Ve Hipotezler

1. 15-17 yaş grubundaki ergenlerde madde kullanım riskini arttıran faktörlerin azlığı ya da çokluğu demografik değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?

1a. 15-17 yaş grubundaki ergenlerde yaş ile madde kullanım riski arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki var mıdır?

2. 15-17 yaş grubundaki ergenlerde sosyal desteğinin azalması madde kullanım riskini arttıran bir faktör olarak görülebilir mi?
3. Otoriter anne-baba tutumuna sahip ergenlerde madde kullanım riski demokratik anne-baba tutumuna sahip ergenlerden daha fazla mıdır?
4. 15-17 yaş grubundaki ergenlerde İnternet kullanım saati arttıkça madde kullanım riski artmakta mıdır?
5. Ebeveyn tutumu sigara, alkol veya maddeyi en az bir kez kullanma davranışı ile ilişkili midir?
 - 5a. Yakın arkadaş çevresinde sigara alkol veya madde kullanan birinin olması, en az bir kez madde kullanma davranışı ile ilişkili midir?
6. Sosyal destek sigara, alkol veya maddeyi en az bir kez kullanma davranışı ile ilişkili midir?
7. Ebeveyn tutumu sigara, alkol veya madde kullanma düşüncesine sahip olma ile ilişkili midir?
8. Sosyal destek sigara, alkol veya madde kullanma düşüncesine sahip olma ile ilişkili midir?

3.2.1. Hipotezler

H1: 15-17yaş grubundaki ergenlerde madde kullanım riskini arttıran faktörlerin azlığı ya da çokluğu demografik değişkenlere göre farklılık göstermektedir.

H1a: 15-17 yaş grubundaki ergenlerde yaş ile madde kullanım riski arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

H2: 15-17 yaş grubundaki ergenlerde sosyal desteğinin azalması madde kullanım riskini arttıran bir faktördür.

H3: Otoriter anne-baba tutumuna sahip ergenlerde madde kullanım riski demokratik anne-baba tutumuna sahip ergenlerden daha fazladır.

H4: 15-17 yaş grubundaki ergenlerde İnternet kullanım saati arttıkça madde kullanım riski artmaktadır.

H5: Ebeveyn tutumu sigara, alkol veya maddeyi en az bir kez kullanma davranışı ile ilişkilidir.

H5a: Yakın arkadaş çevresinde sigara alkol veya madde kullanan birinin olması, en az bir kez madde kullanma davranışı ile ilişkilidir.

H6: Sosyal destek sigara, alkol veya maddeyi en az bir kez kullanma davranışı ile ilişkilidir.

H7: Ebeveyn tutumu sigara, alkol veya madde kullanma düşüncesine sahip olma ile ilişkilidir.

H8: Sosyal destek sigara, alkol veya madde kullanma düşüncesine sahip olma ile ilişkilidir.

3.3. Evren Ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2015/2016 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili Üsküdar ilçesinde MEB'e bağlı ortaöğretim kurumlarına kayıtlı ise 1,2 ve 3. sınıf kademelerinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise yine İstanbul ili Üsküdar ilçesinde yer alan MEB'e bağlı 3 tane devlet okulunda öğrenim gören ve seçkisiz örnekleme yolu ile belirlenen 219 öğrenciden oluşan ancak anketi geçerli sayılan 200 kişilik öğrenci grubu oluşturmaktadır.

3.4. Araştırmanın İşlem Yolu

İlgili resmi makamlardan izinlerin alınmasından sonra İstanbul ilinde örneklem grubunu oluşturan bireylere Sosyodemografik Veri Formu, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Anne Baba Tutum Ölçekleri'nin uygulaması yapılmıştır. Uygulamaya dâhil edilmeden önce katılımcılara araştırmanın amacına hizmet edecek bazı sorular yöneltilmiştir. Ayrıca uygulamaya başlamadan önce araştırmacı tarafından öğrencilere çalışma hakkında bilgi verilmiş ve katılım için onayları alınmıştır.

Ölçeklerden önce verilen yönergeler ile katılımcıların ölçekleri içtenlik ve samimiyetle doldurmaları istenmiştir.

Araştırmaya ölçekleri eksiksiz dolduran 121'i (%60,5) kız, 79'u (39,5) erkek olmak üzere toplam 200 öğrenciden toplanan veriler dâhil edilmiştir.

3.5. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, “Sosyodemografik Veri Formu, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, Anne Baba Tutum Ölçeği” kullanılmıştır.

3.5.1. Sosyodemografik bilgi formu

Araştırmacı tarafından geliştirilen form (Ek-1), öğrencilerin ve ailenin kişisel bilgilerini öğrenmek amacıyla oluşturulmuş soruları içermektedir. Sosyodemografik veri formunda öğrencilerin; cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, anne baba eğitim düzeyi, ailenin gelir düzeyi ve ilk dönem not ortalaması gibi bilgilerini elde etmek amaçlanmaktadır.

3.5.3. Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği (mspss)

Orijinal ölçeğin ve ilk Türkçe formunun psikometrik özelliklerine giriş bölümünde değinilmişti. Ölçek, bu çalışmanın ilk iki yazarı tarafından Türkçe'ye çevrildi (Eker ve Arkar 1995). Giriş bölümünde tariflendiği gibi, aile ve özel bir insan terimlerinin tanımlarını ortaya çıkarmak için bu çalışmada bazı düzenlemeler yapıldı. Orijinal MSPSS maddeleri, örnekler verilerek (ebeveyn, eş, çocuklar, kardeşler) tanımlanmaya çalışılan aile maddeleri ve dışlama yoluyla ve örnekler verilerek tanımlanan özel bir insan dışında, Türkçe olarak aynı kaldı. Yani, özel bir insan terimi hiç kullanılmadı ve bu boyut ailenin ve arkadaşların dışında olan bir kişi olarak tanımlandı (örneğin, flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor). MSPSS 12 maddeden oluşan bir ölçektir. Her biri 4 maddeden oluşan desteğin kaynağına ilişkin 3 gruba içerir. Bunlar; aile, arkadaş ve özel bir insandır. Ölçeğin gözden geçirilmiş formunun bir örneği ek'te verilmiştir. Her madde 7-Aralıklı bir ölçek kullanılarak

derecelendirilmiştir. Bu çalışmada, her alt ölçekteki dört maddenin puanlarının toplanması ile altölçek puanı elde edilmiş ve bütün altölçek puanlarının toplanması ile de ölçeğin toplam puanı elde edilmiştir. Elde edilen puanın yüksek olması algılanan sosyal desteğin yüksek olduğunu ifade etmektedir.

3.5.4. Ana-baba tutum ölçeği (abtö)

Anne Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ) Polat (1986) tarafından geliştirilmiştir. Anne Baba Tutum Ölçeği, anne babaların çocuklarına karşı tutumlarını ve çocukların anne babalarının davranışlarını nasıl algıladıklarını belirleyen bir değerlendirme aracıdır. Polat, Anne Baba Tutum Ölçeği'nin geliştirilmesinde 1972 yılında Kuzgun tarafından ve 1984 yılında Bilal tarafından geliştirilmiş olan Anne Baba Tutum Ölçeklerinden yararlanarak her iki ölçekteki otoriter ve demokratik anne baba tutumunu yansıtan maddeleri tekrar incelemiş ve bazı maddeleri olduğu gibi almış, bazı maddeleri yeniden düzenlemiştir. Bu arada diğer kaynaklardan da yararlanarak bazı maddeleri eklemiştir. Bunun sonucunda da ölçek, anne ve babanın otoriter ve demokratik tutumunu yansıttığı varsayılan 57 maddeden oluşmuştur, Araştırmacı bu maddeleri 15 kişilik bir uzman grubuna vererek, otoriter ve demokratik anne baba tutumlarından hangisini yansıttığına karar vermeleri, karar verilen tutumu ne derecede yansıttığını üç dereceli bir ölçek üzerinde belirtmelerini istemiştir. Bu işlemin sonucunda uzmanların %70'inin "kesinlikle yansıtıyor" şeklinde belirledikleri maddelerin tümünü ölçeğe dâhil etmiştir. Böylece Polat, 13'ü demokratik, 13'ü otoriter anne baba tutumunu yansıttığı varsayılan toplam 26 maddelik bir ölçek hazırlamıştır. Anne baba tutum ölçeğinin uygulanmasında anne babalar için ayrı ayrı cevap kâğıdı bulunmakta ve her madde iki seçenekten oluşmaktadır. Ölçeğin cevap formunda bulunan "annemin davranışına benziyor", "annemin davranışına benzemiyor", "babamın davranışına benziyor" ve "babamın davranışına benzemiyor" bölümlerinde otoriter tutumu yansıtan maddelere "1" puan, demokratik tutumu yansıtan maddelere "0" puan verilerek puanlanmaktadır. Buna göre ölçekte alınacak en yüksek puan 26'dır. Puanın yüksek olması, anne ve/veya babanın otoriter olarak, düşük olması ise demokratik olarak algılandığını göstermektedir (EK 2). Araştırmacı, ölçekte demokratik ve otoriter olarak algılanan anne babaları birbirinden ayırabilmek için kriter puan saptamış ve bu kriter puanı anne ve baba için ayrı ayrı olmak üzere ABTÖ'nden elde edilen tüm puanların ortalaması olarak ve ortalama

puanın üstünde kalan puanların otoriter tutumu, altında kalan puanların ise demokratik tutumu yansıttığını kabul etmiştir. Böylece ABTÖ puanlarının ortalaması olarak kabuledilen kriter puanlarını anne babanın otoriter veya demokratik olarak algılanışına göre anne için “8” baba için “9” olarak belirlemiştir. Ayrıca anne babanın otoriter vedemokratik olarak algılanışına göre yaptığı çapraz dağılım sonucunda, anne otoriterbaba otoriter, anne demokratik baba otoriter, anne otoriter baba demokratik, annedemokratik baba demokratik olmak üzere dört grup belirlemiştir. Polat (1986) ABTÖ'nin güvenilirlik katsayısını test-tekrar test yöntemiyle saptamış, bunun için ölçeği, 72 kişilik bir öğrenci grubuna iki hafta ara ile iki kez uygulamış ve anne için 0.83, baba için 0.88 olarak iki ayrı güvenilirlik katsayısı bulmuştur. Ölçek gerek iç tutarlılık gerekse puan değişmezliği açısından $p < 0.001$ düzeyinde anlamlı sonuç vermiştir. Bu sonuçlar ölçeğin güvenilirliğinin yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. Anne Baba Tutum Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik bulguları, bu konuda yapılan diğer çalışmalardan elde edilen bulguları destekler özelliktedir ve sınırlı bir örneklem grubuna yapılmış olsa da Türkiye koşullarında geçerli ve güvenilir bir özelliğe sahip olduğu belirlenmiştir Polat (1986).

3.6. Verilerin Analizi

Araştırma ile ilgili veri toplama araçları uygulandıktan sonra, her bir veri seti araştırmacı tarafından tek tek kontrol edilerek, veriler kod yönergesine göre kodlandıktan sonra bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bu aşamadan sonra verilerin analizine geçilmiştir. Verilerin analizinde SPSS 22 paket programı kullanılmıştır.

Örnekleme oluşturan bireylerin Sosyodemografik özelliklerinin belirlenmesi için “*Frekans*” analizi yapılmıştır. Verilerin analizinde anlamlılık değeri olarak $p < .05$ alınmıştır. Madde kullanım riski toplam puanları ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nden elde edilen puanlar arasındaki ilişki Pearson Korelasyon katsayısı tekniği ile incelenmiştir.

Yaş değişkeni ile madde kullanım riski toplam puanları arasındaki ilişki de Pearson Korelasyon katsayısı tekniği ile incelenmiştir. Madde kullanım riski toplam

puanlarının cinsiyet değişkeni açısından karşılaştırılması ise “Bağımsız rneklem t testi” uygulanarak incelenmiştir.

Madde kullanım riskinin ebeveyn tutumu ile bağlantısını incelemek amacıyla “Bağımsız rneklem t testi” uygulanmıştır.

Öğrencilerin madde kullanım riski puanları ile internet kullanım saati değişkeninin karşılaştırılması için “one-way Anova” testi uygulanmıştır. Öğrencilerin en az bir kez (sigara,alkol ve uyuşturucu madde) kullanıp kullanmamış olmalarının anne ve baba tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla her bir madde ile ilgili verilen cevaplara göre ayrı ayrı Ki kare (chi-square) testi uygulanmıştır. Uygulama sonuçları, anne tutumu ve baba tutumu açısından ayrı ayrı değerlendirilip 2 tablo şeklinde sunulmuştur.

15-17 yaş aralığındaki ergenlerin en az bir kez alkol kullanıp kullanmamış olmalarının yakın arkadaş çevresinde alkol kullanan birinin olmasına bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla Ki kare (chi-square) testi uygulanmıştır. Öğrencilerin ÇBASDÖ’den aldıkları puanların en az bir kez (sigara, alkol ve uyuşturucu madde) kullanma davranışı ile bağlantısını incelemek amacıyla her madde ile ilgili verilen cevaplara göre ayrı ayrı “Bağımsız rneklem t testi” uygulanmıştır.

15-17 yaş aralığındaki ergenlerin (sigara, alkol ve uyuşturucu madde) kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının anne tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla, her madde ile ilgili verilen cevaplara göre ayrı ayrı ki kare (chi-square) testi uygulanmıştır. Uygulama sonuçları, anne tutumu ve baba tutumu açısından ayrı ayrı değerlendirilip 2 tablo şeklinde sunulmuştur.

Sosyal desteğin (sigara, alkol ve uyuşturucu madde) kullanımını deneme düşüncesine sahip olma ile bağlantısını incelemek amacıyla her madde ile ilgili verilen cevaplara göre ayrı ayrı “Bağımsız rneklem t testi” uygulanmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin madde kullanım riski toplam puanlarının sosyodemografik özellikleri bakımından farklılık gösterip göstermediğini test etmek için normal dağılan verilerde “t-testi” ve “one-way Anova” testi uygulanmıştır.

Verilerin girilmesi sırasında 19 katılımcının verileri geçersiz kabul edilmiş ve toplamda 200 katılımcının verileri analiz sürecine katılmıştır. Oluşan verilerin normal dağılıp dağılmadığının tespit edilmesi için “*Normallik Testi*” gerçekleştirilmiş ve öğrencilerin madde kullanım riski puanlarının ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği’nden elde ettikleri puanlarının normal dağılım gösterdiği sonucuna varılmıştır.

BÖLÜM 4

Bulgular

4.1. Demografik Değişkenlerin Betimleyici İstatistikleri

Araştırmaya katılan bireylerin Tablo 1’de sosyodemografik özellikleri verilmiştir. Buna göre araştırmaya katılanların %60,5’i kadın (N=121), %39,5’i erkek (N=79); %23,5’i 15 yaşında (N=47), %28,5’i 16 yaşında (N=57), %48’i 17 yaşında (N=96); %25’i Lise 1 düzeyinde (N=50), %39’u Lise 2 düzeyinde (N=78), %35’i Lise 3 düzeyinde (N=70), %1’i Lise 4 düzeyinde (N=2); %23,5’i Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde (N=47), %31’i Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’nde (N=62), %45,5’i Anadolu Lisesi’nde (N=91); %91,5’inin anne-babası birlikte (N=183), %5,5’inin anne-babası ayrı (N=11), %2’sinin anne-babası evli fakat ayrı yaşamaktalar (N=4); %2,5’inin annesi okur-yazar değil (N=5), %1,5’inin annesi sadece okur yazar (N=3), %22,5’inin annesi ilkokul mezunu (N=45), %20,5’inin annesi ortaokul mezunu (N=41), %26’sının annesi lise mezunu (N=52), %27’sinin annesi üniversite mezunu (N=54); %1’inin babası sadece okur yazar (N=2), %11’inin babası ilkokul mezunu (N=22), %18’inin babası ortaokul mezunu (N=36), %22’sinin babası lise mezunu (N=44), %46,5’inin babası üniversite mezunu (N=93); %1’inin ortalaması 0,00-1,49 arasında (N=2), %1,5’inin ortalaması 1,50-2,49 arasında (N=3), %16’sının ortalaması 2,50-3,49 arasında (N=32), %46,5’inin ortalaması 3,50-4,49 arasında (N=93), %35’inin ortalaması 4,50-5,00 arasında (N=70); %33,5’inin ailesinin gelir düzeyi çok düşük (N=67), %17,5’inin ailesinin gelir düzeyi düşük (N=35), %32,5’inin ailesinin gelir düzeyi orta (N=65), %11,5’inin ailesinin gelir düzeyi yüksek (N=23); %5’inin ailesinin gelir düzeyi çok yüksek (N=10); %89,5’inin çekirdek ailesi (N=179), %10,5’inin geniş ailesi (N=21); %92’sinin anne ve babasının yanında (N=184), %6,5’inin annesinin yanında (N=13), %0,5’inin babasının yanında (N=1), %0,5’inin akrabasının yanında (N=1), %0,5’inin de bunlardan başka bir yerde ikamet etmekte (N=1); %11,5’i tek çocuk (N=23), %42,5’i bir kardeşe sahip (N=85), %25,5’i 2 kardeşe sahip (N=51), %10’u 3 kardeşe sahip (N=20), %10,5’i 4 veya daha fazla kardeşe sahip (N=21); %50,5’i ilk

çocuk (N=101), %16,5'i ortanca çocuk (N=33), %33'ü son çocuk (N=66); %16'sı bir gençlik merkezine üye (N=32), %30'u bir kulübe aktif üye (N=60), %54'ü hiçbir yere üye değil (N=108); %83'ü okula düzenli olarak devam etmekte (N=166), %17'si ise okula düzenli olarak devam etmemekte (N=34); %74'ünün romantik ilişki içinde olduğu arkadaşı var (N=148), %26'sının romantik ilişki içinde olduğu arkadaşı yok (N=52); %11,5'inin evinde internet bağlantısı yok (N=23), %88,5'inin evinde internet bağlantısı var (N=177); %90'ı internete kişisel telefonundan bağlanmaktadır (N=180), %66'sı internete kişisel bilgisayarından bağlanmaktadır (N=132), %7,5'i internete internet kafeden erişim sağlamaktadır (N=15); %77'si 'Ayda bir iki defa en az 2 saat de olsa gönüllü ve sosyal sorumluluk çalışmalarına katılıyor musunuz?' sorusuna hayır yanıtını verdi (N=154), %23'ü 'Ayda bir iki defa en az 2 saat de olsa gönüllü ve sosyal sorumluluk çalışmalarına katılıyor musunuz?' sorusuna evet yanıtını verdi (N=46); %39'unun annesi çalışıyor (N=78), %91'inin annesi ise bir işte çalışmıyor (N=122); %91,5'inin babası çalışıyor (N=183), %7'sinin babası ise bir işte çalışmıyor (N=14);

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Sosyodemografik Özellikleri

Değişken	Grup	N	%
Cinsiyet	Kadın	121	60,5
	Erkek	79	39,5
Yaş	15	47	23,5
	16	57	28,5
	17	96	48
Anne Eğitim Düzeyi	Okur Yazar Değil	5	2,5
	Sadece Okur Yazar	3	1,5
	İlkokul mezunu	45	22,5
	Ortaokul mezunu	41	20,5
	Lise mezunu	52	26
	Üniversite mezunu	54	27
Baba Eğitim Düzeyi	Sadece Okur Yazar	2	1
	İlkokul mezunu	22	11
	Ortaokul mezunu	36	18
	Lise mezunu	44	22
	Üniversite mezunu	93	46,5
Sınıf Düzeyi	Lise 1	50	25
	Lise 2	78	39
	Lise 3	70	35
	Lise 4	2	1

Değişken	Grup	N	%
Başarı Ortalaması	0,0-1,49	2	1
	1,5-2,49	3	1,5
	2,5-3,49	32	16
	3,5-4,49	93	46,5
	4,5-5,00	70	35
	Birlikte	183	91,5
	Ayrı	11	5,5
Anne-Baba ilişki durumu	Evli fakat ayrı yaşamakta	4	2
	Ebeveynlerden birisi hayatta değil	2	1
Kardeş sırası	İlk	101	50,5
	Ortanca	33	16,5
	Son	66	33
Kardeş Sayısı	Tek Çocuk	23	11,5
	1 Kardeş	85	42,5
	2 Kardeş	51	25,5
	3 Kardeş	20	10
	4 veya daha fazla kardeş	21	10,5
Okul türü	Anadolu İmam Hatip Lisesi	47	23,5
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	62	31
	Anadolu Lisesi	91	45,5
Gelir düzeyi	Çok düşük	67	33,5
	Düşük	35	17,5
	Orta	65	32,5
	Yüksek	23	11,5
	Çok yüksek	10	5
Aile türü	Geniş aile	21	10,5
	Çekirdek aile	179	89,5
İkamet yeri	Anne ve baba yanında	184	92
	Anne yanında	13	6,5
	Baba yanında	1	0,5
	Akraba yanında	1	0,5
	Başka bir yerde	1	0,5
Üyelik durumu	Gençlik merkezine üye	32	16
	Bir kulübe üye	60	30
	Hiçbir yere üye değil	108	54
Devam durumu	Düzenli devam etmeyenler	166	83
	Düzenli devam edenler	34	17

Değişken	Grup	N	%
İnternet erişimi	Evinde interneti olan	177	88,5
	Evinde interneti olmayan	23	11,5
İnternete kişisel telefonumdan bağlanıyorum.	Evet	180	90
	Hayır	20	10
İnternete kişisel bilgisayarımдан bağlanıyorum.	Evet	132	66
	Hayır	68	34
İnternete internet kafeden bağlanıyorum.	Evet	15	7,5
	Hayır	185	92,5
Sosyal Sorumluluk çalışmalarına katılımım.	Evet	46	23
	Hayır	154	77
Annem bir işte çalışıyor	Evet	78	39
	Hayır	122	61
Babam bir işte çalışıyor	Evet	183	91,5
	Hayır	14	7

Tablo 3’te madde kullanım riskinin çeşitli değişkenlerle bağlantısı incelenmiştir. Bu değişkenlerden tabloda ilk sırada yer alan cinsiyetle ilgili yapılan t testi sonuçlarına göre ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeydedir ($t(198)=2,786, p<.05$).

Farklı yaş düzeyindeki öğrencilerin madde kullanım riski toplam puanı ortalamaları arasında anlamlı bir fark olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla yapılan one-way Anova test sonuçlarına göre, bu değişkenin madde kullanım riski için anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($F=5,868, p<.05$). Hangi gruplar arasında anlamlı farklılığın olduğunun anlaşılması için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre 15 yaşında ($x=4,28$) olan öğrencilerin ortalamaları ile 17 yaşında ($x=5,18$) olan öğrencilerin ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Anne eğitim düzeyi değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan one-way Anova test sonuçlarına göre bu değişkenin madde kullanım riski için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($F=1,379, p>.05$).

Baba eğitim düzeyi değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan one-way Anova test sonuçlarına göre bu değişkenin madde kullanım riski için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($F=0,134, p>.05$).

Sınıf düzeyi değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan one-way Anova test sonuçlarına göre bu değişkenin madde kullanım riski için anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($F=6,762$, $p<.05$). Hangi gruplar arasında anlamlı farklılığın olduğunun anlaşılması için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre lise 3 düzeyinde ($x=5,41$) olan öğrencilerin ortalamaları lise 1 düzeyinde ($x=4,16$) ve lise 2 düzeyinde ($x=4,59$) olan öğrencilere göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur.

Başarı ortalaması değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan one-way Anova test sonuçlarına göre bu değişkenin madde kullanım riski için anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($F=3,124$, $p<.05$). Hangi gruplar arasında anlamlı farklılığın olduğunun anlaşılması için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre başarı ortalaması 2,5-3,49 arasında ($x=5,69$) olan öğrencilerin ortalamaları, başarı ortalaması 3,5-4,49; 4,5-5,00 olan öğrencilere göre anlamlı derecede yüksektir.

Anne-Baba ilişki durumu değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan one-way Anova test sonuçlarına göre bu değişkenin madde kullanım riski için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($F=0,910$, $p>.05$).

Kardeş sırası değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan one-way Anova test sonuçlarına göre bu değişkenin madde kullanım riski için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($F=1,413$, $p>.05$).

Kardeş sayısı değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan one-way Anova test sonuçlarına göre bu değişkenin madde kullanım riski için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($F=1,233$, $p>.05$).

Okul türü değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan one-way Anova test sonuçlarına göre bu değişkenin madde kullanım riski için anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($F=12,310$, $p<.05$). Hangi gruplar arasında anlamlı farklılığın olduğunun anlaşılması için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre Anadolu İmam Hatip Lisesinde öğrenim gören ($x=3,79$) öğrencilerin ortalamaları, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi($x=5,05$) ve Anadolu Lisesinde ($x=5,11$) öğrenim gören öğrencilere göre anlamlı derecede düşüktür.

Gelir düzeyi değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan one-way Anova test sonuçlarına göre bu değişkenin madde kullanım riski için anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($F=2,798$, $p<.05$). Hangi gruplar arasında anlamlı farklılığın olduğunun anlaşılması için yapılan Tukey testi sonuçlarına göre ailesinin gelir düzeyi çok yüksek ($x=5,69$) olan öğrencilerin ortalamaları, gelir düzeyi yüksek, orta, düşük ve çok düşük olan öğrencilerin ortalamalarına göre anlamlı derecede yüksektir.

Aile türü değişkeni ile ilgili yapılan t testi sonuçlarına göre ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeyde değildir ($t(198)=1,028$, $p>.05$).

İkamet yeri değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan one-way Anova test sonuçlarına göre bu değişkenin madde kullanım riski için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($F=0,283$, $p>.05$).

Üyelik durumu değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan one-way Anova test sonuçlarına göre bu değişkenin madde kullanım riski için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($F=0,283$, $p>.05$).

Okula devam durumu değişkeni ile ilgili yapılan t testi sonuçlarına göre ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeydedir ($t(198)=-2,001$, $p<.05$).

İnternet erişimi değişkeni ile ilgili yapılan t testi sonuçlarına göre ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeydedir ($t(198)=-2,014$, $p<.05$).

İnternet erişimi yolu (kişisel telefondan internete bağlanma) değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan t testi sonuçlarına göre ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeyde değildir ($t(198)=-1,279$, $p>.05$).

İnternet erişimi yolu (kişisel bilgisayardan internete bağlanma) değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan t testi sonuçlarına göre ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeyde değildir ($t(198)=-0,543$, $p>.05$).

İnternet erişimi yolu (internet kafeden internete bağlanma) değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan t testi sonuçlarına göre ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeyde değildir ($t(198)=0,275$, $p>.05$). Sosyal sorumluluk çalışmalarına katılım değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan t testi

sonuçlarına göre, ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeyde değildir (t(198)=1,411, p>.05).

Babanın çalışma durumu değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan t testi sonuçlarına göre ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeyde değildir (t(198)=1,342, p>.05).

Annenin çalışma durumu değişkeninin farklılığının incelenmesi için yapılan t testi sonuçlarına göre ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeyde değildir (t(198)=-1,953, p>.05).

Tablo 3. 15-17 yaş grubunda yer alan öğrencilerin madde kullanım riski puanları ile belirlenen değişkenlerin karşılaştırılması

	Grup	N	X	t/F	p	Gruplar Arası Fark (Anova Testi İçin)
Cinsiyet	Kadın	121	4,52	2,786	0,006	
	Erkek	79	5,18			
Yaş	15	47	4,28	5,868	0,003	17 yaş >15 yaş
	16	57	4,53			
	17	96	5,18			
Anne Eğitim Düzeyi	Okur Yazar Değil	5	5,2	1,379	0,234	
	Sadece Okur Yazar	3	6			
	İlkokul mezunu	45	4,56			
	Ortaokul mezunu	41	4,56			
	Lise mezunu	52	4,63			
	Üniversite mezunu	54	May.17			
Baba Eğitim Düzeyi	Sadece Okur Yazar	4	5	0,134	0,984	
	İlkokul mezunu	113	4,59			
	Ortaokul mezunu	39	4,67			
	Lise mezunu	56	4,82			
	Üniversite mezunu	34	4,84			
Sınıf Düzeyi	Lise 1	50	4,16	6,762	0	Lise 3>Lise1-Lise2
	Lise 2	78	4,59			
	Lise 3	70	5,41			
	Lise 4	2	5,5			

	Grup	N	X	t/F	p	Gruplar Arası Fark (Anova Testi İçin)
Başarı Ortalaması	0,0-1,49	2	4	3,124	0,016	2,5-3,49>3,5-4,49 2,5-3,49>4,5-5,00
	1,5-2,49	3	4,33			
	2,5-3,49	32	5,69			
	3,5-4,49	93	4,57			
	4,5-5,00	70	4,69			
Anne- Baba ilişki durumu	Birlikte	183	4,74	0,91	0,437	
	Ayrı	11	5,09			
	Evli fakat ayrı yaşamakta	4	6			
	Ebeveynlerden birisi hayatta değil	2	4,5			
Kardeş Sırası	İlk	101	4,92	1,413	0,246	
	Ortanca	33	4,36			
	Son	66	4,77			
Kardeş Sayısı	Tek Çocuk	23	5,35	1,233	0,298	
	1 Kardeş	85	4,84			
	2 Kardeş	51	4,71			
	3 Kardeş	20	4,3			
	4 veya daha fazla kardeş	21	4,57			
Okul türü	Anadolu İmam Hatip Lisesi	47	3,79	12,31	0	Anadolu İ.H.L. <Mesleki ve Teknik A.L Anadolu İ.H.L. <Anadolu Lisesi
	Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	62	5,05			
	Anadolu Lisesi	91	5,11			
Gelir düzeyi	Çok düşük	67	4,82	2,798	0,027	Çok yüksek > Yüksek-Orta- Düşük-Çok düşük
	Düşük	35	4,54			
	Orta	65	4,65			
	Yüksek	23	4,7			
	Çok yüksek	10	6,4			
Aile türü	Çekirdek aile	179	4,82	1,028	0,305	
	Geniş aile	21	4,43			

Değişken	Grup	N	X	t/F	p	Gruplar Arası Fark (Anova Testi İçin)
İkamet yeri	Anne ve baba yanında	184	4,76	0,283	0,889	
	Anne yanında	13	5,15			
	Baba yanında	1	4			
	Akraba yanında	1	5			
	Başka bir yerde	1	4			
Üyelik durumu	Gençlik merkezine üye	32	4,72	0,167	0,846	
	Bir kulübe üye	60	4,88			
	Hiçbir yere üye değil	108	4,74			
Okula Devam Durumu	Düzenli devam etmeyenler	34	5,29	-2,001	0,047	
	Düzenli devam edenler	166	4,67			
İnternet erişimi	Evinde internet bağlantısı olan	177	4,86	-2,014	0,045	
	Evinde internet bağlantısı olmayan	23	4,13			
İnternete kişisel telefonumdan bağlanıyorum	Evet	180	4,84	-1,279	0,215	
	Hayır	20	4,2			
İnternete kişisel bilgisayarımın bağlanıyorum	Evet	132	4,83	-0,543	0,588	
	Hayır	68	4,69			
İnternete internet kafeden bağlanıyorum	Evet	15	4,67	0,275	0,784	
	Hayır	185	4,79			
Sosyal sorumluluk çalışmalarına katılım	Evet	46	4,48	1,411	0,16	
	Hayır	154	4,87			
Annem bir işte çalışıyor	Evet	78	5,06	-1,953	0,052	
	Hayır	122	4,6			
Babam bir işte çalışıyor	Evet	183	4,74	1,342	0,181	
	Hayır	14	5,36			

4.2.Sosyal Destek, Okul Başarısı Ve Anne-Baba Tutumu İle Madde Kullanımı Arasındaki İlişki

Tablo 4’te yaş ve madde kullanım riski arasındaki korelasyon karşılaştırması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin yaşları ile madde kullanım riski puanları arasındaki ilişki istatistiksel açıdan $p < .01$ düzeyinde pozitif yönde anlamlı bulunmuştur.

Tablo 4. Yaş ve Madde kullanım riski Arasındaki Korelasyon Karşılaştırması

Madde kullanım riski		
Yaş	Korelasyon p	0,231 0,001

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 5’te sosyal destek ve madde kullanım riski arasındaki korelasyon karşılaştırması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin sosyal destek puanları ile madde kullanım riski puanları arasındaki ilişki anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Tablo 5. Sosyal destek ve Madde kullanım riski Arasındaki Korelasyon Karşılaştırması

Madde kullanım riski		
Sosyal destek	Korelasyon p	0,031 0,661

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 6’da madde kullanım riskinin ebeveyn tutumu ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçlarına göre otoriter baba tutumuna sahip ergenlerin madde kullanım riski puanları ortalaması 4,90 , demokratik baba tutumuna sahip ergenlerin madde kullanım riski puanları ortalaması ise 4,75’tir. Ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeyde değildir ($t(195) = -0,520$, $p > .05$).

Tablo 6. Madde kullanım riskinin ebeveyn tutumu (baba tutumu) ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	X	ss	T Testi	
					t	p
Madde kullanım riski	Otoriter tutum	170	4,93	1,678	-0,549	0,584
	Demokratik tutum	30	4,75	1,552		

Tablo 7’de madde kullanım riskinin ebeveyn tutumu ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçlarına göre otoriter anne tutumuna sahip ergenlerin madde kullanım riski puanları ortalaması 4,93, demokratik anne tutumuna sahip ergenlerin madde kullanım riski puanları ortalaması ise 4,75’tir. Ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeyde değildir ($t(198)=-0,549, p>.05$).

Tablo 7. Madde kullanım riskinin ebeveyn tutumu (anne tutumu) ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları

Puan	Gruplar	N	X	ss	T Testi	
					t	p
Madde kullanım riski	Otoriter tutum	170	4,93	1,678	0,584	-0,549
	Demokratik tutum	30	4,75	1,552		

Tablo 8’de İnternet kullanım saati değişkeninin farklılığının incelenmesi amacıyla yapılan one-way Anova test sonuçlarına göre bu değişkenin madde kullanım riski için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($F=1,574, p>.05$).

Tablo 8. 15-17 yaş gurubunda bulunan öğrencilerin madde kullanım riski puanları ile internet kullanım saati değişkeninin karşılaştırılması

Değişken	Grup	N	X	F	p	Gruplar Arası Fark
İnternet Kullanım Saati	0-1 Saat	43	4,35	1,574	0,169	
	1-2 Saat	55	4,95			
	2-3 Saat	37	4,68			
	3-4 Saat	29	4,66			
	4-5 Saat	16	5,56			
	5 Saatten Fazla	20	5,05			

Tablo 9’da öğrencilerin en az bir kez alkol kullanıp kullanmamış olmalarının anne tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-

square) testi sonucunda değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($X^2=0,316$, $sd=1$, $p=.574$).

Tablo 9. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin en az bir kez alkol kullanıp kullanmamış olmalarının anne tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Ki kare (chi-square) Testi Sonuçları

			Anne tutumu	
			Demokratik	Otoriter
En az 1 kez alkol kullanımı	Evet	N	60	9
		%	87,0%	13,0%
	Hayır	N	110	21
		%	84,0%	16,0%
Toplam		N	170	30
		%	85,0%	15,0%

Tablo 10'da öğrencilerin en az bir kez alkol kullanıp kullanmamış olmalarının baba tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonucunda değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($X^2=1,282$, $sd=1$, $p=.258$).

Tablo 10. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin en az bir kez alkol kullanıp kullanmamış olmalarının baba tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Ki kare (chi-square) Testi Sonuçları

			Baba tutumu	
			Demokratik	Otoriter
En az 1 kez alkol kullanımı	Evet	N	50	17
		%	74,60%	25,40%
	Hayır	N	106	24
		%	81,50%	18,50%
Toplam		N	156	41
		%	79,20%	20,80%

Tablo 11'de öğrencilerin en az bir kez sigara kullanıp kullanmamış olmalarının baba tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonucunda değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($X^2=6,706$, $sd=1$, $p=.010$).

Tablo 11. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin en az bir kez sigara kullanıp kullanmamış olmalarının baba tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Ki kare (chi-square) Testi Sonuçları

		Baba tutumu		
			Demokratik	Otoriter
En az 1 kez sigara kullanımı	Evet	N	53	23
		%	69,70%	30,30%
	Hayır	N	103	18
		%	85,20%	14,90%
Toplam		N	156	41
		%	79,20%	20,80%

Tablo 12’de öğrencilerin en az bir kez sigara kullanıp kullanmamış olmalarının anne tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonucunda değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($X^2=3,522$, $sd=1$, $p=.061$).

Tablo 12. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin en az bir kez sigara kullanıp kullanmamış olmalarının anne tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Ki kare (chi-square) Testi Sonuçları

		Anne tutumu		
			Demokratik	Otoriter
En az 1 kez sigara kullanımı	Evet	N	60	16
		%	78,9%	21,1%
	Hayır	N	110	14
		%	88,7%	11,3%
Toplam		N	170	30
		%	85,0%	15,0%

Tablo 13’te öğrencilerin en az bir kez alkol kullanıp kullanmamış olmalarının yakın arkadaş çevresinde alkol kullanan birinin olmasına bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonucunda değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($X^2=80,488$, $sd=1$, $p=.000$).

Tablo 13. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin en az bir kez alkol kullanıp kullanmamış olmalarının yakın arkadaş çevresinde alkol kullanan birinin olmasına bağlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Ki kare (chi-square) Testi Sonuçları

		Yakın arkadaş çevresinde alkol kullanan		
			var	yok
En az 1 kez alkol kullanımı	Evet	N	65	4
		%	64,4%	4,0%
Hayır		N	36	95
		%	35,6%	96,0%
Toplam		N	101	99
		%	100,0%	100,0%

Tablo 14’te sosyal desteğin en az bir kez madde (sigara) kullanma davranışı ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçlarına göre en az bir kez sigara kullanmış olan ergenlerin sosyal destek puanları ortalaması 62,50 , en az bir kez sigara kullanmamış olan ergenlerin sosyal destek puanları ortalaması ise 63,48’dir. Ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeyde değildir ($t(198)=0,502, p>.05$).

Tablo 14. Öğrencilerin ÇBASDÖ’den aldıkları puanların en az bir kez madde (sigara) kullanma davranışı ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları

Puan	Sigara kullanımı	N	X	ss	T Testi	
					t	p
Sosyal destek puanı	Evet	76	62,50	14,149	0,502	0,616
	Hayır	124	63,48	12,990		

Tablo 15’te sosyal desteğin en az bir kez madde (uyuşturucu madde) kullanma davranışı ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçlarına göre en az bir kez madde kullanmış olan ergenlerin sosyal destek puanları ortalaması 65,79 , en az bir kez madde kullanmamış olan ergenlerin sosyal destek puanları ortalaması ise 62,91’dir. Ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeyde değildir ($t(198)=-0,773, p>.05$).

Tablo 15. Sosyal desteğin en az bir kez madde (uyuşturucu madde) kullanma davranışı ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları

	Puan	Madde kullanımı	N	X	ss	T Testi	
						t	p
Sosyal destek puanı	Evet	14	65,79	10,504	-0,773	0,440	
	Hayır	186	62,91	13,611			

Tablo 16’da sosyal desteğin en az bir kez madde (alkol) kullanma davranışı ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçlarına göre en az bir kez alkol kullanmış olan ergenlerin sosyal destek puanları ortalaması 64,94 , en az bir kez alkol kullanmamış olan ergenlerin sosyal destek puanları ortalaması ise 62,15’tir. Ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeyde değildir ($t(198)=-1,405$, $p>.05$).

Tablo 16. Sosyal desteğin en az bir kez madde (alkol) kullanma davranışı ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları

	Puan	Madde kullanımı	N	X	ss	T Testi	
						t	p
Sosyal destek puanı	Evet	69	64,94	12,735	-1,405	0,162	
	Hayır	131	62,15	13,710			

Tablo 17’de öğrencilerin uyuşturucu madde kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının anne tutumuna bağlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonucunda değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($X^2=0,053$, $sd=1$, $p=.818$).

Tablo 17. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin uyuşturucu madde kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının anne tutumuna bağlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonuçları

			Anne tutumu	
			Demokratik	Otoriter
Madde kullanmayı tasarlamak	Evet	N	31	6
		%	83,8%	16,2%
	Hayır	N	139	24
		%	85,3%	14,7 %
Toplam		N	170	30
		%	85,0%	15,0%

Tablo 18’de öğrencilerin uyuşturucu madde kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının baba tutumuna bağlı olup olmadığını belirlemek

amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonucunda değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($X^2=3,733$, $sd=1$, $p=.053$).

Tablo 18. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin uyuşturucu madde kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının baba tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonuçları

			Baba tutumu	
			Demokratik	Otoriter
Madde kullanmayı tasarlamak	Evet	N	25	12
		%	67,6%	32,4%
	Hayır	N	131	29
		%	81,9%	18,1 %
Toplam		N	156	41
		%	79,2%	20,8%

Tablo 19’da öğrencilerin alkol kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının baba tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonucunda değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($X^2=1,558$, $sd=1$, $p=.212$).

Tablo 19. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin alkol kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının baba tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonuçları

			Baba tutumu	
			Demokratik	Otoriter
Alkol kullanmayı tasarlamak	Evet	N	63	21
		%	75,0%	25,0%
	Hayır	N	93	20
		%	82,3%	17,7 %
Toplam		N	156	41
		%	79,2%	20,8%

Tablo 20’de öğrencilerin alkol kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının anne tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonucunda değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($X^2=0,002$, $sd=1$, $p=.968$).

Tablo 20. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin alkol kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının anne tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonuçları

			Anne tutumu	
			Demokratik	Otoriter
Alkol kullanmayı tasarlamak	Evet	N	73	13
		%	84,9%	15,1%
	Hayır	N	97	17
		%	85,1%	14,9 %
Toplam		N	170	41
		%	85,0%	15,0%

Tablo 21’de öğrencilerin sigara kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının anne tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonucunda değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($X^2=5,647$, $sd=1$, $p=.017$).

Tablo 21. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin sigara kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının anne tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonuçları

			Anne tutumu	
			Demokratik	Otoriter
Sigara kullanmayı tasarlamak	Evet	N	79	21
		%	79,0%	21,0%
	Hayır	N	91	9
		%	91,0%	9,0 %
Toplam		N	170	30
		%	85,0%	15,0%

Tablo 22’de öğrencilerin sigara kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının baba tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonucunda değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($X^2=5,373$, $sd=1$, $p=.020$).

Tablo 22. 15-17 yaş aralığındaki ergenlerin sigara kullanımını denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmalarının baba tutumuna bağımlı olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan ki kare (chi-square) testi sonuçları

			Baba tutumu	
			Demokratik	Otoriter
Sigara kullanmayı tasarlamak	Evet	N	71	27
		%	72,4%	27,6%
	Hayır	N	85	14
		%	85,9%	14,1 %
Toplam		N	156	41
		%	79,2%	20,8%

Tablo 23'te sosyal desteğin uyuşturucu madde kullanımını denemeyi düşünme ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçlarına göre uyuşturucu madde kullanımını denemeyi düşünen ergenlerin sosyal destek puanları ortalaması 65,46, denemeyi düşünmeyen ergenlerin sosyal destek puanları ortalaması ise 62,58'dir. Ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeyde değildir ($t(198)=1,181, p>.05$).

Tablo 23. Sosyal desteğin uyuşturucu madde kullanımını deneme düşüncesine sahip olma ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları

Puan	Madde kullanım düşüncesi	N	X	ss	T Testi	
					t	p
Sosyal destek puanı	Evet	37	65,46	13,564	1,181	0,239
	Hayır	163	62,58	13,366		

Tablo 24'te sosyal desteğin alkol kullanımını denemeyi düşünme ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçlarına göre alkol kullanımını denemeyi düşünen ergenlerin sosyal destek puanları ortalaması 64,36, denemeyi düşünmeyen ergenlerin sosyal destek puanları ortalaması ise 62,17'dir. Ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeyde değildir ($t(198)=1,146, p>.05$).

Tablo 24. Sosyal desteğin alkol kullanımını deneme düşüncesine sahip olma ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları

Puan	Alkol kullanım düşüncesi	N	X	ss	T Testi	
					t	p
Sosyal destek puanı	Evet	86	64,36	13,677	1,146	0,253
	Hayır	114	62,17	13,197		

Tablo 25'te sosyal desteğin sigara kullanımını denemeyi düşünme ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçlarına göre alkol kullanımını denemeyi düşünen ergenlerin sosyal destek puanları ortalaması 62,60, denemeyi düşünmeyen ergenlerin sosyal destek puanları ortalaması ise 63,62'dir. Ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeyde değildir ($t(198)=-0,537, p>.05$).

Tablo 25. Sosyal desteğin sigara kullanımını deneme düşüncesine sahip olma ile bağlantısını incelemek amacıyla yapılan t testi sonuçları

Puan	Sigara kullanım Düşüncesi	N	X	ss	T Testi	
					t	p
Sosyal destek puanı	Evet	100	62,60	13,955	-0,537	0,592
	Hayır	114	63,62	12,904		

BÖLÜM 5

Tartışma

Bu bölümde, elde edilen verilerin çözümlenmesi doğrultusunda ortaya çıkan sonuçlar tartışılacak ve yorumlanacak, literatürde yapılmış olan benzer araştırmaların sonuçları ile karşılaştırılacaktır.

Tartışma bölümünde, İstanbul ili Üsküdar ilçesinde yer alan MEB'e bağlı 3 tane devlet okulunda öğrenim gören 15-17 yaş grubunda yer alan ergenlerin sosyal destek, okul başarısı ve aile yapısının madde bağımlılığına karşı koruyucu etkisine ilişkin bulgular tartışılacak ve yorumlanacaktır.

5.1. Demografik Değişkenler Ve Ergenlerde Madde Kullanımı Riski

Cinsiyet değişkenine göre ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeydedir. Madde kullanımı riski puan ortalamalarının erkek öğrencilerde, kız öğrencilere oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu farklılığın anlamlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir. *Cinsiyet* değişkenine göre madde kullanımı riski puanları arasında yapılan bağımsız grup t testi sonucunda, istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Yaş değişkeninin, madde kullanımı riski için anlamlı olduğu görülmüştür. Öğrencilerin madde kullanımı riski açısından 15 yaşında ($x=4,28$) olanlarının ortalamaları ile 17 yaşında ($x=5,18$) olanların ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Yaş ve madde kullanımı riski değişkenleri arasındaki ilişki istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur.

Anne eğitim düzeyinin madde kullanımı riski için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Anne eğitim düzeyine göre (Okur yazar değil $x=5,20$), (Sadece okur yazar $x=6,00$), (İlkokul $x=4,56$), (Ortaokul $x=4,56$), (Lise $x=4,63$), Üniversite $x=5,17$) madde kullanımı riski puan ortalamalarının birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir.

Baba eğitim düzeyinin madde kullanımı riski için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Baba eğitim düzeyine göre (Sadece okur yazar $x=5,00$), (İlkokul $x=4,59$), (Ortaokul $x=4,67$), (Lise $x=4,82$), Üniversite $x=4,84$) madde kullanımı riski puan ortalamalarının birbirine yakın olduğu tespit edilmiştir.

Sınıf düzeyine göre, gruplar arasında anlamlı bir farkın olduğu sonucuna varılmıştır. Madde kullanımı riskine ilişkin ortalamalara bakıldığında, lise 3 düzeyinde olan ($x=5,41$) öğrencilerin ortalamalarının, lise 1 ($x=4,16$) ve lise 2 ($x=4,59$) düzeyinde olan öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Okul Başarısı değişkenine göre, gruplar arasında anlamlı bir farkın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Okul başarısı 2,5 - 3,49 arasında olan öğrencilerin ortalamaları, okul başarısı 3,5 - 4,49; 4,5 - 5,00 olan öğrencilere göre daha yüksektir.

Anne-Baba ilişki durumu değişkeninin, madde kullanımı riski için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Madde kullanımı riski puan ortalamalarının anne-babası birlikte olan öğrencilerin, anne-babası ayrı olan öğrencilere göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Kardeş sırası değişkeninin madde kullanımı riski için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Madde kullanımı riskine ilişkin grupların ortalamalarının (İlk $x=4,92$), (Ortanca $x=4,36$), (Son $x=4,77$) birbirine benzer olduğu görülmektedir.

Kardeş sayısı değişkeninin madde kullanım riski için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Madde kullanımı riski puan ortalamalarının, gruplar arasında birbirine benzer olduğu görülmektedir.

Okul türü değişkeninin madde kullanımı riski için anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde öğrenim gören ($n=47$) öğrencilerin ortalamaları, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ($n=62$) ve Anadolu Lisesi'nde öğrenim gören ($n=91$) öğrencilere göre anlamlı derecede düşüktür.

Gelir düzeyi değişkeninin madde kullanımı riski için anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Madde kullanımı riski açısından, ailesinin gelir düzeyi çok yüksek olan öğrencilerin ortalamaları, gelir düzeyi yüksek, orta, düşük ve çok düşük olan öğrencilerin ortalamalarına göre anlamlı derecede yüksektir. Bu araştırmanın

sonuçlarına göre, gelir düzeyi yüksek aileden gelen öğrenciler arasında madde kullanım davranışının yaygın olduğu görülmektedir.

Aile türü değişkenine göre ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeyde değildir. Ailenin imkânları kısıtlı olduğu halde, bakabileceğinden fazla çocuk sahibi olması, parçalanmış aile, çocuğa gelişimine uygun ekonomik ve duygusal imkânları sağlıklı bir biçimde sağlayamama, ailede şiddetin olması gibi faktörler madde kullanımı riskinin ortaya çıkmasına neden olabilir (Gürol, 2008). Bunun nedeni olarak, ailenin çocuğu ile kurduğu iletişimin gücünün, bakabileceği kadar çocuk sahibi olmasının ve çocuğunun gelişimine uygun ekonomik ve duygusal imkânları sağlamasının madde kullanımı riski üzerinde, aile türünden daha önemli bir etkiye sahip olması gösterilebilir.

Ergen bireylerin problemleri davranışlarını ele alırken, madde kullanımına ilişkin yapılan çalışmalar ön plandadır. Özellikle riske eğilimi fazla olan ergen bireylerin madde kullanımı riskinin fazla olduğu varsayılarak yapılan çalışmalarda sosyodemografik, psikolojik ve çevresel faktörler baz alınarak sonuçlar değerlendirilmiştir. Bu araştırmada karşılaştırılan değişkenler arasında cinsiyet, yaş, başarı, sınıf düzeyi, okul türü ve gelir düzeyi değişkenlerinin ergen bireylerin madde kullanımı riski ile anlamlı ilişkisi olduğu saptanmıştır. Sonuçlar doğrultusunda, bu alanda literatürde yer alan ve söz konusu değişkenlerin karşılaştırıldığı araştırmalar, çalışmada elde edilen sonuçlar destekler niteliktedir.

5.2.Cinsiyet Ve Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki

Bu araştırmada, lise öğrencileri arasında *cinsiyet* değişkeni ile *madde kullanımı riski* arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu araştırmaya ek olarak, cinsiyet değişkeninin ergenlerdeki problemleri davranışlar arasındaki ilişkiyi inceleyen diğer çalışmalarda farklı bulgular elde edilmiştir. Cinsiyet boyutunda madde kullanım riskini ele alan bir çalışmada (Taşçı ve arkadaşları, 2005), madde kullanımının yaygınlığı lise 2 ve lise 3 düzeyindeki kız öğrencilerinin oluşturduğu örneklemin verileri ele alınmıştır. Araştırmada, kız öğrencilerin %15,7'lik oranının madde kullandığı saptanmıştır. Madde kullanımına teşvik eden unsurlar arasında arkadaşlar ve özentilik yer almaktadır. Ayrıca, katılımcıların %43,1'lik oranı, madde bağımlılığı konusunda eğitim aldığını belirtmiştir. Öğrencilerin %74,5'lik oranının uyuşturucu maddenin ne olduğunu bildiği ve %57,8'lik oranının ise uyuşturucu maddelerin zararlarını bildiği saptanmıştır.

Araştırma sonuçları diğer ülkelerin belirttiği yaygınlık oranına göre daha düşük olduğunu göstermiştir. Araştırmanın sonuçları doğrultusunda Kız Meslek Lisesi öğrencilerinde düşük oranda madde kullanımı görülmesi, cinsiyet değişkeninin madde kullanım riski ile arasındaki ilişkiyi kız öğrenciler üzerinden ele almıştır. Ayrıca, D'Amico (2005), 1994-2002 yılları arasında her yıl erkeklerde 13.000-17.000 kişi ve kadınlarda 2.000-3.000 kişi olmak üzere ilk kez madde kullanmaya başlamışlardır. Cinsiyetler arasındaki farklılık D'Amico (2005)'un yapmış olduğu çalışmada ayrıca belirtilmiştir. Bu araştırmadan elde edilen sonuçların D'Amico (2005)'nin araştırma sonuçları ile benzer olduğu görülmektedir. İlgili araştırmanın sonuçlarına göre; kız öğrencilerin madde kullanım riski toplam puanlarının ortalaması ($x=4,52$), erkek öğrencilerin ortalamalarından ($x=5,18$) daha düşük olduğu görülmüştür.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; *cinsiyet* değişkeninin *madde kullanım riski* ile arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Falck, Nahhas ve Carlson (2012), lise çağındaki gençlerin madde kullanımına ilişkin yapmış olduğu çalışmada, cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerini öğrencilere uyguladıkları CRAFFT anketi sonuçları doğrultusunda değerlendirmiştir. Bahsedilen araştırmanın sonuçlarına göre 11. sınıftaki kız ve erkek öğrencilerinin madde kullanımına ilişkin anlamlı bir farklılığın olmadığı, fakat 12. sınıfta okuyan kız ve

erkeklerin madde kullanımını karşılaştırıldığında, 12. sınıf erkek öğrencilerinde madde kullanımının daha yaygın olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmanın sonuçları Falck, Nahhas ve Carlson (2012)'un araştırması ile karşılaştırıldığında elde edilen sonuçların benzer olduğu görülmektedir. İlgili araştırmanın sonuçlarına göre; erkek öğrencilerin ortalamalarının ($x=5,18$) kız öğrencilerin madde kullanım riski toplam puanlarının ortalamasından ($x=4,52$), daha yüksek olduğu görülmüştür.

Yapılan bir çalışmada, cinsiyet unsurunu ve risk almaya yönelik davranışları incelendiğinde, kızların annelerinin kuşağına kıyasla risk alma eğiliminin daha fazla olduğu saptanmıştır. Avustralya'da yapılan bir çalışmada, kız ve erkekler arasındaki risk alma eğilimine yönelik farkın zamanla azaldığını ve kızların geçtiğimiz yıllar içerisinde, annelerinin kuşağına kıyasla daha fazla risk aldığını, özellikle alkol tüketiminin arttığı tespit edilmiştir (Abbott-Chapman, Denholm, Wyld, 2007).

Madde kullanımını riskine ek olarak, ergenlik döneminde risk içeren davranışlara olan eğilimin fazla olması problemlili davranışların dört ana boyutta kendisini gösterdiği öne sürülmüştür (Piko, 2001). Hırsızlık, madde kullanımı, okul kurallarının ihlali ve şiddet gibi unsurlar, risk içeren davranışın boyutuna göre görülebilen davranışlar ve durumlar olarak tanımlanmıştır. Risk içeren davranışlara eğilimin sosyolojik ve psikolojik değişkenleri incelendiğinde, cinsiyet değişkeninin bu bağlamda risk algısını ve riskli davranış eğilimi üzerine etkisi üzerinde çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalardan bir tanesi de cinsiyet, başa çıkma yöntemleri ve riskli davranış eğilimi değişkenlerini temel almıştır. Özellikle, başa çıkma yöntemlerinin risk barındıran davranışlara eğilimi arttıran bir faktör olduğu öne sürülmüştür. Edilgen ve destek arayışlı başa çıkma yöntemlerinin ergenlik dönemindeki kızlarda daha fazla görüldüğü saptanmıştır. Olumsuz başa çıkma yöntemi olarak edilgen ve riskli başa çıkma yöntemleri ön plandayken, problem analizli ve destek arayışlı olan başa çıkma yöntemleri olumlu olarak sınıflandırılmıştır. Özellikle başa çıkma yöntemleri incelenirken, sağlıksız başa çıkma yöntemleri ve sağlıksız psikososyal düzeyin bir kısır döngü oluşturduğunu ve her iki cins için bu sebeple riskli davranışlara eğilimin daha fazla olduğu ifade edilmiştir (Piko, 2001).

Yapılan bir diğer çalışmada, cinsiyet farklılıklarının risk içeren davranışlara eğilimi incelendiğinde toplumsal yapının rolü ayrıca ele alınmıştır (Grasmick ve ark,

1996). Ataerkil toplum yapısının ergenlerde risk içeren davranışların görülme düzeyini cinsiyet bazında ele almıştır. Güç-kontrol teorisi kapsamında ele alınan ve bireylerin risk algısı ve riski davranış eğilimlerinin cinsiyet bazında farklılıklarını ele alan çalışmada özellikle anne babanın aile içerisindeki görece güç ve kontrolü, ergen bireylerin sosyal kontrolü üzerinde rol oynayan bir faktör olarak öne sürülmüştür. Bu bağlamda, özellikle ataerkil yapının, baba figürünün güç ve kontrol unsuru olduğu aile yapısında ergenlik dönemindeki kızlarda erkeklere göre daha az risk içeren davranışlar sergilediği görülmüştür. Ebeveyn kontrolü kız çocuklarının üzerinde daha az riske eğilim göstermesi ile ilişkilendirilmiş, ebeveyn kontrolünün erkek ergen bireylerin davranışları ile anlamlı düzeyde ilişkili olmadığı tespit edilmiştir (Grasmick ve ark, 1996). İlgili araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; kız ve erkek öğrencilerin sigara içmeme oranının istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Kızlarda sigara içmeme oranı %94,2 iken erkek öğrencilerde %78,5 olarak bulunmuştur.

Samsun’da lise dönemi öğrencilerinin madde kullanımı yaygınlığını tespit etmek amacıyla yapılan araştırmada kız ve erkek öğrencilerin sigara içmeme oranının istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Kızlarda sigara içmeme oranı %75,2 iken erkek öğrencilerde %64,3 olarak bulunmuştur. Ayrıca hayatları boyunca herhangi bir uyuşturucu madde kullandıklarına ilişkin kız ve erkek öğrencilerin verileri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş, kızlarda %1,7 oranında uyuşturucu madde kullanımı görülürken, erkek öğrencilerde %4,55 olarak bulunmuştur. 26707 lise öğrencisiyle yapılan geniş örneklemlili çalışmada da bu araştırmaya benzer olarak cinsiyet değişkeni ile madde kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu söylenebilir (Arslan ve ark, .2012). Bu araştırmanın sonuçları Arslan ve arkadaşları (2012)’nin araştırması ile karşılaştırıldığında elde edilen sonuçların benzer olduğu görülmektedir. İlgili araştırmanın sonuçlarına göre; sigara içmeyen kız öğrenci sayısının, sigara içmeyen erkek öğrencileri sayısından daha yüksek olduğu görülmüştür.

5.3. Başarı Ve Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki

Bu araştırmanın sonuçlarına göre; *okul başarısı* değişkenininin *madde kullanımı riski* için anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Riskli davranışlar kapsamında yer alan madde kullanımı, ergen bireylerin başarı algısı ile ilişkilendirilebilen bir unsurdur. Riskli davranışlara eğilimi olan ergen bireylerin, içinde buldukları ve hızlı bir gelişim ve değişim içerisinde oldukları bu dönemde geleneklere karşı gelme ve benmerkezcilik görülmektedir. Bununla birlikte, akran ilişkilerinin ön planda olup, akranları tarafından kabul görme ve onaylanma ihtiyacı içerisindedirler. Akran iletişimi ve sosyal ağın genişlemesi sonucunda, artan popülerliğin riskli davranışlara eğilimi arttıran unsurlar olarak ele alınmıştır (Kreager, Haynie, & Hopfer, 2013). Eğer, ergen bireyin başarı ölçütü okul ve müfredat dâhilindeki ve dışındaki etkinliklerde başarı elde etmek değilse, öğrencilerin riskli davranışlara eğilimi ve bunu takiben problemleri davranışlar sergilediği görülmüştür. Okula devamlılık ve okul başarısı konusunda yapılan araştırmalar, okuldan ayrılan ve başarı düzeyi düşük olan öğrencilerde madde kullanımı riskinin daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır (Wang & Fredricks, 2014). İlgili araştırmanın sonuçları bahsedilen araştırmanın sonuçları ile karşılaştırıldığında elde edilen sonuçların benzer olduğu görülmektedir. İlgili araştırmanın sonuçlarına göre; başarı ortalaması 2,5 - 3,49 arasında ($x=5,69$) olan öğrencilerin madde kullanım riski puan ortalamaları, başarı ortalaması 3,5 - 4,49; 4,5 - 5,00 olan öğrencilere göre anlamlı derecede yüksektir.

Okul katılımı farklı boyutlarda incelenen bir süreçtir: davranışsal, duygusal ve bilişsel unsurlar (Wang, & Fredricks, 2014). Davranışsal boyutta, öğrencinin katılımı ve akademik gelişimine destek olabilecek görevleri yerine getirmesi yer alır. Duygusal boyutta, öğrencinin okula aidiyeti, okulda öğrenmeden keyif alması ve okulla ilişkili elde edeceği başarılarla önem vermesi yer almaktadır. Bilişsel boyut ise öğrencinin stratejik ve özyönetim becerilerinin öğrenmeye yöneltmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu üç boyut her bireyde farklılık göstermekle birlikte, öğrencilerin duygu durum, davranış ve düşünce biçimleri hakkında bilgi sağlaması açısından önem teşkil etmektedir. Bununla birlikte, Bronfenbrenner (1973)'in Ekolojik Model'de belirttiği gibi, bireylerin gelişimini etkileyen karmaşık ve dinamik süreçler söz konusudur. Bu süreçler kişinin başka insanlar, objeler ve semboller ile etkileşimini kapsamaktadır. Bu etkileşimler kişinin eğilimlerini ve aksiyonlarını belirleyen kritik süreçler olma özelliği taşımaktadır. Ekolojik Model, okula katılımın, öğrencilerin gelişiminde sosyal çerçeveyi ve öğrenme sürecini etkileyen bir süreç olarak ele almaktadır. Kişilerin eğitim başarısı, uzun vadeli başarı ve kapsamlı öğrenme süreçlerini kapsayan okul katılımı gelişim sürecinin

temelini oluşturduğu öne sürülmüştür. Bununla birlikte, bireylerin çevresel faktörlere ve etkileşimlerine bağlı olarak okula katılımının aynı zamanda bireyin motivasyonuna ve akademik başarı ve öğrenme sürecine ilişkin düşünce yapısından etkilenmektedir(Wang, & Fredricks, 2014).

Okula devamlılığı sağlayamayan veya akademik başarısı düşük olan öğrencilerin farklı alanlarda kendilerini ifade etme ve onaylanma ihtiyacını doğurmaktadır(Lynskey, 2006). Okula bağlı öğrencilerin başarı kriterlerinin akademik alanlara yönelik olması ve başarısını inşa etmek adına akademik alanlara yoğunlaşması, kimliğini inşa edecek farklı bir alana ihtiyaç duymamasına ve motivasyonunun bu alana yoğunlaşmasına etki etmektedir. Okula sosyal ve duygusal olarak bağlı olan ergen bireylerin riskli davranışlara daha az eğilimli olduğu görülmektedir. Okul başarısını temel alıp, akademik başarıya odaklı bir ilerleyiş sergileyen ergen bireylerde daha az riskli davranış görülmektedir. Bunun sebepleri arasında yaşadığı toplumun beklentilerini karşılama ve kendileri gibi okula katılımı olan öğrencilerden ve öğretmenlerinden destek alma yer almaktadır(John, Pishkin, Timothy, & Dale 1993). Bu araştırmanın sonuçları bahsedilen araştırmanın sonuçları ile karşılaştırıldığında elde edilen sonuçların benzer olduğu görülmektedir. Okul başarı ortalaması 3,5 - 4,49 ; 4,5 - 5,00 olan öğrencilerin ($x=4,57$) madde kullanım riski puan ortalamaları, başarı ortalaması 2,5 - 3,49 arasında olan öğrencilere göre anlamlı derecede düşüktür ($x=5,69$). Yani okul başarısı yüksek olan öğrencilerin, okul başarısı düşük olan öğrencilere göre daha az riskli davranışta bulunduğu görülmüştür.

Bu araştırmada okul başarı ortalaması 3,5 - 4,49; 4,5 - 5,00 olan öğrencilerin ($x=4,57$) madde kullanım riski puan ortalamaları, başarı ortalaması 2,5 - 3,49 arasında olan öğrencilere göre anlamlı derecede düşüktür ($x=5,69$).

Öğrenme ve okul katılımına ilişkin üç boyutu ve problemleri davranışların yaygınlığı ele alındığında, okula katılımı olan ve başarı algısı okul başarısı ile ilişkilendiren öğrencilerde, ergenlik döneminde görülebilen risk alma eğilimi, problemleri davranışlar sergileme ve farklı deneyimlere açık olmanın başarı algıları sebebiyle öğrencilerin kaçındığı durumlar olduğu görülmektedir (Wang, & Fredricks, 2014). Bu araştırmada da lise öğrencilerinin verileri incelendiğinde, okul başarısı ile madde kullanım riski arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Ayrıca bu çalışma,

öğrencilerin okul katılımı ve akademik başarısını madde kullanımı ve problemlili davranışları inceleme kapsamında yapılan diğer araştırmaların sonuçlarını destekler niteliktedir. Bu araştırmadan; Wang, & Fredricks (2014)'in çalışmasını destekleyen nitelikte bir sonuç elde edilmiştir, araştırmanın sonuçlarına göre, okul başarısı yüksek olan öğrencilerin, okul başarısı düşük olan öğrencilere göre farklı deneyimlere daha az açık oldukları görölmektedir.

5.4. Anne Baba İlişki Durumu, Anne Ve Baba Eğitim Düzeyi İle Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki

Anne Baba İlişki Durumu değişkeninin *madde kullanımı riski* için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ergen bireylerin başa çıkma yöntemleri incelenirken, sağlıksız başa çıkma yöntemlerinin problemlili davranışlara eğilimi arttırdığı görölmektedir. Ergen bireylerin uyum sürecini ve psikolojik iyilik halini etkileyen faktörlerden bir tanesinin de anne babanın ilişki durumu olduğu görölmektedir. Anne babası boşanan ergen bireylerin bu süreçte uyum sağlama becerilerinin riskli davranışlara eğilim ile ilişkilendirilebilecek bir unsur olduğu öne sürölmüştür. Anne babanın boşanması, ergen bireylerin ayrılma sürecini algılama biçimi ve sonrasında geliştirdikleri baş etme yöntemlerini yapılandırma anlamında etkisi olduğu düşünölmektedir. Doherty ve Needle (1991), anne babası ayrılma sürecinde olan ergen bireylerle yaptığı çalışmada, kontrol grubu olarak anne babaları evli olan ergen bireyler ile araştırma gerçekleştirilmiştir. Anne babası ayrılma sürecinde olan 48 ergen bireyle çalışılan araştırmada, beş yıllık dönem içerisinde psikolojik uyum sağlama becerileri ve madde kullanımı değişkenlerinin görölme oranı incelenmiş, elde edilen verilen kontrol grubundan elde edilen bilgiler ile karşılaştırılmıştır. Araştırmanın kontrol grubu ise 578 katılımcı ile oluşturulmuştur.

Araştırmanın sonuçları doğrultusunda ergenlik döneminde kız ve erkek öğrencilerin anne babalarının ayrılma öncesindeki 12 aylık süreç ve ayrıldıktan sonraki 5 yıl süresinde farklı ve sağlıksız başa çıkma yöntemleri benimsediği öne sürölmüştür. Ergenlik dönemindeki kızlarda boşanma öncesinde olumsuz tepkiler göröldüğu ve erkeklerde ise boşanma sonrasında sağlıksız etkiler getirdiğinin ve boşanma sürecinin

kız ve erkeklerdeki etkilerinin farklı zamanlarda kendini göstermesi ve her iki grupta da sağlıksız başa çıkma yöntemlerinin ve madde kullanım riskinin olduğu tespit edilmiştir. Psikolojik iyilik hali, özgüven, madde kullanımı, okul ve aile problemleri değişkenleri anne babası birlikte olan diğer ergen bireyler ile karşılaştırılmıştır. Özellikle psikolojik iyilik hali, aileye ilişkin stres ve madde kullanımına yönelik cinsiyet farklılıklarının olduğu tespit edilmiştir. Anne babası ayrı olan ergenlik dönemindeki erkek bireylerde madde kullanımı görüldüğü ve anne babası ayrı olan ergenlik dönemindeki kızlarda psikolojik iyilik halinin daha düşük olduğu saptanmıştır (Doherty& Needle, 1991). Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar ile Doherty ve Needle (1991)'in yaptığı araştırma sonuçları karşılaştırıldığında, araştırma sonuçlarının bahsedilen araştırmanın sonuçları ile benzer olmadığı görülmektedir. Bu araştırmadan; Doherty ve Needle (1991)'in araştırmasını, boşanma durumunun ergenlerde madde kullanım riskini arttırdığı sonucunu destekleyen nitelikte bir sonuç elde edilmemiştir.

Araştırma kapsamında yer alan ve anne baba ilişki durumu değişkenine ek olarak anne ve baba eğitim düzeyi ayrıca ele alınmıştır.

İlgili araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; hem anne hem de baba eğitim düzeyi ile madde kullanım riski arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır.

Bununla birlikte ergenlerde madde kullanımına yönelik yapılan çalışmalarda ailenin madde kullanımı hususundaki farkındalık düzeyinin ergen bireylerde madde kullanım riski üzerinde koruyucu bir faktör olduğu öne sürülmüştür. Anne baba eğitim düzeyi ile madde kullanım riski arasındaki ilişkinin anlamlı düzeyde olduğunu öne süren çalışmalardan bir tanesi Tebes ve arkadaşları (2011) tarafından Afrikalı Amerikalı ergen bireylerle yapılmıştır. Araştırmada ebeveynlerin madde kullanımına ilişkin bilgisinin ergen bireylerin madde kullanımı ile ilişkisi ve bu ilişkinin cinsiyet ve sınıf düzeyi bakımından değişkenlik gösterip göstermediğini tespit etmek hedeflenmiştir. Yapılan çalışmada, ebeveynlerin madde kullanımına ilişkin farkındalık düzeyinin ergenlik dönemindeki erkek bireyler üzerinde koruyucu faktör oluşturduğu öne sürülmüştür. Ayrıca, Afrikalı Amerikalı gençlerin ailelerinin madde kullanımına yönelik farkındalığı ve çocuklarını bu anlamda bilinçlendirmeleri, erken ergenlik döneminde koruyucu faktör oluşturduğu tespit edilmiştir. Özellikle ergenliğin son evresi

olarak nitelendirilebilecek ve lise ve dengi düzeyde olan ergenlik dönemindeki bireylerin ailelerinin farkındalık düzeyinin erken ergenlik dönemindeki bireylerde olduğu kadar koruyucu nitelikte olmadığı ifade edilmiştir (Tebes ve ark, 2011).

İlgili araştırmanın sonuçları Tebes ve arkadaşları (2011)'nın araştırmasının sonuçları ile karşılaştırıldığında elde edilen sonuçların benzer olmadığı görülmektedir.

5.5. Kardeş Sayısı, Kardeş Sırası İle Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki

Araştırmanın kapsamında yer alan *kardeş sayısı* ve *kardeş sırası*, *madde kullanımı riskini* ele alırken incelenen sosyodemografik değişkenler arasında yer almaktadır. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda kardeş sayısı ve kardeş sırasının ergen bireylerde madde kullanım riski ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı saptanmıştır.

Ailesel faktörlerin ele alındığı ve ergenlerde madde kullanımı konusunda yapılan çalışmalarda kardeşlerin madde kullanımı değişkeni ele alınarak, ergenlerde madde kullanım riski incelenmiştir.

Argys ve arkadaşları (2006), kardeş sırasının ergenlikte riskli davranışlarla birlikte ele almıştır. Özellikle ailenin büyüklüğü ve kardeş sırasının riskli davranışlara eğilimi belirleyen bir faktör olarak incelendiği çalışmada, özellikle ilk çocukların kardeşlerine rol modeli olmaları açısından ailede önemli bir işlevi olduğu öne sürülmektedir. Ayrıca, ailede ilk çocukların karakteristik olarak ailedeki diğer çocuklara göre başarı odaklı ve otoriter olduğu öne sürülmektedir. Ayrıca, ailelerin ilk çocuklarına ayırdıkları zamanın bölünmemesi sebebiyle bunun olgunlaşma evresine etki edebilecek denli önemli bir süreç olduğu öne sürülmüştür. Ayrıca, ilk çocukların deneyimleri ailede emsal niteliği taşımakla birlikte, olumlu davranışları ile olumlu rol modeli olabilir, olumsuz davranışları sebebiyle de ailedeki diğer çocuklar için uyarı niteliği taşıyabilirler. Kardeş sırasının ergenlik dönemindeki riskli davranışlar arasındaki ilişkisi kardeşler arasındaki ilişki kapsamında şekillendiğini öne süren çalışmada kolej düzeyinde eğitim alan ergen bireylerin madde kullanımına yönelik deneyimlerinin

kendisinden yaşça küçük kardeşlerini etkileyebilen bir faktör olduğu düşünülmektedir. Tek başına ilişkilendirilebilen bir değişken olmamakla birlikte ebeveynlerin madde kullanımına ilişkin bilgisi ve farkındalık düzeyinin madde kullanım riski konusunda ilişkilendirilebilecek unsurlar olabileceği ifade edilmiştir. Kardeş sırasına benzer olarak kardeş sayısının da ergen bireylerin madde kullanım riski ile ilişkisi ele alınmıştır. Özellikle geniş ailede olan çocukların kardeşlerini model alabileceği veya kardeşinin problemlili davranışını normal algılama gibi durumların söz konusu olabileceği belirtilmiştir (Argys ve ark, 2006). Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar, Argys ve arkadaşları (2006)'nın araştırmasının sonuçları ile karşılaştırıldığında, sonuçların benzer olmadığı görülmektedir. Bu araştırmada ilk çocuk olan ($x=4,92$) öğrencilerin madde kullanım riski puan ortalamalarının, ortanca ($x=4,36$) ve son çocuk olan ($x=4,77$) öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Oysa ki adı geçen araştırmada ilk çocukların karakteristik olarak ailedeki diğer çocuklara göre başarı odaklı ve otoriter olduğu öne sürülmektedir.

5.6. Yaş, Sınıf Düzeyi İle Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki

Bu araştırmanın sonuçlarına göre; *yaş* değişkeninin *madde kullanımı riski* için anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Madde kullanımına ilişkin, ergen bireylerle yapılan araştırmalarda, madde kullanımının yaşla birlikte artış gösterdiği öne sürülmüştür. Ayrıca, Meclis Araştırma Komisyonu Raporu (2008) verilerine göre madde kullanan bireylerin %75'lik oranının madde kullanımına başlama yaşının 20'nin altında olduğunu tespit etmiştir. Hill, Duggan, ve Lapsley (2012), ergenlik döneminin son evrelerinin bireyselleşme ve ayrışma kaygısı barındırdığını ve anlam arayışını beraberide getirdiğini öne sürmüştür. Bilişsel becerileri gelişen ve kendini yönetme, hedef belirleme ve planlı olma alanlarında yeterli bireyler olma yolunda ilerleyen ergen bireyler, özellikle ergenliğin son evrelerinde bireyselleşme dürtüsü ile risk alma eğilimleri daha fazla olabilir. Bu araştırmadan; Hill, Duggan, ve Lapsley (2012)'in ergenlik kavramına ilişkin ifadelerini destekleyen nitelikte bir sonuç elde edilmiştir. İlgili araştırmanın sonuçlarına göre, 17

yaşında olan (x=5,18) öğrencilerin madde kullanım riski puan ortalamalarının, 15 yaşında olan (x=4,28) öğrencilere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bu araştırmanın sonuçlarına göre; *sınıf düzeyi* değişkeninin *madde kullanımı riski* için anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ergen bireylerin, özellikle ergenliğin son evrelerinde bireyselleşme dürtüsü ile risk alma eğilimlerinin daha fazla olabileceği savını desteklemek adına Arslan ve arkadaşlarının (2012) yaptığı çalışmada lise öğrencilerinin sınıf düzeyi arttıkça, ilk kez sigara kullanma, sigara kullanma alışkanlığı edinmek, alkol alma ve sarhoş olma gibi durumlarda anlamlı düzeyde artış olduğu belirtilmiştir. Araştırmada, öğrencilerin sınıf düzeyi ve madde kullanım riski arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin sınıf düzeyini değişken olarak temel alan diğer araştırmalar incelendiğinde, lise öğrencilerinde madde kullanımı arasında pozitif yönlü olduğunu öne süren araştırmalar mevcuttur. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar ve Arslan ve arkadaşlarının (2012) yaptığı araştırmanın sonuçları karşılaştırıldığında, sonuçların benzer olduğu görülmektedir. Bu araştırmada; lise 3 düzeyinde (x=5,41) olan öğrencilerin madde kullanım riski puan ortalamaları lise 1 düzeyinde (x=4,16) ve lise 2 düzeyinde (x=4,59) olan öğrencilere göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur.

.Bartın'da ortaöğretim düzeyi öğrencilerinde madde kullanım yaygınlığının ölçüldüğü çalışmada, ilköğretim 1. ve 2. kademe ve ortaöğretim öğrencilerinde madde kullanımı yüzdelerinin değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları arasında, ilköğretim 1. Kademe öğrencilerinde madde kullanımı %12,4 oranında ilköğretim 1. kademede, %24,9 oranında ilköğretim 2. Kademede ve %62,7 oranında ortaöğretim öğrencilerinde saptanmıştır (Erdamar ve ark, 2014).

Taşçı ve arkadaşlarının (2005) yılında kız meslek lisesi öğrencileri ile yaptığı çalışmada da sınıf düzeyi ile madde kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Madde kullanımının en yaygın olduğu sınıfın 12. Sınıf olduğu belirlenen çalışmada ergen bireylerin oluşturduğu sosyal ağlar, popülerlik, onaylanma, bireyselleşme ve ayrışma faktörlerinin etkili olabileceği düşünülebilir.

5.7. Okul Türü İle Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki

Araştırma sonuçları , *okul türü ve madde kullanımı riski* arasındaki ilişkiyi kapsayan verileri içermektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre, Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinde, Anadolu Lisesi ve Anadolu Teknik ve Meslek Lisesi türlerinde eğitim gören öğrencilere göre madde kullanım riskinin daha az olduğu saptanmıştır. Anadolu İmam Hatip Lisesinde öğrenim gören ($x=3,79$) öğrencilerin madde kullanım riski puan ortalamaları, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi($x=5,05$) ve Anadolu Lisesinde ($x=5,11$) öğrenim gören öğrencilere göre anlamlı derecede düşüktür.

Bu araştırmanın sonucu, eğitim müfredatının koruyucu bir faktör olarak öğrencilerin riskli davranışlara eğilimini önleyebilecek özellikte olduğu düşünülebilir. Anadolu İmam Hatip liselerinde verilen ve genel ortaöğretim müfredatına ek olarak mesleki ve dini derslerin öğrencilerin davranışsal, duygusal ve bilişsel boyutları ile okula katılımını etkileyebilecek faktörler olarak düşünülebilir. Dini tutum ve davranışların problemleri davranışlar hususunda koruyucu faktör olduğunu öne süren çalışmalar mevcuttur.

Afrikalı-amerikalı gençlerle yapılan bir çalışmada, madde kullanımına ilişkin risk ve koruyucu faktörler incelendiğinde, gençlerde müfredat dışı ve dini ritüelleri kapsayan faaliyetler içerisinde olma durumu ile madde kullanımı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu öne sürülmüştür. Araştırmanın kapsamında, özellikle “Tanrı’ya yakınlık” ve “Aileye yakınlık” değişkenleri temel alınarak gençlerin madde kullanımı riskini tanımlayan ve koruyucu olan faktörler ele alınmıştır. Hristiyanlık inancına mensup gençlerin dini ritüelleri yerine getirmesi ve kilise ziyaretleri yapması, Tanrı’ya yakınlığını dini tutum ve davranışlar çerçevesinde perçinlemesi madde kullanım riskinden koruyan bir faktör olarak öne sürülmüştür (Myers, 2013). Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar Myers (2012)’in yaptığı araştırmanın sonuçları ile karşılaştırıldığında, sonuçların benzer olduğu görülmektedir. İlgili araştırmada; müfredat dışı ve dini ritüelleri kapsayan faaliyetler içerisinde olma durumu Anadolu Lisesi ve Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’nde öğrenim gören öğrencilere göre daha fazla olan Anadolu İmam Hatip lisesinde öğrenim gören öğrencilerin madde kullanım riskinin diğer iki okulda öğrenim gören öğrencilere göre daha az olduğu görülmüştür.

Ortadoğu kökenli ergen bireylerle yapılan çalışmada Los Angeles ve Lübnan'da yaşayan Müslüman ergen bireylerin azınlık olmayan hristiyan ergen bireylerle karşılaştırması yapılmıştır. Araştırmanın temel aldığı ise Amerika'da yaşayan ve Lübnan'da yaşayan Müslüman ergen bireylerin dini tutum ve davranışları, kültürel arkaplan ve spiritüellik anlamında farklılık gösterip göstermediğidir. Yapılan çalışmada aileye ve inanca bağlılığın madde kullanımı ile negatif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, Amerika'da geçirilen zamanın, Müslüman ergen bireylerin madde kullanımı riskinin arttığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda önleyici ve müdahale gerektiren programların geliştirilmesinde dini, kültürel, ailevi ve kişisel faktörlerin temel alınması gerekliliği savunulmaktadır (Badr, Taha, & Dee, 2014).

5.8. Aile Türü, Gelir Düzeyi İle Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişkisi

Ergenlik döneminde problemlili ve risk barındıran davranışlara eğilimleri incelerken ele alınan sosyodemografik değişkenler arasında aile türü ve gelir düzeyi yer almaktadır. Özellikle gelir düzeyi değişkeni incelenen çalışmalarda, kırsal kesim ve düşük sosyoekonomik ve kültürel statüye sahip ailelerdeki ergen bireylerin riskli davranışlar sergileme eğilimi ele alınmıştır.

Bu çalışmada ise *aile türü* ile riskli davranışlar arasında yer alan ve en önemli ayağını oluşturan *madde kullanımı riski* arasındaki ilişki incelendiğinde anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür.

Bu çalışmada *gelir düzeyine* baktığımızda da ergen bireylerde *madde kullanımı riski* ve gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki değişkenin madde kullanım riski için anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu ilişki kapsamında çok yüksek gelir düzeyine sahip ailelerin ergen bireylerinin madde kullanım riskinin daha fazla olduğu saptanmıştır. Ekonomik açıdan dezavantajlı olan ailelerdeki çocukların, riskli davranışlara eğiliminin daha fazla olduğu öne sürülen çalışmalarda, ergen bireylerin içinde bulunduğu koşulların bir stres faktörü oluşturduğunu ve bu bağlamda sağlıksız bir başa çıkma yöntemi olarak risk alma eğilimlerinin fazla olduğu çıkarımına varılmaktadır.

Ansary, MacMahon ve Luthar (2011), gençlerin içinde buldukları koşulların oluşturduğu duygu durumun problemleri davranışlar ve okul başarısı ile ilişkisini incelemiştir. Düşük ve yüksek sosyoekonomik düzeydeki ailelerin ergen bireylerinin stres düzeyleri ve stresin meydana getirdiği durumların karşılaştırıldığı çalışmada, düşük sosyoekonomik düzey ve dezavantajlı koşullara sahip ergen bireylerin okulda başarısızlık unsurunun stres faktörü oluşturduğu ve düşük performansın madde kullanımı ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Düşük sosyoekonomik düzeyde ergen bireylerden farklı olarak, ayrıcalıklı kabul edilebilecek düzeydeki gençlerin ise stres faktörü olarak sosyal anksiyete ve akademik performans kaygısı söz konusu olduğu öne sürülmüştür.

Bununla birlikte, ekonomik açıdan üst düzeyde olan ailelerin çocukları ile yapılan araştırmalar sınırlı olmakla birlikte, riskli davranışlara eğilimlerinin fazla olduğu sonucuna varılmıştır (Racz, McMahon, & Luthar, 2011). Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar Racz, McMahon ve Luthar (2011)'in yaptığı araştırmanın sonuçları ile karşılaştırıldığında, sonuçların benzer olduğu görülmektedir. Gelir düzeyi çok yüksek ($x=5,69$) aileden gelen öğrencilerin madde kullanım riski puan ortalamaları, gelir düzeyi yüksek, orta, düşük ve çok düşük olan öğrencilerin ortalamalarına göre anlamlı derecede yüksektir.

Farklı değişkenlerin ele alındığı ve ergen psikopatolojisi ve iyilik halini inceleyen araştırmalarda çoğunlukla avantajlı ve ayrıcalıklı koşullara sahip ergen bireylerin herhangi bir problemi olmadığı yanıtına düşülmektedir. Özellikle ergenlik döneminin hızlı değişim ve gelişim süreçlerini barındırması, aynı şekilde avantajlı koşullara sahip ergen bireylerde problemleri davranışlar görülmesi söz konusu olmaktadır. Luthar ve Ansar (2005), çok yüksek gelir düzeyine sahip ve ayrıcalıklı statüde olan ergen bireyleri problemleri davranışlar anlamında dört ana boyutta incelemiştir: geleneklere sadık olan grup, okul katılımının olmaması, madde kullanımı ve birden fazla problemleri davranışın söz konusu olduğu gruplar olarak sınıflandırılmıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar Luthar ve Ansar (2011)'in yaptığı araştırmanın sonuçları ile karşılaştırıldığında, sonuçların benzer olduğu görülmektedir.

Cornwell ve arkadaşları (2003), 14 yaşındaki ergenlerin sigara kullanımı ile ilişkilendirilebilecek değişkenleri incelediğinde kişisel ve sosyal dezavantajların sigara kullanımı konusunda ilişkisi olduğu saptanmıştır. Özellikle içinde buldukları koşullar sebebiyle problemi içselleştirme ve dışsallaştırma durumunun madde kullanımı ile ilişkilendirilen unsurlar olduğu ortaya çıkmıştır. Problemleri algılama biçiminin dışında, sigaraya başlama yaşının 14 olduğu ergenlik dönemindeki erkeklerin sayısı daha fazla bulunmuştur. Ayrıca, problem algısına yönelik ilişkili değişkenler arasında evlilik içinde çatışmalara maruz kalma, düşük gelir düzeyi, ebeveynin sigara kullanıyor oluşu ve annenin depresyonu yer almaktadır.

5.9.Okula Devam Durumu Ve Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki

Bu araştırmanın sonuçlarına göre *okula devam durumu* ile *madde kullanımı riski* puan ortalamaları arasındaki farklılık anlamlı düzeydedir.

Okula devamlılığı sağlayamayan öğrencilerin problemleri davranış sergileme eğiliminin arttığı görülmektedir(Azagba, & Asbridge, 2013). Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar Azagba ve Asbridge (2013)'nin yaptığı araştırmanın sonuçları ile karşılaştırıldığında, sonuçların benzer olduğu görülmektedir. Okula düzenli devam etmeyen öğrencilerin (x=5,29) madde kullanım riski puan ortalamalarının, okula düzenli devam eden öğrencilerden (x=4,67) daha yüksek olduğu görülmüştür.

Ayrıca, okul katılımının ve problemleri davranışların karşılıklı etkileşimi olduğu düşünülmektedir. Problemleri ve risk barındıran davranışlar sergileyen öğrencilerin okula katılımının azaldığı, okula katılımın azaldığı öğrencilerin de farklı ve problemleri davranışlar arayışına girmesi ve bu davranışlar ile kimliğini ortaya koyma söz konusu olmaktadır(Azagba, & Asbridge, 2013). Yapılan çalışmalar, özellikle madde kullanım riskinin okula bağlılık ile arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu öne sürmektedir (Lynskey, 2006; Wang, & Fredricks, 2014). Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar Lynskey, Wang ve Fredricks (2014)'in yaptığı araştırmanın sonuçları ile karşılaştırıldığında, sonuçların benzer olduğu görülmektedir. Okula düzenli devam etmeyen öğrencilerin (x=5,29) madde kullanım riski puan ortalamalarının, okula düzenli devam eden öğrencilerden (x=4,67) daha yüksek olduğu görülmüştür.

Davranışsal katılım ve problemlı davranışlara eğilim incelendiğinde, derslere katılım ve derslere ilişkin ödevlerin yerine getiren öğrencilerin daha az problemlı davranış sergilediği ve madde kullanımı riskinin daha az olduğu öne sürülmüştür. Buna sebep olabilecek faktörler arasında, öğrencilerin müfredata ilişkin faaliyetlere odaklanması, eğitim aldığı kuruma bağlılığı geliştiren, riskli davranışlara zaman ve enerji bırakmayan bir eylem niteliği taşıır (John, Pishkin, Timothy, & Dale 1993). Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar John, Pishkin, Timothy ve Dale (1993)'in yaptığı araştırmının sonuçları ile karşılaştırıldığında, sonuçların benzer olduğu görülmektedir. Okula düzenli devam etmeyen öğrencilerin ($x=5,29$) madde kullanım riski puan ortalamalarının, okula düzenli devam eden öğrencilerden ($x=4,67$) daha yüksek olduğu görülmüştür.

Okul katılımına ilişkin bilişsel süreçlerin problemlı davranış ve madde kullanım riski ile ilişkisini incelediğimizde, öğrencilerin öğrenmeye ilişkin hedefe odaklı ve planlı olmasının aynı zamanda riskli davranışlara yönelik kaçınmacı olmalarını gerektiren düşünce kalıplarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır(Wang, & Fredricks, 2014). Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar Wang ve Fredricks (2014)'in yaptığı araştırmının sonuçları ile karşılaştırıldığında, sonuçların benzer olduğu görülmektedir. Okula düzenli devam eden öğrencilerin ($x=4,67$) madde kullanım riski puan ortalamalarının, okula düzenli devam etmeyen öğrencilerden ($x=5,29$) daha düşük olduğu görülmüştür.

Araştırmadaki değişkenler, cinsiyet, yaş, başarı, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, anne baba birliktelik durumu, başarı, kardeş sırası, kardeş sayısı, sınıf düzeyi, gelir düzeyi, aile türü ve okula devam durumunun, ergen bireylerde madde kullanım riski ile ilişkilendiren faktörler olup olmadığı hususunda incelenmiştir.

Farklı boyutlarda ilişkilendirilebilen değişkenler, literatürde yer alan ve belirtilen değişkenleri temel alınarak yapılan araştırmaların ışığında destekleyici kanıtlar sunmuştur. Bu çalışma, genç nüfusu fazla olan ülkemizde, özellikle ergen bireylerin madde kullanımı riski ile ilişkilendirilebilecek faktörlerin incelenmesi, bu alanda yapılacak koruyucu ve müdahaleci eylemlerin yapılandırılmasında destek olabilecek türde veriler içermektedir.

5.10. İnternet Kullanımı Ve Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki

Bu araştırmada *İnternet Kullanımı* ve *madde kullanımı riski* ile ilgili yapılan t testi sonuçlarına göre ortalamalar arasındaki farklılık anlamlı düzeydedir. Öte yandan, sosyodemografik bilgiler çerçevesinde İnternet erişim yolu (kişisel telefon, kişisel bilgisayar ve internet kafe) değişkeni ile madde kullanım riski arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır.

İnternet kullanımı özellikle ergenlik dönemindeki bireylerin sıklıkla kullandığı popüler medya aracı haline gelmiştir. Özellikle bu dönemde ergen bireylerin internet kullanımının ve erişilebilirliğin artması sebebiyle problemlili ve risk barındıran davranışlara yol açabilecek bir etkinlik haline gelmektedir. Bu araştırmaya benzer olarak Ju-Yu ve arkadaşları (2008) yapmış oldukları çalışmada, ergenlik dönemindeki bireylerin internet kullanımını madde bağımlılığı ile karşılaştırmış, 3662 öğrenci ile yaptıkları çalışmada internet kullanan ve kullanmayan bireylerin psikiyatrik durumunu ele almışlardır. Çıkan sonuçlar doğrultusunda, internet kullanımının, madde kullanımı ile beraber görülebilen problemlili davranış olduğu sonucuna varılmıştır. Problemlili davranış teorisine göre ergen bireylerin internet kullanımı problemlili ve risk içeren davranışları tetikleyebilecek bir unsur olarak değerlendirilip o yönde koruyucu ve önleyici çalışmalar gerekliliği üzerinde durulmuştur (Ju-Yu ve ark, 2008).

5.11. Üyelik Durumu Ve Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki

İlgili araştırmada *üyelik durumu* (*Gençlik merkezi veya herhangi bir kulüp olmak üzere*) değişkeninin *madde kullanımı riski* için anlamlı olmadığı sonucu elde edilmiştir. İlgili araştırmadan farklı olarak müfredat dışı aktivitelerin ergenlerde madde kullanımı arasında negatif yönlü ilişki olduğuna dair sonuçlar elde eden araştırmalar mevcuttur.

Cooley ve Henriksen (1995) yapmış oldukları çalışmada, 5639 ergen bireyin müfredat dışı etkinlikleri ile madde kullanımı arasındaki ilişki incelenmiştir. Müfredat dışı etkinlikler ve kulüp faaliyetlerine katılan ergen bireylerin ayrıca madde kullandığı, fakat madde kullanımının düzeyi ve madde türleri bakımından, herhangi bir müfredat

dışı faaliyete katılmayan gruba göre farklılıkları olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte madde kullanımı olmayan öğrencilerin bulunduğu grubun müfredat dışı etkinliklere katılanlar arasında olduğu tespit edilmiştir. Katılım göstermeyen öğrencilerin kullandıkları madde türlerinin katılımcı olan öğrencilere göre daha fazla ve daha üst düzey kullanımın söz konusu olduğu saptanmıştır. Myers (2013), müfredat dışı etkinliklerin, öğrencilerin madde kullanımı ile ilişkisini incelediği çalışmasında, müfredat dışı katılımın madde kullanımı arasında negatif yönlü ilişki olduğunu öne sürmektedir.

5.12. İkamet Yeri Ve Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki

Bu araştırmada, *İkamet yerinin madde kullanımı riski* için anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, öğrencilerin yaşadığı yeri ve madde kullanımı riski ve yaygınlığını ele alan çalışmalarda hem destekleyici hem de farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bu araştırmadan, öğrencilerin yaşadığı yeri ve madde kullanımı riski ve yaygınlığını ele alan çalışmalardan daha farklı sonuçlar elde edilmesinin nedeni, örneklem grubunda yer alan öğrencilerin benzer sosyo-kültürel çevreden gelmesi olabilir.

Lo, Weber ve Cheng (2013), Alabama'da devlet okullarındaki öğrencilerle yapmış oldukları çalışmada, şehir ve kırsal bölgede ikamet eden öğrencilerin madde kullanımını yaşadıkları bölgenin koşulları, sosyal dezavantajlar ve okul değişkenlerini karşılaştırarak ele almıştır. Sonuçlar doğrultusunda şehir ve kırsal kesimde ikamet eden öğrencilerin yapısal ve sosyal farklılıklarının olduğunu ve bu farklılıkların madde kullanımı ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Okulun öğrenciler üzerinde koruyucu etkisi olduğunu öne süren araştırmada, yaşanan bölgenin yapısı, bölgedeki toplumun sahip olduğu özellikler ve düzensizlik gibi değişkenlerin madde kullanımı ile ilişkilendirilen yapısal ve organizasyonel faktörler olduğu sonucu çıkarılmıştır.

Scheer ve Borden (2000), şehir ve kırsal bölgelerde ikamet eden 11. Sınıf öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmada, yaşanan bölge, ailenin farkındalık düzeyi ve ailelerin çocuklarına madde kullanımına ilişkin bilgilendirmesi değişkenleri ele alınarak bölgeler arasında karşılaştırma yapılmıştır. Sonuçlar doğrultusunda yaşanan bölge ile

madde kullanımını arasında anlamlı ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, ailenin katılımı, ailenin çocuklarını maddeler konusunda bilinçlendirmesi ve çocuklarına bu noktada yeterli ilgiyi sağlaması madde kullanım riski ile negatif yönlü ilişkinin görüldüğü değişkenler olarak belirtilmiştir.

Araştırmadaki değişkenler, cinsiyet, yaş, başarı, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, anne baba birliktelik durumu, başarı, kardeş sırası, kardeş sayısı, sınıf düzeyi, gelir düzeyi, aile türü, internet kullanımı, ikamet, üyelik durumu ve okula devam durumunun, ergen bireylerde madde kullanım riski ile ilişkilendiren faktörler olup olmadığı hususunda incelenmiştir.

Farklı boyutlarda ilişkilendirilebilen değişkenler, literatürde yer alan ve belirtilen değişkenleri temel alınarak yapılan araştırmaların ışığında destekleyici kanıtlar sunmuştur. Bu çalışma, genç nüfusu fazla olan ülkemizde, özellikle ergen bireylerin madde kullanımını riski ile ilişkilendirilebilecek faktörlerin incelenmesi, bu alanda yapılacak koruyucu ve müdahaleci eylemlerin yapılandırılmasında destek olabilecek türde veriler içermektedir.

5.13. Anne Baba Tutumu Ve Madde Kullanımı Riski Arasındaki İlişki

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; öğrencilerin *en az bir kez sigara kullanıp kullanmamış olmaları* ve *anne baba tutumlarına* bakıldığında baba tutumu değişkeninin en az bir kez sigara kullanıp kullanmamış olma ile ilişkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; öğrencilerin *sigara denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmaları* ve *anne baba tutumlarına* bakıldığında anne tutumu değişkeninin sigara denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olma ile ilişkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; öğrencilerin *sigara denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olmaları* ve *anne baba tutumlarına* bakıldığında baba tutumu değişkeninin sigara denemeyi düşünüyor veya düşünmüyor olma ile ilişkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Ailesi tarafından kabul gören ve sağlıklı bir aile iletişiminin olduğu çevresel faktörlere maruz kalan ergen bireylerin içinde bulunduğu duygu durum neticesinde risk almaya daha az eğilimli olduğu söylenebilir (Susman ve Dorn, 2013). Bu araştırmadan elde edilen sonuçların, Susman ve Dorn (2013)'un ergenlik kavramına ilişkin ifadelerini destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre; en az bir kez alkol kullanmamış olan 130 öğrenciden, 106'sının baba tutumunun demokratik olduğu, 24 öğrencinin ise baba tutumunun otoriter olduğu görülmüştür. Babası ile sağlıklı bir iletişimi olan öğrencilerin risk almaya daha az eğilimli olduğu görülmüştür.

Ergenlik dönemindeki bireylerin geleneklere aykırı davranışlar içerisinde olmaları, bireyselleşme ve ayrışma açısından attıkları adımlar olarak nitelendirilebilir. Bu bağlamda, ergenlerin problem teşkil edebilecek davranışlarının arkasında koruyucu veya risk faktörü oluşturan unsurlar yer almaktadır. Ergenlik dönemi problemleri davranış kuramı çerçevesinde, ergenlerin risk içeren davranışlara eğilimini arttıran çevresel faktörlerin söz konusu olduğu öne sürülmektedir. Bu davranışlar çoğunlukla, kural ihlali ve madde kullanımı şeklinde kendisini gösterir. Bu davranışların sergilenmesindeki amaç ise, ergen bireyin aileden bağımsız olma arzusudur. Aynı zamanda, hızlı gelişim ve değişim içerisinde olan ergen bireyin inişli çıkışlı ruh halini ve yaşadığı stresi azaltma adına risk içeren davranışlara eğiliminin daha fazla olduğu öne sürülmektedir.

Risk içeren davranışların görülmesi hususunda ergen bireyin karakteristik özellikleri ve algıladıkları çevrenin önemli rol oynadığı Karaman'ın (2013) yapmış olduğu çalışmada belirtilmiştir. Türkiye'deki farklı sosyoekonomik ve kültürel arka plana sahip şehirlerden seçilen 15-18 yaş arasındaki 2834 ergen birey ile yapılan çalışmada, kişisel özellikler bağlamında depresyon, özgüven, stres ve yabancılaşma unsurlarının riske eğilimi arttırdığı saptanmıştır. Ayrıca, yaşam koşullarından kaynaklı kabul edilebilecek algılanan risk faktörleri arasında, aile ilişkileri ve yaşam kalitesi unsurları risk eğilimini arttıran çevresel faktörler olarak saptanmıştır. Araştırma doğrultusunda, risk eğiliminin artması ile birlikte problemleri davranışın görülme olasılığının artacağı ifade edilmiştir. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar, Karaman (2013)'in araştırmasının sonuçları ile karşılaştırıldığında, sonuçların benzer olduğu görülmektedir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre; alkol kullanmayı düşünmediğini ifade eden 114 öğrenciden, 97'sinin anne tutumunun demokratik olduğu, 17 öğrencinin ise

anne tutumunun otoriter olduğu görülmüştür. Annesi ile sağlıklı bir iletişimi olan öğrencilerin risk almaya daha az eğilimli olduğu görülmüştür.

Algılanan çevre ergen bireyin problemlili davranışı açıklayan ve/veya problemlili davranışa yönelik koruyucu faktör niteliği taşıyan bir diğer boyuttur. Algılanan çevrede, hem yakın hem de uzak boyutlar yer almaktadır. Uzak yapıda, ergen birey için problemlili davranışa yöneltebilecek rol modelleri, doğru davranışa yöneltebilecek rol modelleri, sosyal destek, kontrol düzeyi yer almaktadır. Algılanan çevrenin yakın boyutunda ergen bireyin aile ilişkisindeki uyum yer almaktadır. Ayrıca, bu yakın ve uzak boyutlar kendi aralarında ilişkisi olan faktörler olup, uzak boyutun problemlili davranışın görülme riskini arttıran bir unsur olduğu düşünölmektedir. Uzak boyutta yer alan rol modelleri, başarı algısı ve sosyal destek unsurları yakın boyutu oluşturan aile ve akranların oluşturabileceği rol modelleri olmasından ötürü yakın boyut dolaylı ve kritik etkiye sahiptir (Jessor, 1991). Özetle, problemlili davranış teorisi ergen bireylerdeki riskli davranışa eğiliminde sosyal, psikolojik ve çevresel unsurların rol oynadığı belirtilmiştir. İlgili araştırmada ele alınan değişkenler problemlili davranış kuramını destekleyen ölçüde bulgular içermektedir.

Kişisel inanç kalıpları kapsamında, benlik algısı, sosyal çevreden eleştiriye maruz kalma, stres ve yabancılaşma faktörleri yer almaktadır. Bu bağlamda, sosyal desteğin yetersiz olduğu ve eleştiriye maruz kalan ergen bireylerin problemlili davranışlara eğilimlerinin fazla olduğu öne sürölmüştür (Jessor,1991). Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar, Jessor (1991)'un araştırmasının sonuçları ile karşılaştırıldığında, sonuçların benzer olduğu görölmektedir. Bu araştırmmanın sonuçlarına göre; sigara kullanmayı düşünmediğini ifade eden 99 öğrenciden, 85'inin baba tutumunun demokratik olduğu, 14 öğrencinin ise baba tutumunun otoriter olduğu görölmüştür. İlgili araştırmmanın sonuçlarına göre; örneklem grubunda yer alan öğrencilerden, sosyal destek kaynaklarının yetersiz olduğu ve otoriter baba tutumuna sahip olan ve eleştiriye maruz kalan ergen bireylerin, babası ile sağlıklı iletişim kurmuş olan ergen bireylere göre problemlili davranışlardan biri olan sigara kullanmayı daha fazla düşündüğü görölmüştür.

5.14.En Az Bir Kez Madde Kullanmış Olma İle Yakın Arkadaş Çevresinde Madde Kullanan Birinin Bulunması Arasındaki İlişki

Son yıllarda dünya genelinde ergenler arasında sigara alkol ve yasadışı madde kullanımında artışın olduğu görülmektedir. Ülkemizde madde kullanım oranı birçok ülkeye göre daha düşüktür. Ancak ergenlerin maddeye erişebilme koşulları kolaylaştığı için hükümet yetkilileri, veliler ve eğitimciler bu oranın artacağından endişe duymaktadır. Bu nedenle son yıllarda madde bağımlılığını önlemek amacıyla daha etkili tedbirler alınmaktadır.

Bir grup araştırmacının yaptığı çalışmada, öğrencilerin %65.1'i yaşamlarında en az bir kez sigara içtiklerini belirtirken; hergün en az bir adet sigara içenlerin oranı %22.5'tir (Ögel, Tamar, Evren, Çakmak, 2000). Ayrıca ülkemizde gençler arasında yapılan çalışmalarda yarısından fazlasının en az bir kez sigara kullandığı tespit edilmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre 15-17 yaş grubunda yer alan 200 öğrencinin %38'i (N=76) en az bir kez sigara kullandığını %12'si (N=24) ise düzenli olarak sigara kullandığını ifade etmiştir.

Bu araştırmadan elde edilen bir diğer sonuca bakıldığında ise öğrencilerin *en az bir kez alkol kullanmış olmaları ile yakın arkadaş çevresinde alkol kullanan birinin olması* değişkenleri arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Susman ve Dorn (2013), ergenlik döneminin fırtınalı bir evre olduğunu öne sürmektedir. Özellikle birey olarak aidiyet hissini baskın geldiği bu evrede aileden uzaklaşma görülmektedir. Aileden uzaklaşma görüldüğü noktada aidiyet ve onaylanma dürtüsünün telafi edilmesi amacıyla akran iletişimi ve romantik ilişkiler ön plana çıkmaktadır. Özellikle ailesi tarafından eleştirel bir tutuma maruz kalan ergen bireylerin bu ihtiyaçlarını yanlış sosyal çevreler ile karşıladıklarını ve risk içeren davranışlara daha fazla eğilimli olduğunu ifade etmiştir. Bireyselleşme anlamında arayış içerisinde olan ergen birey için kurallar gereksizdir ve kendi tercihlerine saygı duyulmasını beklerler. Eleştiri aldıkları noktada, kabul gördükleri veya kabul görmek istedikleri alana odaklanmayı tercih etmektedirler. Benmerkezci tutumları neticesinde riskli davranışların onlara herhangi bir zarar getirmeyeceğini düşünüp bu noktada kendilerine ket vurmazlar. Akran iletişiminde ön planda olmak, popüler olmak, ilgi odağının

kendisinde olması adına cesaret gerektirebilecek davranışlar içerisinde olabilirler. Bununla birlikte, ailesi tarafından kabul gören ve sağlıklı bir aile iletişiminin olduğu çevresel faktörlere maruz kalan ergen bireylerin içinde bulunduğu duygu durum neticesinde risk almaya daha az eğilimli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda aile tutumunun önemine parmak basan Brechwald ve Prinstein, (2011), arkadaş seçiminin kimlik arayışı içerisinde olan ergen bireyler üzerinde etkisi olduğunu öne sürmüştür.

İlgili araştırmadan elde edilen sonuçların, Susman ve Dorn (2013)'un ergenlik kavramına ilişkin ifadelerini destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Bu araştırmadan, öğrencilerin en az bir kez alkol kullanmış olmalarının yakın arkadaş çevresinde alkol kullanan birinin bulunmasına bağlı olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre en az bir kez alkol kullanmış olan öğrencilerin akran iletişimde popüler olmak adına cesaret gerektirebilecek davranışlar içerisinde bulunmuş olduğu görülmektedir.

Algılanan çevre ergen bireyin problemleri açıklayan ve/veya problemleri davranışa yönelik koruyucu faktör niteliği taşıyan bir diğer boyuttur. Algılanan çevrede, hem yakın hem de uzak boyutlar yer almaktadır. Uzak yapıda, ergen birey için problemleri davranışa yöneltebilecek rol modelleri, doğru davranışa yöneltebilecek rol modelleri, sosyal destek, kontrol düzeyi ve başarı algısı yer almaktadır. Algılanan çevrenin yakın boyutunda ergen bireyin akran ve aile ilişkisindeki uyum, akran başkası, okul etkinlikleri ve bulunduğu yaşam koşulları yer almaktadır. Ayrıca, bu yakın ve uzak boyutlar kendi aralarında ilişkisi olan faktörler olup, uzak boyutun problemleri davranışın görülme riskini arttıran bir unsur olduğu düşünülmektedir. Uzak boyutta yer alan rol modelleri, başarı algısı ve sosyal destek unsurları yakın boyutu oluşturan aile ve akranların oluşturabileceği rol modelleri olmasından ötürü yakın boyut dolaylı ve kritik etkiye sahiptir (Jessor, 1991). Özetle, problemleri davranış teorisi ergen bireylerdeki riskli davranışa eğiliminde sosyal, psikolojik ve çevresel unsurların rol oynadığı belirtilmiştir. İlgili araştırmada ele alınan değişkenler problemleri davranış kuramını destekleyen ölçüde bulgular içermektedir.

Jessor (1991), problemleri davranışların farklı boyutları olduğunu öne sürmüştür. İşlevsel, hedefe odaklı ve etkili olarak tanımlanan problemleri davranışların temelinde ayrışma ve bireyselleşme yatmaktadır. Ailesinden ayrışmayı ve birey olarak akran grubu içerisinde otonomi kazanmayı hedefleyen ergen birey, bunu gerçekleştirmek

adına geniş sosyal ağlar kurma veya dâhil olma arzusu içerisindedir. Bu yüzden, ilk etapta zararsız gibi algılanabilecek farklılıkları hayatlarına dâhil ederler. Farklı giyim ve müzik tarzları akranları arasında kabul görme arzusu ile benimsenen yeni tercihler olarak ergenlerde görülmektedir. Bununla birlikte, yeni kazanılan bazı davranışların ergen bireyler için sağlık açısından risk barındırabilecek düzeyde olduğu öne sürülmüştür.

İlgili araştırmadan elde edilen sonuçlar, Jessor (1991)'un araştırmasının sonuçları ile karşılaştırıldığında, sonuçların benzer olduğu görülmektedir. İlgili araştırmanın sonuçlarına göre; en az bir kez alkol kullandığını ifade eden 69 öğrenciden, 65'inin yakın çevresinde alkol kullanan bir arkadaşının olduğunu, 4 öğrencinin ise yakın çevresinde alkol kullanan bir arkadaşının olmadığını görülmüştür. En az bir kez alkol kullandığını ifade eden öğrencilerden büyük bir kısmının yakın çevresinde alkol kullanan bir arkadaşının olduğu görülmektedir. Bu öğrencilerin, birey olarak akran grubu içerisinde kabul görmek amacıyla alkol kullanımını denedikleri görülmektedir.

BÖLÜM 6

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma sonucunda elde edilen bulgular genel olarak değerlendirilmiş ve araştırmadaki sınırlılıklar belirtilmiştir. Bu değerlendirmeler ışığında psikolojik danışmanlara ve bu konuda araştırma yapacak araştırmacılara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

6.1. Sonuç

Bu araştırmada “15-17 yaş grubu ergenlerde sosyal destek, okul başarısı ve aile yapısının madde bağımlılığına karşı koruyucu etkisi” incelenmiştir.

Araştırmada elde edilen sonuçlar aşağıda sıralanmıştır:

1. Kız ve erkek öğrencilerin madde kullanımı riskinin erkek öğrencilerde daha fazla olduğu saptanmıştır.
2. Yaş düzeyinin madde kullanımı riski ile arasındaki ilişki anlamlı bulunmuş, 17 yaşındaki öğrencilerin daha fazla risk altında olduğu sonucuna varılmıştır.
3. Yaş düzeyi ile eşdeğer olarak, sınıf düzeyi ve madde kullanımı riski arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmış, lise 3 düzeyindeki öğrencilerin ölçek puan ortalamalarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır.
4. Okul başarısı değişkenini incelediğimizde, madde kullanımı riski ile arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüş, okula bağlılığın bu noktada önemli bir faktör olduğu sonucuna varılmıştır.
5. Okul türü ise madde kullanımı riski arasında anlamlı ilişkisi bulunan bir diğer değişken olarak tespit edilmiştir. Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin puan ortalamalarının Anadolu lisesi ve Anadolu teknik ve meslek lisesi öğrencilerine göre anlamlı düzeyde daha düşük olduğu saptanmıştır.

6. Sosyodemografik değişkenler arasındaki gelir düzeyinin, ergen bireylerdeki madde kullanımı riski ile anlamlı düzeyde ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Gelir düzeyi çok yüksek olan öğrencilerin madde kullanımı riskinin daha fazla olduğu sonucu elde edilmiştir.
7. Anne ve baba eğitim düzeyi ile madde kullanımı riski arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır.
8. Anne baba ilişki durumunun ergenlerde madde kullanımı riski ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı saptanmıştır.
9. Aile türünün ergen bireylerde madde kullanımı riski ile anlamlı bir ilişkisi olmadığı saptanmıştır.
10. Kardeş sayısı ve kardeş sırasının ergenlerde madde kullanımı riski ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisi olmadığı saptanmıştır.
11. Okula düzenli devam eden öğrencilerin madde kullanımı riskinin, okula düzenli devam etmeyen öğrencilere göre daha düşük olduğu saptanmıştır.
12. Ebeveyn tutumunun sigara kullanma düşüncesine sahip olma ile ilişkili olduğu saptanmıştır.
13. Baba tutumunun en az bir kez sigara kullanma davranışı ile ilişkili olduğu saptanmıştır.
14. Yakın arkadaş çevresinde alkol kullanan birinin olması, en az bir kez alkol kullanma davranışı ile ilişkilidir.

6.2. Öneriler

Madde bağımlılığına karşı alınan genel koruyucu ve önleyici tedbirler okul ölçeğinde özelleştirilebilir. Madde bağımlılığına karşı alınması gereken tedbirler, öğrenci ve veli profiline, çevresel özelliklere, öğrencilerin bağımlılık ile ilgili yaşadıkları sorunların boyutuna göre belirlenebilir. Böylece alınan koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkililiği artacaktır.

Olumlu aile ilişkileri madde bağımlılığına karşı en etkili koruyucu faktörlerden biridir. Okulların desteği ile öğrencilere aileleri ile ilişkilerini güçlendirmeleri için daha fazla destek olunabilir. Alkol bağımlılığının, arkadaş etkisi sonucunda yaygınlaşmasını

önlemek amacıyla çalışmalar yapılabilir. Madde kullanan ve kullanmayan öğrencilerin farklı değişkenler açısından karşılaştırıldığı çalışmaların yapılması faydalı olabilir.

Okullarda madde bağımlılığına karşı farkındalık kazanmaya yönelik yapılan çalışmalara ek olarak öğrencileri madde bağımlılığına karşı korumaya yönelik eğitim çalışmaları yapılabilir. Öğrencilerin hayır deme becerilerini güçlendirecek bir eğitim çalışması etkili bir başlangıç olabilir.

Ergenlik döneminde öğrenciler kimi zaman, problemlerine çözüm aradıkları için ve rahatlamak amacıyla madde bağımlılığına yönelirler. Problem çözme becerileri iyi olmayan bir ergen madde bağımlılığına karşı daha büyük bir risk altındadır. Bu nedenle eğitimcilerin, öğrencilerin problem çözme becerilerini etkin hale getirebilmesi çok önemlidir. Okul psikolojik danışmanları, problem çözme becerileri temalı grup çalışmaları yapabilir. Böylece öğrenciler çok zor sorunlarla da karşılaşsa madde bağımlılığına yönelmeyi çözüm olarak görmeyebilirler.

Bu çalışma, İstanbul ili Üsküdar ilçesindeki liselerde öğrenim görmekte olan öğrencilerle gerçekleştirilmiş olup daha geniş bir evren ve örnekleme başka ilçelerde de benzer çalışmaların yapılması önerilebilir. Böylece farklı bölgelerden alınacak sonuçların karşılaştırılması; sosyal destek, okul başarısı ve aile yapısının madde bağımlılığına karşı koruyucu etkisinin yorumlanabilmesine büyük bir katkı sağlayacaktır.

Yapılan çalışmada benlik saygısı, problem çözme becerileri, içe ve dışa dönüklük, iç denetim-dış denetim, ailenin bu çalışmada yer verilmemiş olan demografik ve psikolojik faktörlerin ele alındığı başka çalışmaların da yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

6.3. Sınırlılıklar

Araştırma İstanbul ili Üsküdar ilçesi lise öğrencileri ile yapılmış, madde kullanım riskinin, sosyal destek, okul başarısı ve aile tutumu değişkenleri ele alınarak madde kullanımına ilişkin koruyucu faktörlerin saptanması hedeflenmiştir. Araştırmanın sınırlılıkları arasında, örneklemin İstanbul ili içerisindeki tek bir ilçede

gerçekleştirilmiş olması yer almaktadır. Temsili örneklem oluşturabilmesi ve sonuçların genellenebilirliğini sağlamak adına İstanbul ili içerisinde farklı sosyoekonomik ve kültürel düzeyde bireylerin ikamet ettiği ilçelerde öğrenim gören öğrencilerin araştırmaya dahil edilmesi sonuçları genelleyebilmek açısından katkı sağlayacaktır.

Bununla birlikte, aile tutumunu incelemek maksadıyla başka bir ölçek daha eklenerek ergen bireylerin algıladıkları ebeveyn tutumu kabul ve red kuramı çerçevesinde ele alınabilir. Ronald Rohner(1999)'in geliştirmiş olduğu “Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği” bireylerin psikolojik ve duygusal süreçlerini açıklayan en önemli faktörlerden bir tanesinin ebeveynin kabul edici veya reddedici tutumu olduğunu öne sürmüştür. Özellikle ergenlik döneminde, bireylerin hızlı bir değişim ve gelişim sergilediği bu evrede daha fazla riske yatkın ve benmerkezci olduğunu öne sürerek, ailenin bu noktadaki tutumunun, problemlili davranışların ve alışkanlıkların görülmesinde rol oynadığını öne sürmektedir. Ergen bireylerin, reddedici ebeveyn tutumunu bertaraf etmek adına duygusal açlığını telafi etmek maksadıyla onaylanmayan davranışlar içerisinde olması ve sosyal desteği ilk olarak ailede alması gerekirken bunu dışarıda telafi etmeye çalışması bu bağlamda ailelerin kabullenici veya reddedici tutumundan kaynaklı olabileceği öne sürülmüştür. Bununla birlikte madde kullanım riskinin farklı değişkenler ile incelenmesi araştırmanın kapsamını genişletmek adına etkili olacaktır. Özellikle ergenlik dönemindeki beden imajı algısı ve medya etkisi ayrıca incelenebilir ve bu iki değişkenin madde kullanım riskini arttırdığı ele alınabilir.

KAYNAKÇA

Abbott-Chapman, J., Denholm, C. & Wyld, C. (2007). Gender Differences in Adolescent Risk Taking: Are They Diminishing?:An Australian Intergenerational Study *Youth & Society*,40: 131-154

Adam, H. (2009). Çocuk Eğitiminde Yaygın Anne Baba Tutumları.Süleyman Doğan (Çev.). İstanbul:Selis Yayınları

Aile Araştırma Kurumu. (1997). Uyuşturucu Madde Kullanımının Aile Üstüne Etkisi. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları Bilim Serisi.

Albayrak, İ. (2006). Üniversite Sınavına Hazırlanan Öğrencilerde Sınav Kaygısını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Akkoyun, F. (2001). Gestalt Terapi, Büyüme ve Gelişme Gücümüzün Harekete Geçışı. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Algül, A., Semiz,Ü. B., Ateş, M. A. Başoğlu, C., Doruk, A., Ebrinç, S., Pan, E, Çetin, M. (2007). Antisosyal kişilik bozukluğu olan bireylerde madde kullanımı ve saldırganlık ilişkisi. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 20(3), 141-150.

Altunbaş, G. (2002). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Destek Düzeylerinin Bazı Kişisel Özellikleri Ve Sosyal Beceri Düzeyleri İle İlişkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Amrein, A. and Berliner, D. (2002). High-stakes testing, uncertainty, and student Learning. *Education Policy Analysis Archives*, 10(18), 1-70.

Anak Binay, B. (2005). Sosyal Destek, Sosyal Ağ, Yaşam Kalitesi ve Yaşam Doyumu. (Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Anderson, A. R. and Carolyn S. H. (1994). Family system characteristics and parental behaviors as predictors of adolescent substance use. *Adolescence*, 29(114), 405-420.

Ansary, N. S., McMahon, T. J., & Luthar, S. S. (2012). Socioeconomic Context and Emotional-Behavioral Achievement Links: Concurrent and Prospective Associations Among Low- and High-Income Youth. *Journal Of Research On Adolescence (Wiley-Blackwell)*, 22(1), 14-30. doi:10.1111/j.1532-7795.2011.00747.x

Antepüzümü Altıok, D. (2013). Adana İl Merkezindeki Lise Öğrencilerinin Alkol Ve Uyuşturucu Yatkınlığının Araştırılması Ve 2000 Yılı Çalışma Sonuçları İle Kıyaslanması. (Tıpta Uzmanlık Tezi). Çukurova Üniversitesi / Tıp Fakültesi, Adana.

Arcan, K. (2006). Özel Okullara Giden Lise Düzeyindeki Ergenlerin, Akademik Başarıları İle Algıladıkları Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arkar, H., Sarı, Ö. and Fidaner, H. (2004). Relationships between Quality of Life, Percived Social Support, Social Network and Loneliness in a Turkish Sample. *Yeni Symposium*. 42 (1): 20-27

Arslan, S. (2008). Ailenin İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Okul Başarısı Üzerindeki Etkisi(Ümraniye İlçesi Örneği). (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Arslan, H.N., Terzi, O., Dabak, S., & Peksen, Y. (2012). Cigarette, Alcohol and Substance use of college students in Samsun center. *Erciyes Med J*, 34(2), 79-84

Ashby Wills, T. and Cleary, S. D. (1996). How are social support effects mediated? a test with parental support and adolescent substance use. *Journal of Personality and Social Psychology*, 937-952.

Atak, H. ve Çok, F. (2010). İnsan yaşamında yeni bir dönem: beliren yetişkinlik. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(1), 39-50.

Ateş, B. (2012). Ortaöğretim öğrencilerinin sosyal destek algılarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, 30, 2.

Aydoğdu, H. ve Olcay am, M. (2013). Comparison of Attachment Styles, Parent Attitudes and Social Supports of Adolescents and Those Diagnosed with Substance Use Disorder. *Journal of Psychiatric Nursing*, 4(3), 137-144.

Argys, L. M., Rees, D. I., Averett, S. L., & Witoonchart, B. (2006). Birth order and risk adolescent behavior, *Economic Inquiry*, 44(2), 215-233. doi:10.1093/ei/cbj011

Azagba, S.,& Asbridge, M. (2013). School Connectedness and Susceptibility to Smoking Among Adolescents in Canada. *Nicotine & Tobacco Research*, 15(8), 1458-1463.

Bacanlı, H. (2005). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara.

Badr, L., Taha, A., & Dee, V. (2014). Substance Abuse in Middle Eastern Adolescents Living in Two Different Countries: Spiritual, Cultural, Family and Personal Factors. *Journal Of Religion & Health*, 53(4), 1060-1074. doi:10.1007/s10943-013-9694-1

Baltaş, A. (2012). *Öğrenmede ve Sınavlarda Üstün Başarı*. İstanbul:Remzi Kitabevi.

Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 37(2), 122-147.

Başaran İ.E. (1991). *Örgütsel Davranış: İnsanın Üretim Gücü*. Ankara:Ankara Yayınevi.

Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11, 56-95.

Bayraktar, Ö. (2011). *Üniversite Öğrencilerinin Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri İle Duygusal Zekaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya.

Bayraktutan, ř. (2008). *İlköğretim Okullarında Sınıf İçi İletişimin Öğrenci Okul Başarısına Etkisi (İstanbul İli Kartal İlçesi Örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Beidel, D. C., Turner, S. M., and Taylor-Ferreira, J. C. (1999). Teaching study skills and test-taking strategies to elementary school students. *Behavior Modification*, 23, 630-646.

Benedek, T. (1956). Toward the Biology of the Depressive Constellation. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, vol. IV, 389-427.

Bilim Ve Teknik, Madde Bağımlılığı Özel Sayısı, Ekim 1996.

Bilir, Ş. ve Dabanlı, D. (1991). Ergenlik Çağındaki Sosyal Gelişimine Aile Tutumlarının Etkisinin Araştırılması. *Aile Yazıları*. Ankara:T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.

Birch, D. A. (1998). Identifying Sources of Social Support. *The Journal of School Health*, 68(4), 159-161.

Bolattekin, A. (2014). Anne-Babanın Bağlanma Stilleri, Anne-Baba Tutumları Ve Çocuklarındaki Davranış Problemleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Brechwald, W. A., & Prinstein, M. J. (2011). Beyond homophily: A decade of advances in understanding peer influence processes. *Journal of Research on Adolescence*, 21, 166–179.

Brewin, C. R., Andrews, B. and Valentine, J. D. (2000). Meta analysis of risk factors for posttraumatic stress disorder in trauma exposed adults. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 68: 748–766.

Bronfenbrenner, U.,1973, Social ecology of human development. In F. Richardson (Ed.), *Brain and intelligence: The ecology of child development*: 113–129. Hyattsville, MD: National Education Press.

Buluş, M. (1997). Üniversite öğrencilerinde yalnızlık. *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 82-90.

Bustamante, I. V., Carvalho, A. M. P., Oliveira, E. B., Júnior H. P.O. and Figueroa, S. D. S. (2009). University students' perceived norms of peers and drug use: a multicentric study in five latin American countries, 17(Esp.) 838-43.

Çakır, H. Y. (1993). 12-22 yaş grubundaki gençlerde çok yönlü algılanan sosyal destek ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik araştırması. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çakır, Y. ve Palabıyıkoglu, R. (1997). Gençlerde sosyal destek-çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Kriz Dergisi*, 5(1), 15-24.

Çavuşoğlu, F. (2009). Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Madde Kullanımına Etki Eden Etmenler Ve Aileden Aldıkları Sosyal Desteğin Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Çeçen, A. R. (2008). Öğrencilerin cinsiyetlerine ve anababa tutum algılarına göre yalnızlık ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(3), 415-431.

Cırık, İ. (2010). İlköğretim 5., 6., 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeylerinin İncelenmesi. (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Cohen, S. and McKay, G. (1984). Social Support, stress, and the buffering hypothesis: A theoretical analysis. Baum, A., Taylor, S.e. and Singer, J.E. (Ed.), *Handbook of Psychology and Health*. 253-268. Hillsdale, NJ.

Cohen, S. ve Syme, S. L. (2013). Issues in the study and application of social support. Newyork, Newyork Academic Press, 1985; Aktaran, Ahmet Akın, Recep Uysal Nihan Çitemel, "Sosyal Güvende Hissetme ve Memnuniyet Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 34-40.

Colarossi, L.G. and Eccles, J. S. (2000). A prospective study of adolescents' peer support: gender differences and the influence of parental relationship. *Journal of Youth Adolescence*, 29 (6), 661-677.

Coplan, R. J. (2004). Characteristics Of Preschoolers With Lower Perceived Competence Correlates Of Self Perceptions In Early Childhood. *Journal of Abnormal Child Psychology*.

Conwell, L., O'Callaghan, M., Andersen, M., Bor, W., Najman, J., & Williams, G. (2003). Early adolescent smoking and a web of personal and social disadvantage. *Journal Of Paediatrics & Child Health*, 39(8), 580. doi:10.1046/j.1440-1754.2003.00240.x

D'Amico J.E. (2005). Factors That Impact Adolescents' Intentions to Utilize Alcohol-Related Prevention Services, *Thejournal of Behavioral Health Services & Research*, 2005; 32(3):332-340.

Darling, N. (1999). Parenting styles and its correlates Eric Clearinghouse on Elementary and Early Childhood Education Champaign II.

Demirtaş, Z. ve Kaya, H. (2009). Okul kültürünün öğrenci başarısı üzerine etkileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 55-68.

Demirtaş, H. ve Güneş, H. (2010). *Eğitim Yönetimi Ve Denetimi Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Denton, Rhonda E. and Charlene M. K. (1994). The Relationship Between Family Variables and Adolescent Substance Abuse: A Literature Riview. *Adolescence*, 29(114), 475-495.

Deveci, F. (2011). Ergenlerde Karar Verme Stilleri İle Algılanan Sosyal Destek Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Doherty, W. J.,& Needle, R. H. (1991). Psychological Adjustment and Substance Use among Adolescents Before and After a Parental Divorce. *Child Development*, 62(2), 328. doi:10.1111/1467-8624.ep9104222723

Dönmezer, İ. (1999). *Ailede İletişim ve Etkileşim*.İstanbul:Sistem Yayıncılık.

Dunkel-Schetter, C., Folkman, S. and Lazarus, R. S. (1987). Correlates of social support receipt. *Journal of personality and social psychology*, 53(1), 71-80.

Eda Yılmaz, F. (2014). Evli Bireylerin Ego Durumları İle Evlilik Uyumları Ve Çocuklarının Okul Başarısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Edward Chace Tolman, <http://mail.psikoloji.com.tr/akademi/dusunurler/edward-chace-tolman-1797.html>, (E. T: 04/05/2015)

Eftekin, P. (2015). Ergenlik Dönemindeki Öğrencilerin İnternet Bağımlılığı Ve Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.(Yüksek Lisans). Erciyes Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.

Ekici G. ve Hevedanlı M. (2011). Lise Öğrencilerinin Öğrenci Seçme Sınavına (Öss) Yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi (Diyarbakır İli Örneği). Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 17, 64-79.

Ekşi, A. (1990). Çocuk, Genç, Ana Babalar. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ekşi, A. (1999). Ben Hasta Değilim. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi.

Engberg, J., & Morral, A. R. (2006). Reducing substance use improves adolescents' school attendance. *Addiction*, 101(12), 1741-1751. doi:10.1111/j.1360-0443.2006.01544.x

Erginbay, Ş. (2014). Ortaokul 5. Ve 8. Sınıflarda Algılanan Anne Baba Tutumları Ve Ailelerin Çocuk Yetiştirme Stillerinin Akademik Başarıya Etkisi. (Yüksek Lisans). Fatih Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Erim, B. (2001). Yetiştirme Yurtlarında ve Aileleri Yanında Yaşayan Ergenlerin, Benlik Saygısı, Depresyon ve Yalnızlık Düzeyleri ile Sosyal Destek Sistemleri Açısından Karşılaştırması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ersanlı, K. ve Uzman E. (2008). Eğitim Psikolojisi. İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Ersoy, E. (2013). Ortaokul Öğrencilerinin Algıladıkları Anne Baba Tutumları İle Benlik Saygısı Ve Depresyon Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (İstanbul İli

Fatih İlçesi Örneği). (Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Eylen, B. (2001). Bilgi Verici Danışmanlığın Kanser Hastalarının Ailelerinin Sosyal Destek Becerileri Üzerine Etkisi. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Falck, R. S., Nahhas, R. W., L. I., L., & Carlson, P. G. (2012). Surveying Teens in School to Assess the Prevalence of Problematic Drug Use. *Journal Of School Health*, 82(5), 217-224.

Feldman, R. S. (2008). *Adolescence*, Upper Saddle River. New Jersey:Pearson Education.

Fenichel, O. (1945). *The Psychoanalytic Theory of Neurosis*. New York:W.W. Norton and Co.

Fidan, N. (1996). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara.

Gazi Kılıç, H. (2007). Bazı Demografik Değişkenler Ve Anne Baba Tutumlarına Göre Madde Bağımlısı Bireylerin Anne Baba Bağlılıkları İlişkisinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Gecas, V. and Schwalbe, M.L. (1986). Parental Behavior And Adolescent Self-Esteem. *Journal Of Marriage And Family*, 48 (1), 37-46.

Geçtan, E. (1988). *Çağdaş Yaşam Ve Normaldışı Davranışlar*.İstanbul:Remzi Kitabevi.

Geçtan, E. (2000). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul:Remzi Kitabevi.

Geen, R. G. (1987). Test anxiety and behavioral avoidance. *Journal of Research in Personality*, 21, 481- 488.

Geramian, N., Akhavan, S., Gharaat, L ., Tehrani, A.M., and Farajzadegan, Z. (2012). Determinants of drug abuse in high school students and their related knowledge and attitude. *J Pak Med Assoc.*,62(3 Suppl 2) 62-6.

Gönen, G. (2014). Algılanan Anne Baba Tutumunun Üniversite Öğrencilerinin Bilişsel Çarpıtmaları Ve Kişilik Yapıları İle İlişkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Grasmick, H. G., Hagan, J., Blackwell, B. S., & Arneklev, B. J. (1996). Risk Preferences and Patriarchy: Extending Power-Control Theory. *Social Forces*, 75(1), 177-199.

Gümüş, A. B. (2006). Meme kanserinde psikososyal sorunlar ve destekleyici girişimler. *Meme Sağlığı Dergisi*, 2(3), 108-114

Gürol, D., (2008). Madde bağımlılığı açısından riskli adolesanlar. İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Süreli Tıp Eğitimi Etkinlikleri’de sunulan bildiri. İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, İstanbul, Türkiye, Mart.

Güzeller, C. (2005). İlköğretim akademik başarı not ortalamaları ile OKÖSYS alt test puanları arasındaki uygunluk geçerliği çalışması. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 133-143.

Hacıoğlu, F. ve Alkan, C. (1997). Öğretmenlik Uygulamaları. Ankara.

Haluk Y. (1995). Ana-Baba ve Çocuk. İstanbul.

Harlen, W. and Deakin-Crick R. (2003). Testing and motivation for learning *Assessment in Education: Principles. Policy and Practice*10(2), 169-207.

Haskan, Ö. (2009). Ergenlerde Şiddet Eğilimi, Yalnızlık ve Sosyal Destek. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara.

Helsen, M., Wilhelmina V. and Will M. (2000). Social support from parents and friends and emotional problems in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence* , 29, 319-335.

Herrick, S.M., and Elliott, T.R. (2001). Social problem-solving abilities and personality disorder characteristics among dual diagnosed persons in substance abuse treatments. *Journal of Clinical Psychology*, 57(1), 75-92.

Hill, P. L., Duggan, P. M., & Lapsley, D. K. (2012). Subjective invulnerability, risk behavior, and adjustment in early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 32(4), 498–501.

Holden, W. G. (1997). *Parents and the Dynamics of Child Rearing*. USA: Westview Press.

Holt, M.K. and Espelage, D.L.(2007). Percieved social support among bullies, victims and bully victims. *Youth Adolescence*, 36, 984-994.

Hops, H., Tildesley, E., Lichtenstein, E., Ary, D., and Sherman, L. (1990). Parent-adolescent problem-solving interactions and drug use. *American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 16, 239–258.

http://www.kom.pol.tr/tubim/SiteAssets/Sayfalar/Kullan%C4%B1m-%C4%B0statistikleri/genel_nufus.pdf (E.T, 05/05/2015)

<http://www.sabah.com.tr/saglik/2014/09/15/okul-basarisizligi-madde-kullanimini-tetikliyor> (E.T. 04/05/2015)

Huang, M. Yen, C. and Lung, F. (2010). Moderators and mediators among panic, agoraphobia symptoms, and suicidal ideation in patients with panic disorder. *Comprehensive Psychiatry*, 51, 243–249.

Hypcress, J.E and Morse, J.M. (1995). Family And Social Support: Application To The Critically İll Patient. *Journal Of Family Nursing*, 1(3), 257.

Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health*, 12, 597–605

John T., B., Pishkin, V., Timothy A., G., & Dale L., B. (1993). Academic achievement in substance-abusing and conduct-disordered adolescents. *Journal Of Clinical Psychology*, 49(2), 282-291.

Jones, T. L. and Prinz, R. J. (2005). Potential Roles Of Parental Self-Efficacy In Parent And Child Adjustment: A Review. *Clinical Psychology Review*, 25, 341–363.

Joyce McDougall. (2004). Lé'conomie psychique de l'addiction. Revue française de psychanalyse, 68, s.511-527.

Kahriman, İ. ve Yeşilçiçek, K. (2007). Karadeniz Teknik Üniversitesi Trabzon sağlık yüksekokulu öğrencilerinin aile ve arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 10(1), 10-21.

Kaltiala- Heino, R., Rimpela, M. , Rantanen, P. and Laippala, P. (2001). Adolescent depression: the role of discontinuities in life course and social support. Journal of Affective Disorder, 64, 155-166.

Karadeniz, E. (2005). Üniversite Giriş Sınavına Hazırlanan Lise Son Sınıf Öğrencileri ve Velilerinin Kaygı Düzeyleri, Baş etme Yolları ve Denetim Odağı Arasındaki İlişki. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Kaya, H. (2009). Okul Kültürünün Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi (Batman İli Örneği). (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Kelly, P., Matthew, Y. W., Lowe D, Taman, S. and Guy E. J. (2006). Social norms of alcohol, smoking, and marijuana use within a Canadian university setting. Journal Of American College Health, 59(3).

Keskin, H. K. ve Yapıcı, S. (2008). Başarılı ve başarısız öğrencilerin kişilik özellikleri ile ilgili öğretmen ve veli görüşleri. Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi,1(1), 20-32.

Keskin G., ve Sezgin B. (2009). Bir Grup Ergende Akademik Başarı Durumuna Etki Eden Etmenlerin Belirlenmesi.Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 4(10) 2-18.

Kılıç, A. (2009). Gelişim Dönemleri Ve Ergenlerde Ruhsal Sorunlar. (Yüksek Lisans Tezi). Newport International University. İstanbul.

Kleinman, P., (1998). Survey of Americans' attitudes on substance abuse. The national center on addiction and substance abuse at Columbia university. New York

Koca, B. (2011). İnönü Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Sigara, Alkol, Madde Kullanımı, Madde Kullanımına Etki Eden Etmenler Ve Aileden Aldıkları Sosyal Desteğin Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Köknel, Ö. (1976). İnsanlık Tarihi Boyunca Uyuşturucu Madde Sorunları. İstanbul

Köknel, Ö. (1998). Bağımlılık- Alkol ve Madde Bağımlılığı. İstanbul: 1. Basım. Altın Kitaplar Yayınevi.

Kreager, D. A., Haynie, D. L., & Hopfer, S. (2013). Dating and substance use in adolescent peer networks: a replication and extension. *Addiction*, 108(3), 638-647. doi:10.1111/j.1360-0443.2012.04095.x

Krystal, H. (1982). Adolescence and the tendencies to develop substance dependence. *Psychoanalytic Inquiry*, 2, 581-617.

Kulaksızoğlu, A. (1998). Ergenlik Psikolojisi. (1.Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları.

Kulaksızoğlu, A. (2000). Ergenlik Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Kulu, M. (2012). Öğrencilerin internet kullanımına yönelik görüşleri ve okul başarısı ile ilişkisi (Şişli Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi örneği). (Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kutlu, Ö. (2001). Ergenlerin üniversite sınavına ilişkin kaygıları. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 26(121), 12-23.

Kutlu, Ö., Doğan, D. ve Karakaya, İ. (2010). Öğrenci Başarısının Belirlenmesi: Performansa ve Portfolyaya Dayalı Durum Belirleme. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Kutlu, Ö., and Kumandaş, H. (2012). The determination of the predictive variables that the 6th, 7th and 8th grade students' status about the exam oriented

pressure towards the transition to secondary education system (In Turkey). *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 46, 2601-2604.

Kültegin, Ö. (2001). *İnsan, Yaşam ve Bağımlılık Tartışmalar ve Gerekçeler*. İstanbul:IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Lakey, B. ve Cohen, S. (2000). *Social support measurement and intervention: A guide for health and social scientists*. Ed. Sheldon, Cohen., Lynn, G, Underwood., Benjamin, H, Gottlieb. (pp.29-59). Oxford University Press.

Leavy Richard, L. (1983). *Social Support and Psychological Disorder: A Review*.*Journal of Community Psychology*, 11 (1), 3-21.

Lorsbach, A. W. And Jinks. L. (1999). *Self efficacy theory and learning environment research*, *Learning Environments Research*, 2, 157-167.

Luthar, S. S.,& Ansary, N. S. (2005). *Dimensions of adolescent rebellion: Risks for academic failure among high- and low-income youth*.*Development and Psychopathology*, 17, 231–250

Lynskey, M. (2006). *Substance use and educational attainment*. *Addiction*, 101(12), 1684-1685. doi:10.1111/j.1360-0443.2006.01605.x

Madde Kullanımı Üzerine Ulusal Değerlendirme Çalışması-UNODC 2008 rapor sonuçları, http://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2008/WDR_2008_eng_web.pdf (E.T, 05/05/2015)

Mac Neil, G. Steward, J. C. and Kaufman, A. V. (2000). *Social support as a potetial moderator of adolescent deliquent behaviour*. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 17 (5), 361-379.

Mathias R. *Marijuana and tabacco use up again among 8th and 10th graders*. A collection of NIDA notes articles on nicotine addiction. National Institute on Drug Abuse (NIDA), National Institutes Of Health 1997; March/April.

Malecki, C.K. and Elliott, S.N. (1999). Adolescents ratings of perceived social support and its importance: validation of the student social support scale. *Psychology in The School*, 36 (6), 473- 483.

Mangır, M., Aral, N. ve Baran, G. (1992). *Yurtlarda Kalan Üniversite Öğrencilerinin Sigara ve Alkol Kullanımlarını İnceleme*. Ankara:Ankara Üniversitesi Ziraat Fak. Yayını.

Manning-Walsh, J. (2005). Social Support as a Mediator between Symptom Distress and Quality of Life in Women with Breast Cancer. *Journal of Obstetric Gynecologic and Neonatal Nursing*; 34(4), 482-493.

Mathys, C., Burk, W. J., & Cillessen, A. N. (2013). Popularity as a Moderator of Peer Selection and Socialization of Adolescent Alcohol, Marijuana, and Tobacco Use. *Journal Of Research On Adolescence (Wiley-Blackwell)*, 23(3), 513-523. doi:10.1111/jora.12031

McDonald, A. S. (2001). The prevalence and effects of test anxiety in school Children. *Educational Psychology*, 21, 89-101.

Mcrobbie, C. J. and Thomas, G. P. (2001). Changing the learning environment to enhance explaining and understanding in a year 12 chemistry classroom, *Learning Envirenmments Research*, 3, 209-227.

Meclis Araştırma Komisyonu Raporu (2008)
<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss323.pdf>(E.T, 21/10/2015)

Mutallimova, S. (2014). *Lise Öğrencilerinde Depresyon Düzeyi Ve Anne Baba Tutumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.*

Myers, L. (2013). Substance Use Among Rural African American Adolescents: Identifying Risk and Protective Factors. *Child & Adolescent Social Work Journal*, 30(1), 79-93. doi:10.1007/s10560-012-0280-2

Navaro, L. (2003). *Çocuklarla İletişim Nasıl Kurulur? Ana Baba Okulu. (10. Baskı). İstanbul:Remzi Kitabevi.*

Oral, G. (2005 Mart). Çocuk ve Ergende Madde Kullanımı ve Adli Psikiyatri. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Adölesan Sağlığı, Sempozyum Dizisi No: 43, 97-110.

Osman Engin, A., Özen, Ş. ve Bayoğlu, V. (2009). Öğrencilerin okul öğrenme başarılarını etkileyen bazı temel değişkenler. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3, 125-156.

Ovayolu, Ö. (2010). Türkiye'deki Öğrencilerin PISA 2006 Matematik Alt Testindeki Düşünme Süreçlerine İlişkin Puan Dağılımları. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ögel, K. (1997). Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık, İstanbul:İletişim Yayıncılık.

Ögel, K.,Tamar, D., Evren, C., Ve Çakmak, D. (2000). İstanbul'da lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. Klinik Psikiyatri, (4).

Ögel, K., Yılmaz, C., Eke, Ç. ve Erol, B. (2004). Madde bağımlılığını önlemede öğretmen ve ebeveyn eğitiminin etkinliğinin değerlendirilmesi. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 5:213-221.

Özcan, S., ve Açıık, F. (2011). SBS Türkçe sorularıyla Türkçe ders kitaplarındaki soruların örtüşme düzeyi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 16(4), 355-370.

Özmen, Ö. (2009). Uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları. Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Özgüven, İ. E. (2001). Ailede İletişim Ve Yaşam. Ankara:Pdrem Yayınları.

Öz Tan, İ. (2007). Anne Baba Olma Sanatı. Ankara:Öz Yayınları.

Öztürk, S. (2010). Ergenlikte Madde Bağımlılığının Projektif Testler Aracılığıyla İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özgüven, İ. E. (2001). Ailede İletişim Ve Yaşam. Ankara:Pdrem Yayınları.

Perrier, C. P. K., Boucher, R., Etchegary, H., Sadava, S. W. and Molnar, D. S. (2010). The overlapping contributions of attachment orientation and social support in predicting life-events distress. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue Canadienne Des Sciences du Comportement*, 42(2), 71-79.

Piko, B. (2000). Percieved social support from parents and peers: Which is the stronger predictor of adolescent sustance use? *Substance Use and Misuse*, 35, 617-630.

Piko, B. (2001). Gender difference and similarities in adolescents ways of coping. *Psychological Record*, 51(2), 223.

Putwain, D. (2008). Do examination stakes moderate the test anxiety-examination performance relationship? *Educational Psychology*, 28(2), 109-118.

Quaranta, J. J. (1997). Alcohol, Tobacco, And Other Drug Attitudes And Use Among Adolescents With Severe Behavioral Handicaps. Ph.D. thesis, The Ohio State University Ohia, United States.

Racz, S., McMahan, R., & Luthar, S. (2011). Risky Behavior in Affluent Youth: Examining the Co-occurrence and Consequences of Multiple Problem Behaviors. *Journal Of Child & Family Studies*, 20(1), 120-128. doi:10.1007/s10826-010-9385-4

Razon, N. (1987). Öğrenme Olgusu Ve Okul Başarısını Etkileyen Faktörler. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 11(63).

Richter, Linda M. "Studying Adolescence", *Science*, 312(5782), 2006, 1902-1905.

Robertson, S. (1988). Social Support: Implications for counselling. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 313-321.

Rohner, R.P. (1999). Handbook for the study of parental acceptance and rejection. Rohner Research, Center for the Study of Acceptance and Rejection, University of Connecticut.

Roopnarine , J.L, Churc , C.C., and Levy, G.D., 1990, *Early Childhood Research Quarterly*.

Roy, A., Wibberley, C., and Lamb, C., (2005). The usual suspects: Alcohol, tobacco and other drug use in 15-to 16-year-old school pupils-prevalence, feelings and perceived health risks. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 12(4), 305-315.

Santrock, J. W. (2010). *A Topical Approach to Life Span*, (3rd ed.), Boston:McGraw-Hill.

Semerci, Ç. (1999). Eğitimde bilgisayara dayalı ölçme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 199-208.

Senemoğlu, N. (2003). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara:Pegem Akademi Yayıncılık.

Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara:Pegem Akademi Yayıncılık.

Silah, M. (2003). Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarılarını Etkileyen Çeşitli Nedenler Arasından Süreksiz Durumluk Kaygısının Yeri ve Önemi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 10, 102-115.

Sönmez, V. (1994). *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*. Ankara.

Spacilovaa, L., Klusonovab, H., Petrellic, F., Signorellid, C., Visnovskya, P., and Grappasonnic, I. (2009). Substance use and knowledge among Italian high school students. *Biomed Pap Med Fac Univ Palacky Olomouc Czech Repub Abstracts*, 153(2):163–168.

Steinberg, L., *Parent Child Relationships*, Gale Encyclopedia of Childhood and Adolescence, 2001.

Steinberg, L. (2008). *Adolescence*(8. Baskı). New York: McGraw-Hill Higher Education.

Suner, F. E. (2000). Farklı Liselerdeki Ergenlerine Benlik Saygısı, Akademik Başarı ve Sürekli Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişki.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Susman, E. J., & Dorn, L. D. (2009). Puberty: Its role in development. In R. M. Lerner & L. Steinberg (Eds.), *Handbook of adolescent psychology* (3rd ed.). New York: Wiley.

Şemin, R. U. (1979). Ruh Sağlığı. İstanbul: Nazım Terzioğlu Matematik Araştırma.

Şişman, M. (1999). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Ankara.

Şişman, M. (2004). Öğretim Liderliği. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Tarhan, T. (2013). Ergenlerde Depresyon Düzeylerinin İnternet Kullanım Amaçları Ve Akademik Başarı Açısından İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Arel Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Taylor, S. E. (2011). Social support: A review. In M.S. Friedman. *The Handbook of Health Psychology*. New York, NY: Oxford University Press, 189–214.

Tebes, J., Cook, E., Vanderploeg, J., Feinn, R., Chinman, M., Shepard, J., & Connell, C. (2011). Parental Knowledge and Substance Use Among African American Adolescents: Influence of Gender and Grade Level. *Journal Of Child & Family Studies*, 20(4), 406-413. doi:10.1007/s10826-010-9406-3

Terzi, Ş. (2008). Üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(29), 1-11.

Tezcan, M. (1997). Eğitim Sosyolojisi. Ankara: Olgaç Matbaası.

Thoits, P. A. (2011). Mechanisms linking social ties and support to physical and mental health. *Journal of Health and Social Behavior*, 145-161.

Torgrud, L., Walker, J., Murray, L., Cox, B., Chartier, M. and Kjernisted, K. (2004). Deficits in perceived social support associated with generalized social phobia. *Cognitive and Behavioral Therapy*, 33, 87–96.

Torun, A. (1995). Tükenmişlik, Aile Yapısı ve Sosyal Destek ilişkileri Üzerine Bir İnceleme. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tuncer O. (1980). Çocuk, Aile ve Çevresi. Ankara:Çocuk ve Eğitim.

Turhan, E., İnandı, T., Özer, C. ve Akoğlu, S. (2011). Üniversite öğrencilerinde madde kullanımı, şiddet ve bazı psikolojik özellikleri. Türkiye Halk Sağlığı Dergisi,9(1).

Türkmen, M. (2012). Öznel iyi oluşun yapısı ve anababa tutumları, özsaygı ve sosyal destekle ilişkisi: bir model sınaması. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 41-73.

UNODC 2010 Uyuşturucu kullanım raporu
http://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2010/World_Drug_Report_2010_lo-res.pdf (E.T, 05/05/2015)

Ünal, S., Küey, L., Güleç, C., Bekaroğlu, M., Evlice, Y. E., ve Kırılı, S. (2002). Depresif bozukluklarda risk etkenleri. Türk Psikiyatri Dergisi, 8-15.

Ünüvar, A. (2003). Çok Yönlü Algılanan Sosyal Desteğin 15-18 Yaş Arası Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerisine ve Benlik Saygısına Etkisi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Wang, M.-T. and Eccles, J. S. (2012). Social support matters: longitudinal effects of social support on three dimensions of school engagement from middle to high school. Child Development, 877–895.

Wang, M.,& Fredricks, J. A. (2014). The Reciprocal Links Between School Engagement, Youth Problem Behaviors, and School Dropout During Adolescence. Child Development, 85(2), 722-737. doi:10.1111/cdev.12138

WHO Regional Office for Europe. Smoking, Drinking and Drug Taking in The European Region. Copenhagen: 1997.

Wight,R. G., Botticello, A.L. and Aneshensel, C. S. (2006). Socioeconomic context, social support, and adolescent mental health: A multilevel investigation. *Journal of Youth and Adolescence*, 35 (1), 115-126.

Yaprak, G. (2006). İlköğretim İkinci Kademe Çocuklarında Psikoaktif Madde Kullanımına İlişkin Semptomlara Sahip Olma Düzeyi Ve Okul Başarısı (Risk Altındaki Çocukların Madde Kullanımını Önlemeye İlişkin Eğitim Programı Önerisi). (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Yavuz, H. (1986). Ergenlik Çağında Gelişmeyi Etkileyen Güçler, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Yavuz, Ç. ve Akagündüz, N. (2002). Çocuk Olmak. İstanbul.

Yavuzer, H. (1990). Ana- Baba Okulu. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (1995). Çocuk Eğitimi El Kitabı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (1998). Çocuk Eğitimi El Kitabı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2001). Ana-Baba ve Çocuk.İstanbul:Remzi Kitabevi.

Yavuzer H. (2005). Çocuk Psikolojisi. (28. Basım). İstanbul:Remzi Kitabevi.

Yetiş, G. (2014). Kronik Hastalığı Olan Çocukların Algıladıkları Sosyal Desteğin Okul Başarısına Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi, güvenilirliği ve geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 81-87.

Yıldırım, İ. (1998). Akademik başarı düzeyleri farklı olan lise öğrencilerinin bazı değişkenlere göre sosyal destek düzeyleri. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (9), 33-39.

Yıldırım, G. (2004). Depresyonun yordayıcısı olarak sınav kaygısı, gündelik sıkıntılar ve sosyal destek. *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi*, 241-250.

Yıldırım, İ. (2006). Akademik başarının yordayıcısı olarak gündelik sıkıntılar ve sosyal destek. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30, 258-267.

Yıldırım, G. (2010). Anne Baba Desteği Ve Başarı. Ankara:Anı Yayıncılık.

Yorulmaz, F. (1991). Edirne Merkezindeki Orta Dereceli Okul Öğrencilerinde Kaygı Düzeyleri ve Bazı Sosyoekonomik Determinantları.(Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi). Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi, Edirne.

Yörükoğlu, A. (1985). Gençlik çağının ruhsal özellikleri. XXI. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bildirileri, Adana-Mersin.

Yörükoğlu, A. (1986). Gençlik Çağı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yüncü, Z., Yıldız, U., Kesebir, S., Altıntoprak, E. ve Coşkunol, H. (2005). Alkol kullanım bozukluğu olan olguların sosyal destek sistemlerinin değerlendirilmesi. Bağımlılık Dergisi, 6(3), 129-135.

Yüncü, Z. (2007). Madde Kullanım Bozukluğu Olan Ergenlerde Kimlik. Kongre Özel Kitabı. 80-82.

EKLER

Ek-1: SOSYODEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Aşağıdaki sorulara vereceğiniz cevaplar ve kişisel bilgiler sadece araştırma amacıyla kullanılacak ve kesinlikle gizli tutulacaktır (Adınız-soyadınız sorulmamaktadır). Formdaki tüm soruları eksiksiz olarak cevaplamanız çok önemlidir. Bu çalışmaya olan katkınız ve verdiğiniz cevaplardaki samimiyetinizden dolayı teşekkür ederim.

Anne babanız ile ilgili aşağıdaki bilgileri işaretleyiniz.

	Öz	Üvey	Sağ	Ölü
Anne				
Baba				

1) Cinsiyetiniz: Erkek Kadın

2) Doğum yılınız: _____ Yaşınız: _____

3) Lisede hangi sınıftasınız?

Lise 1. sınıf

Lise 2. sınıf

Lise 3. sınıf

Lise 4. Sınıf

4) Genel Başarı Ortalamanız aşağıdakilerden hangi aralıkta yer almaktadır?

0.00–1.49

1.50–2.49

2.50–3.49

3.50–4.49

4.50–5.00

5) TÜİK, 2006-2012 yılları arası Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasına göre, ailenizin aylık ortalama ekonomik olarak gelir seviyesi hangi gruba girmektedir?

3468 TL ve altı, Alt Gelir Grubu---çok düşük, yetmiyor

6301 TL ve altı, Alt-Orta Gelir Grubu---düşük, zorlukla yetiyor

9055 TL ve altı, Orta-Orta Gelir Grubu ---orta, yeterli

12850 TL ve altı, Üst-Orta Gelir Grubu---yüksek, yetiyor

27624 TL ve altı, Üst Gelir Grubu---çok yüksek, fazlasıyla yeterli

6) Hangi aile tipine sahipsiniz?

Çekirdek aile Geniş aile

7) Nerede kalıyorsunuz?

Anne ve babam ile

Anne yanında

Baba yanında

- Akraba yanında
- Yurtta
- Arkadaşlarımla evde
- Diğer

8) Anne-babanız arasındaki ilişki hakkında hangisi doğrudur?

- Evli ve birlikte yaşamaktalar
- Evli, fakat ayrı yaşamaktalar
- Boşandılar; ayrı yaşıyorlar
- Boşandılar; aynı evde birlikte yaşıyorlar
- Ebeveynlerden birisi hayatta değil

9) Kaç kardeşiniz var?

- Tek çocuğum
- 1 kardeşim var
- 2 kardeşim var
- 3 kardeşim var
- 4 veya fazla kardeşim var

10) Ailenin kaçınıcı çocuğusunuz?

- İlk
- Ortanca
- Son

11) Annenizin(hayatta veya vefat ettiyse) Eğitim Düzeyi aşağıdakilerden hangisidir?

- Okur Yazar Değil
- Okur Yazar
- İlkokul Mezunu
- Orta Okul Mezunu
- Lise Mezunu
- Üniversite Mezunu

12) Babanızın(hayatta veya vefat ettiyse) Eğitim Düzeyi aşağıdakilerden hangisidir?

- Okur Yazar Değil
- Okur Yazar
- İlkokul Mezunu
- Orta Okul Mezunu
- Lise Mezunu
- Üniversite Mezunu

13) Sorun yaşadığınızda en sık kiminle paylaşır, yardım için kime yönelirsiniz?

- Aile bireylerime
- Akrabalarım
- Arkadaşlarıma
- Öğretmenlerime
- Sosyal organizasyonlara (dernek, gençlik merkezi veya kulüpler)
- Diğer _____

14) Akranlarınızla aranızdaki sorunları en çok nasıl çözmeye çalışırsınız?

- Konuşarak
- Tartışarak
- Kavga ederek
- Küserek

15) Ailenizle aranızdaki sorunları en çok nasıl çözmeye çalışırsınız?

- Konuşarak
- Tartışarak
- Kavga ederek
- Küserek

16) Aşağıdaki seçeneklerden size uygun olanların HEPSİNİ işaretleyiniz?

Bir gençlik merkezi üyesiyim (örneğin, bakanlık gençlik merkezi, belediye gençlik merkezi veya dernek).

- Bir kulübe aktif üyeyim (örneğin, okul kulübü).
- Hiçbir yere üye değilim.

17) Okula düzenli devam eder misiniz?

- Evet, düzenli devam ediyorum (devamsızlığım 10 günün altında).
- Hayır, düzenli devam etmiyorum (devamsızlığım 10 günün üstünde).

18) Arkadaşım yok.

- Bu durumuHİÇ Yaşamadım
- Bu durumuNADİREN Yaşarım
- Bu durumu BAZEN Yaşarım
- Bu durumuSIK SIK Yaşarım

19) Günde kaç saat internet kullanıyorsunuz?

- 0-1 saat arası
- 1-2saat arası
- 2-3 saat arası
- 3-4 saat arası
- 4-5 saat arası
- 5 saatten fazla

20) İnterneti en çok hangi amaçla kullanıyorsunuz?
(Size uyan 1’den çok seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- İnternette sohbet etmek
- sosyal paylaşım sitelerine girmek için
- Müzik dinlemek
- TV izlemek için
- Genel sörf yapmak için
- Oyun oynamak için
- Ödev yapmak, soru çözmek için

Size uygun seçeneğin yanına (X) koyunuz

	Evet	Hayır
Ailem hoşlanmadıkları arkadaşlarımla görüşmemi, iletişim içinde olmamı kesinlikle yasaklar.		
İnternete kişisel telefonumdan bağlanıyorum.		
Ailem okul yönetimi ve öğretmenlerim ile yakın ilişki kurmaya çalışır.		
Ayda bir iki defa en az 2 saat de olsa gönüllü ve sosyal sorumluluk çalışmalarına katılıyor musunuz?		
Evde internet bağlantımız var.		
İnternete internet kafeden bağlanıyorum.		
Evimizde uymam gereken belli kurallar vardır (eve girme saati gibi)		
Bu kurallara uyarım		
Annem çalışıyor.		
Okuldan eve geldiğimde, anne veya babamdan birisi evde olur.		
Arkadaşlarım tarafından sevilen birisiyim.		
Ailem ders dışı uğraşlarımı hoş karşılamaz.		
İnternete kişisel bilgisayarımın bağlanıyorum.		
Babam çalışıyor.		

Ek-2: ÇOK BOYUTLU ALGILANAN SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ

Aşağıda 12 cümle ve her bir cümle altında da cevaplarınızı işaretlemeniz için rakamlar verilmiştir. Her cümleden söylenenin sizin için ne kadar doğru olduğunu veya olmadığını belirtmek için o cümlenin altındaki rakamlardan yalnız bir tanesini daire içine alarak işaretleyiniz. Bu şekilde 12 cümlenin her birine işaret koyarak cevaplarınızı veriniz. Lütfen hiçbir cümleyi cevapsız bırakmayınız.

1. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve ihtiyacım olduğunda yanımda olan bir insan (örneğin, öğretmen, psikolog, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 kesinlikle evet.

2. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim bir insan (örneğin, öğretmen, psikolog, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 kesinlikle evet.

3. Ailem bana gerçekten yardımcı olmaya çalışır. (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim)

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 kesinlikle evet.

4. İhtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden (örneğin, annemden, babamdan, eşimden, çocuklarımdan, kardeşlerimden) alırım.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 kesinlikle evet.

5. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve beni gerçekten rahatlatan bir insan (örneğin, öğretmen, psikolog, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 kesinlikle evet.

6. Arkadaşlarım bana gerçekten yardımcı olmaya çalışırlar.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 kesinlikle evet.

7. İşler kötü gittiğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 kesinlikle evet.

8. Sorunlarımı ailemle (örneğin, annemle, babamla, eşimle, çocuklarımla, kardeşlerimle) konuşabilirim.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 kesinlikle evet.

9. Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 kesinlikle evet.

10. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve duygularıma önem veren bir insan (örneğin, öğretmen, psikolog, akraba, komşu, doktor) var.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 kesinlikle evet.

11. Kararlarımı vermemde ailem (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) bana yardımcı olmaya isteklidir.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 kesinlikle evet.

12. Sorunlarımı arkadaşlarımla konuşabilirim.

Kesinlikle hayır 1 2 3 4 5 6 7 kesinlikle evet.

Ek-3: ANA BABA TUTUM ÖLÇEĞİ

Sevgili öğrenciler, sizlere anne ve babanız için ayrı ayrı cevap kağıdı verilecek. Maddelerde yer alan davranışları anneniz gösteriyor ise annemin davranışına benziyor başlıklı sütuna işaret koymalısınız. Anneniz maddedeki davranışı göstermiyorsa da annemin davranışına benzemiyor başlıklı sütuna işaret koymalısınız. Aynı işlemi babanız için cevap verirken de yapmalısınız.

MADDELER:

1. Beni her zaman anlamaya çalışır.
2. Beni ilgilendiren konulardaki kararları her zaman, kendisi verir.
3. Kendime ilişkin ufak tefek kararlar almaya beni özendirir.
4. Kendi koyduğu kurallara uymamı ister.
5. Ben bir şey anlatırken sözümü kesmez.
6. Onun istediği gibi davranmazsam, beni cezalandırır.
7. Kendimi önemli ve değerli bir kişi olarak görmeme yardımcı olur.
8. Aynı fikirde olmadığımız zaman, kendi fikirlerini kabul etmem için beni zorlar.
9. Evde fikirlerimi rahatça anlatmamı doğal karşılar.
10. Beni cezalandırmak yerine, sorunları benimle konuşarak çözümlenmeye çalışır.
11. Okulda çok başarılı olmam için beni öylesine zorlar ki zayıf not almaktan çok korkarım.
12. Bir güçlükle karşılaştığımda, istediğim yardımı sağlar.
13. Küçük hatalarımı bile şiddetle cezalandırır.
14. Hiçbir konuda kişisel görüşümü sormaz.
15. En ufak eşyayı kaybetsem bile, beni cezalandırır.
16. Bana bir eşya alınırken, birlikle karar veririz.
17. Bir şeyi yapmamı istediğinde hiçbir mazeretimi dinlemez.
18. Merak ettiğim konularda sorduğum soruları cevaplandırmaya çalışır.
19. Gelecekle ilgili planlarımı dikkatle dinler, fakat hiçbir zaman amaçlarımı belirlemeye çalışmaz.
20. Haklı olduğum zaman, bunu bana açıkça söyler.
21. Beni o kadar çok kontrol eder ki, bazen çok bunalırım.
22. Ancak istediği gibi davrandığım zaman, bana sevgi gösterir.
23. Ailemizle ilgili bir karar alınırken, benim fikirlerimi de dikkate alır.
24. Yapabileceğimden fazlasını yapmam için beni zorlar.
25. Neyi, nasıl yapacağıma her zaman o karar verir.
26. Ailem beni fiziksel olarak cezalandırır.

Ek-4: ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı: Hülya KASAP

Doğum Yeri / Tarihi: Korkuteli / 1989

Eğitim Durumu:

2002-2006 Korkuteli Anadolu Lisesi

2006-2010 Lisans/Marmara Üniversitesi / Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik

2007-2011 Anadolu Üniversitesi / İşletme

2013-2015 Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji
Ana bilim Dalı (MA-yüksek Lisans).

Yabancı Dil (ler)ve Düzeyi: İngilizce (orta seviye), Almanca (başlangıç seviyesi), Arapça (başlangıç seviyesi), Rusça (başlangıç seviyesi).

İş Deneyimi: Psikolojik danışman / Rehber öğretmen (2010 yılından beri Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda Rehber Öğretmen)

Ek-5: ARAŞTIRMA İZNİ

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-44-E.4766949
Konu: Araştırma İzni

07.05.2015

Sayın: Hülya KASAP

- İlgi: a) 24.04.2015 tarihli dilekçeniz.
b) Valilik Makamının 06.05.2015 tarih ve 4734910 sayılı oluru.

"15-17 Yaş Grubu Ergenlerde Sosyal Destek, Okul Başarısı ve Aile Yapısının Madde Bağımlılığına Karşı Koruyucu Etkisi" konulu tezinize dair araştırma çalışması hakkındaki ilgi (a) dilekçeniz ilgi (b) valilik onayı ile uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, **uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının uygulanması**, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılması koşuluyla, gerekli duyurunun araştırmacı tarafından yapılmasını, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim -öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Valilik Onayı doğrultusunda işlem bittikten sonra 2 (iki) hafta içinde sonuçtan Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Bölümüne rapor halinde bilgi verilmesini rica ederim.

Murat ADALI
Şube Müdürü

EK:1- Valilik Onayı
2- Ölçekler

Elektronik İmza Aali Sistemimizde Mevcuttur	
Adı Soyadı :	Mualla CELEBİ
Önvanı :	Bölüm Soru
Tarih :	10.05.2015
İmza :	

İl Millî Eğitim Müdürlüğü D/Blok Bab-1 Ali Cad.No:13 Cağaloğlu
E-Posta: sgb34@meb.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239
Faks: (0 212)455 06 52

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden a6a9-174f-3594-8b1b-4c2d kodu ile teyit edilebilir.